

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ
ВАЗИРЛИГИ

ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ТЕХНИКА УНИВЕРСИТЕТИ

«ИКТИСОДИЁТ ВА МЕНЕЖМЕНТ» факультети

«ИКТИСОДИЁТ» кафедраси

Тасдиқлайман
ТДТУ ўқув ишлари бўйича
Ректор муовини
проф. Сайфутдинов Р.

«_____» _____ 2006

5340100 – Иктисодиёт (соҳалар бўйича)
5340200 – Менежмент (соҳалари бўйича)
5340300 – Маркетинг (соҳалар бўйича)

таълим
йўналиши талабалари учун

“СОЛИҚ ВА СОЛИҚҚА ТОРТИШ”

фанидан

МАЪРУЗАЛАР МАТНИ

ТОШКЕНТ - 2006 йил

“ТАВСИЯ ЭТИЛДИ”

“Маркетинг” кафедраси мудири

_____ доц. Хусаинов Р.Р.

Кафедра йиғилишининг “____”- сонли
баённомаси, “____” _____ 2006 й.

Ушбу маърузалар матнида солиқларнинг иқтисодий моҳияти, солиқларнинг турлари, уларни объекти ва субъекти, ҳисоблаш ва бюджетга ўтказиш тартиби, солиқ турлари бўйича белгиланган имтиёзлар, солиқларни тўлаш муддатлари шунингдек солиқ тизимининг макроиқтисодий барқороликка таъсири ва бошқа масалалар ўз аксини топган.

Такризчилар: и.ф.д., проф. Алимхаджаев С.
и.ф.н., доц. Собирова М.

Тузувчи: доц. Хусаинов Р.Р.

МУНДАРИЖА

1. Солиқларни ижтимоий-иқтисодий аҳамияти ва объектив зарурлиги.....	4
2. Юридик шахсларнинг даромади (фойдаси)га солинадиган солиқ.....	14
3. Микрофирма ва кичик корхоналар учун солиққа тортишнинг соддалаштирилган тизими.....	28
4. Савдо ва умумий овқатланиш корхоналарини солиққа тортиш.....	37
5. Жисмоний шахслар даромадига солинадиган солиқ.....	48
6. Якка тартибда меҳнат фаолияти билан шуғулланувчи тадбиркорларни солиққа тортиш хусусиятлари	67
7. Қўшилган қиймат солиғи.....	73
8. Акциз солиғи	99
9. Божхона божи	111
10. Мол-мулк солиғи	118
11. Ер остидан фойдаланганлик учун солиқ	129
12. Ер солиғи	135
13. Сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқ	151
14. Жойлардаги давлат ҳокимияти маҳаллий органлари томонидан жорий этиладиган маҳаллий солиқлар ва йиғимлар	156
Фойдаланилган адабиётлар рўйхати.....	162

Маъруза1. СОЛИҚЛАРНИ ИЖТИМОЙ-ИҚТИСОДИЙ АҲАМИЯТИ ВА ОБЪЕКТИВ ЗАРУРЛИГИ

Режа:

1. Давлат солиқ тизими.
2. Солиқ ставкаларининг турлари.
3. Солиқ имтиёзларининг турлари.
4. Солиқ функциялари.

Давлат солиқ тизимини давлат томонидан ўрнатилган барча солиқлар, йиғимлар ва бошқа бюджетга ундириладиган мажбурий тўловлар мажмуаси, уларнинг шакли ва тузилиш методлари ташкил этади.

Бир хил мохиятга эга ва ўзаро муносабатда боғлиқ бўлади марказлашган пул фондини ва давлатнинг бошқа фондларини мажбурий ташкил этадиган солиқ ва йиғимлар турларининг йиғиндисига *солиқлар тизими* деб аталади. Бу таърифда солиқ ва йиғимлар ягона мохият, яъни «мажбурий ҳарактерга эга бўлган муносабат» ва уларнинг бир-бири билан боғлиқлиги ва нихоят бюджетга тушишлигини кўрсатади. Бу Ўзбекистон Республикаси солиқ Кодекси мазмунига мос келади. Шу ерда бахсли масала ҳам мавжуд, яъни давлатнинг бюджетдан ташкари фондларига (пенсия, ижтимоий сугурта, бандлик, йўл фондлари ва бошқалар) тўловларни ҳам мажбурийлик нуктаи назардан солиқ тизимига киритиш муаммоси мавжуд. Ўзбекистон Республикаси Солиқ Кодексининг 5-8 моддаларига биноан солиқлар тизими қуйидаги таркибга эга бўлади, унга кейинги ўзгартиришлар ҳам киритилган.

Ўзбекистонда солиқлар тизими таркиби

Умумдавлат солиқлари	Маҳаллий солиқлар ва йиғимлар
Юридик шахслар даромадига (фойдасига) солиқ. Жисмоний шахслар даромадига солиқ. Кушилган қиймат солиғи. Акциз солиғи. Ер ости бойликларидан фойдаланиш солиғи. Сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқ. Савдо ва умумий овқатланиш ташкилотларидан ягона солиқ тўлови. Божхона божи. Давлат божи. Кимматли қўғозларни руйхатдан ўтказиш йиғими.	Мол-мулк солиғи. Ер солиғи. Ягона солиқ. Инфратузилмани ривожлантириш солиғи. Жисмоний шахсларнинг транспорт ёкилиғиси учун истеъмол солиғи. Жисмоний шахслар четдан товарлар олиб келганлиги учун ягона божхона тўлови. Алоҳида товарларни турларини сотиш лицензия йиғими. Ишбилармонлик билан шуғулланувчи ҳуқуқий ҳамда жисмоний шахсларни руйхатдан ўтказиш йиғими.

Бошқа даромадлар.	Бошқа тўловлар.
-------------------	-----------------

Жадвалда кўриниб турибдики, ҳозирги кунда солиқлар кодексда 8 та умумдават (республика) солиқлар и ва 5 та маҳаллий солиқлар кўрсатилган. Ўзгартиришлар билан уларнинг сони йиғимлари ҳам кушиб кўрсатилган. Солиқ ва йиғимлар бир-бири билан боғлиқ бўлади, оқибат натижасида улар ҳуқуқий ва жисмоний шахсларнинг пул даромадларидан олинади. Демак, солиқ ва йиғимларнинг жами йиғиндиси суммаси солиқ оёирлиги тушунчасини келтириб чиқаради.

Солиқ системаси етарли даражада мураккаб бўлиб, у кўпгина солиқ турлари, ҳар хил турдаги солиқ тўловчилар, солиқни ундиришни ташкил эташ усуллари ва солиқ имтиёзларидан иборат.

Аммо, солиқлар ҳар хил бўлишига қарамасдан уларни боғлаб турувчи элементлари мавжуд. Солиқ элементларига қуйидагилар киради: солиққа тортиш субъекти, солиқ объекти, солиқ базасини ҳисобга олиш усули, солиқ ставкаси, солиқни ҳисоблаш тартиби ва тўлаш муддатлари, ундириш усуллари, ҳисобот топшириш даври, солиқ бўйича имтиёзлар ва ҳ.к.

Солиққа тортиш **субъекти** (солиқ тўловчи) — қонунга кўра солиқлар, йиғимлар ва тўловларни ҳуқуқий жихатдан тўлаш мажбурияти юклатилган юридик ва жисмоний шахслардир.

Ўз мулкига, ҳўжалик юритишида ёки оператив бошқарувида алоҳида мол-мулкка эга бўлган ҳамда ўз мажбуриятлари юзасидан ушбу мол-мулк билан жавоб берадиган, ўз номидан мулккий ёки шахсий номулкий ҳуқуқларга эга бўла оладиган ва уларни амалга ошира оладиган, мажбуриятларни бажара оладиган, судда даъвогар ва жавобгар бўла оладиган ташкилот **юридик шахс** ҳисобланади, ундан ташқари улар мустақил баланс ёки сметага эга бўлишлари керак.

Жисмоний шахслар деганда солиққа тортиш объектига эга бўлган Ўзбекистон Республикасининг фуқаролари, бошқа давлатларнинг фуқаролари, шунингдек фуқаролиги бўлмаган шахслар тушунилади.

Солиққа тортиш объекти ёки солиққа тортиш билан боғлиқ объект деганда солиқ тўловчининг солиқ ҳисобланадиган ва солиққа тортиш учун асос бўлиб хизмат қиладиган даромади ва мол-мулкига айтилади.

Бошқача сўз билан айтганда, солиққа тортиш объекти бўлиб (солиқ тўловчининг ҳаракати ёки унинг мулккий ҳолати) шундай **юридик бир ҳолатга** айтиладики, уларнинг мавжудлиги солиқ тортиш бўйича мажбуриятларни келтириб чиқаради. Уларга қуйидагилар кириши мумкин: товар (иш, хизмат)ларнинг сотилишига доир оборотлар, мол-мулкка эгалик ҳуқуқи, олди-сотди операциясини бажариш, қимматбаҳо қоғозлардан даромад олиш ва ҳ.к.лар. Солиққа тортиш объекти бўлмаган солиқ тўловчининг солиқ бўйича мажбурияти бўлмайди.

Солиқ базаси солиқ солиш объектининг қийматига оид жисмоний ёки бошқа тавсифдан иборат бўлиб, унга асосланган ҳолда бюджетга тўланиши лозим бўлган солиқ ва бошқа тўловларнинг суммалари аниқланади.

Масалан, қўшимча қиймат солиғининг солиқ базаси пул кўринишида белгиланса, ер солиғининг солиқ базаси эса ер участкасининг майдонига қараб гектарларда ёки квадрат метрларда белгиланади.

Солиқ базаси таннарх кўрсаткичи (даромад суммаси) ва жисмий кўрсаткичи (қатъий солиқ ставкаси асосида солиққа тортилганда) билан фарқланади.

Солиқ даври деганда Солиқ кодексига асосан бюджетга тўланиши лозим бўлган айрим солиқ ва бошқа мажбурий тўловларга нисбатан қўлланиладиган, тугаши билан солиқ базаси белгиланадиган ва тўланиши керак бўлган солиқ ва мажбурий тўловларнинг суммаси ҳисобланадиган даврга айтилади.

Одатда солиқ даври бўлиб календар йили тушунилади.

«**Солиқ даври**» тушунчаси ҳисобот даври тушунчасидан фарқ қилади. Баъзи бир ҳолатларда улар мос келиши мумкин, масалан, кичик ва қўшма корхоналарнинг ҳисоботларида. Баъзи ҳолатларда бир солиқ даврининг ичида бир неча бор ҳисобот топширилиши мумкин, масалан, ҳар хил солиқлар бўйича ҳисоботлар (ҚҚС, акциз солиғи, ягона солиқ ва бошқалар).

Солиқ ставкаси бу солиқ ҳисобланадиган солиқ базасининг бирлик ҳисобига тўғри келадиган солиқ меъёрини ифодалайди.

Бошқача қилиб айтганда, солиқ ставкаси бу солиққа тортиш меъёридир.

Солиқ ставкаси қатъий ёки фоиз кўринишида бўлиши мумкин. Масалан, қўшимча қиймат солиғининг солиқ ставкаси — солиқ солиш обороти ва импорт оборотининг — 20% қисмини ташкил этади (бу фоиз ставкаси). Қатъий солиқ ставкасига ер солиғининг ставкаси мисол бўла олади. Бунда солиқ солиш бирлигига (ер участкасининг майдони) қатъий солиқ суммаси тўғри келади.

«**Солиққа тортиш усули**» тушунчаси ҳам мавжуд бўлиб, у солиқ базасининг ўзгаршига қараб солиқ ставкасининг ўзгариши тартибини белгилайди. Одатда, тажрибада **солиқ ставкасини** белгалашда қуйидаги тўртта усулдан фойдаланилади:

— *тенг* — ҳамма солиқ тўловчиларга тенг солиқ суммаси белгиланади (ушбу солиқ тури одатда йиғимга тегишли);

— *пропорционал* — ҳамма солиқ тўловчилар учун тенг солиқ ставкаси қўлланилади (ҚҚС, акциз, даромад (фойда) солиғи);

— *прогрессив* — солиқ базасининг ортиши билан солиқ ставкаси ҳам ортади (жисмоний шахслардан ундириладиган даромад солиғи);

— *регрессив* — солиқ базасининг ортиши билан солиқ ставкаси камаяди (экспортерларнинг даромадларидан ундириладиган солиқ экспортнинг умумий сотилган маҳсулотга нисбатан ортиши даромад солиғи ставкасини камайишига олиб келади).

Солиқ тўлашнинг уч хил асосий усуллари мавжуд:

— *декларация асосида солиқ тўлаш* (даромад олингандан сўнг солиқ тўлаш), яъни солиқ тўловчига белгиланган муддатларда солиқ органига ўзининг солиқ мажбуриятлари бўйича расмий равишда ариза бериши лозим.

Бундай ҳолатларда солиқни тўлаш мажбурияти солиқ тўловчининг ўзига юклатилади;

— *солиқ ундиришининг даромадни тўлов манбаида ундириш усули* (даромад олгунга қадар солиқ ундириш), яъни тўлов манбаида солиқ автоматик равишда ушланади ва бюджетга ўтказиб берилади. Солиқни ушлаш ва бюджетга ўтказиш бўйича жавобгарлик тўлов манбаига юклатилади (масалан, дивиденд ва фоизларни тўланаётган вақтда).

— *солиқ ундиришининг кадастр усули* — солиқ суммаси мулкдан олиниши мумкин бўлган ўртача даромадни ташқи белгиларидан келиб чиқиб аниқланади. Бунда қатъий ҳисобланган солиқ суммаси белгаланари (масалан, мол-мулк солиғи).

Имтиёз деганда солиқ тўловчиларнинг айрим тоифаларига бошқа солиқ тўловчилар билан қиёслаганда солиқлар тўғрисидаги қонун ҳужжатларида назарда тутилган афзалликлар берилиши, шу жумладан солиқ (йиғим) тўламаслик ёхуд кам ҳажмда тўлаш имконияти тушунилади.

Ҳар хил солиқлар бўйича имтиёзлар аввалдан иқтисодиётнинг устувор йўналишларини қўллаб-қувватлаш мақсадида қўлланилган. Мисол учун, XIV аср Амир Темур даврида имтиёзлар янги ер участкаларини ўзлаштириш мақсадида қўлланилган. Амир Темур томонидан қуйидаги система ишлаб чиқилган: янги суғорилмайдиган ерларга экин экиб, у ерларни экишга мослаштирган деҳқонга биринчи йили олган даромадини солиқлардан тўлиқ озод қилинган, иккинчи йили ўзи қанча тўлай олса шунчасини тўлаган, учинчи йилдан бошлаб эса умумий белгиланган тартибда солиқ тўлай бошлаган.

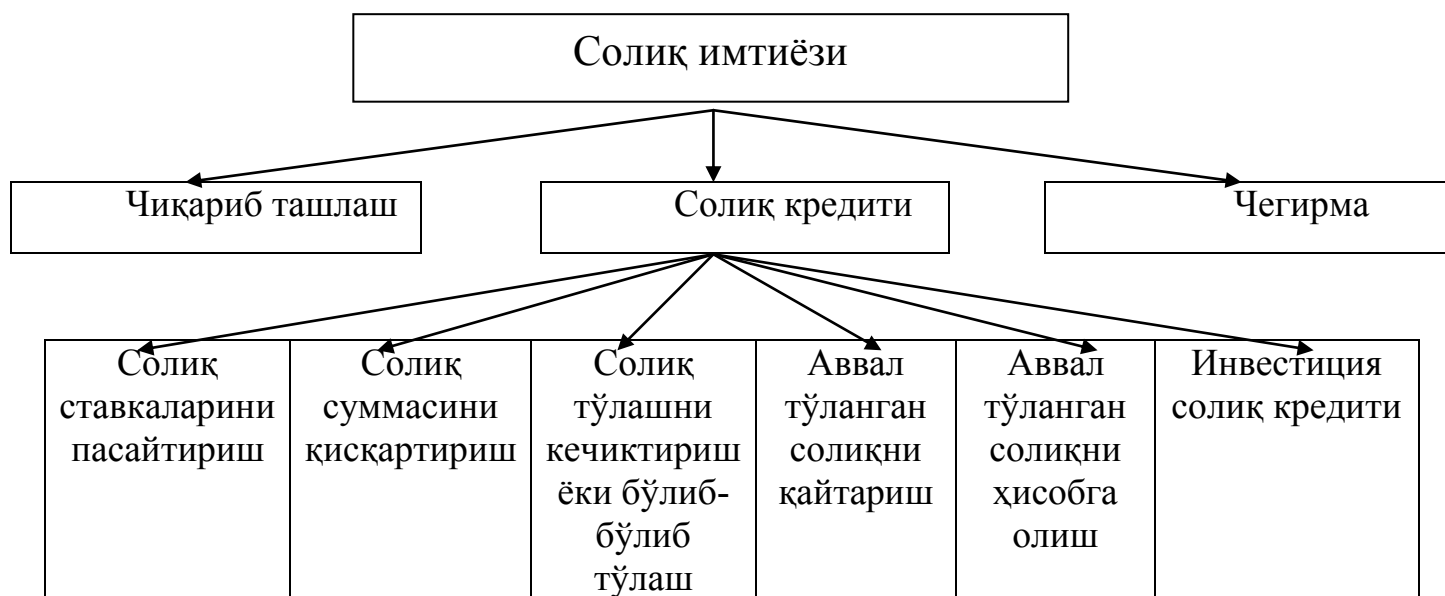
Имтиёзларни белгилаш билан ҳукумат давлат ривожланиши нуқтаи назаридан лозим бўлган ишлаб чиқариш ва устувор йўналишдаги тармоқларни белгилаб беради. Аммо, бир тармоқ ичида индивидуал корхона ёки ташкилотга имтиёз бериш эса бозор муносабатлари ва солиқ сиёсатига қарама-қаршидир. Имтиёз беришнинг бундай усули солиқ тўлашнинг мажбурийлиги тушунчасига тескари бўлиб, солиқ системасинининг емирилишига олиб келади.

Солиқ имтиёзлари имтиёзнинг **субъектга** (конкрет солиқ тўловчига имтиёз бериш) ва **объектга** (солиқ солиш базасидан конкрет объект чиқарилиб ташланиши) берилишига қараб иккига бўлинади.

Солиқ имтиёзлари бухгалтерия ҳисобида кўрсатилишига қараб уч тоифага бўлинади:

- 1) доимий имтиёзлар (мақсадсиз);
- 2) вақтинчалик имтиёзлар (мақсадсиз);
- 3) мақсадли имтиёзлар (имтиёзлар доимий равишда ҳамда вақтинчалик равишда берилиши мумкин).

Ҳозирги кунда солиққа тортиш объектига қараб, имтиёзларни уч хил гуруҳга бўлиш мумкин: чиқариб ташлаш, чегирма ва солиқ кредити.

Солиқ имтиёзи сифатидаги **чиқариб ташлаш** у ёки бошқа солиқнинг айрим солиққа тортиш объектларини (предметларини) солиққа тортишдан ҳоли қилишга йўналтирилган. Масалан, 1941-1945 йиллар уруш қатнашчилари ва партизанларига қарашли уй-жой, бино ва иншоотлар жисмоний шахслардан ундириладиган мол-мулк солиғидан озод.

Чегирма —бу солиқ базасини камайтиришга қаратилган имтиёз. Масалан, агарда юридик шахс даромад (фойда) солиғи бўйича солиққа тортиш базаси давлат ва жамият томонидан рағбатлантирувчи экология, соғломлаштириш ва бошқа хайрия жамғармаларига, маданият ташкилотларига, халқ таълимига, жисмоний тарбияга ва спортга ва бошқаларга йўналтирилган суммага қисқартирилади.

Солиқ **кредити** бюджетга тўланиши лозим бўлган солиқ суммасини ёки солиқ ставкасини камайтиришга йўналтирилган (одатда *оклад суммаси* ёки *солиқ оклади* деб аташади). Солиқ кредити доимий ёки вақтинчалик беришга асосланган бўлади.

Солиқ кредитлари берилиш шаклига қараб қуйидаги турларга бўлинади.

1. *Солиқ ставкасини пасайтириш.*
2. *Бюджетга тўланиши лозим бўлган солиқ суммаси (оклад суммаси)ни қисқартириш.*
3. *Солиқ тўлашни кечиктириш ёки бўлиб-бўлиб тўлаш.*
4. *Аввал тўланган солиқларни ёки маълум қисмини қайтариш (солиқ амнистияси).* Ўзбекистонда бундай имтиёз одатда қўлланилмайди.
5. *Аввал тўланган солиқларни ҳисобга олиш.*
6. *Инвестиция солиқ кредити.*

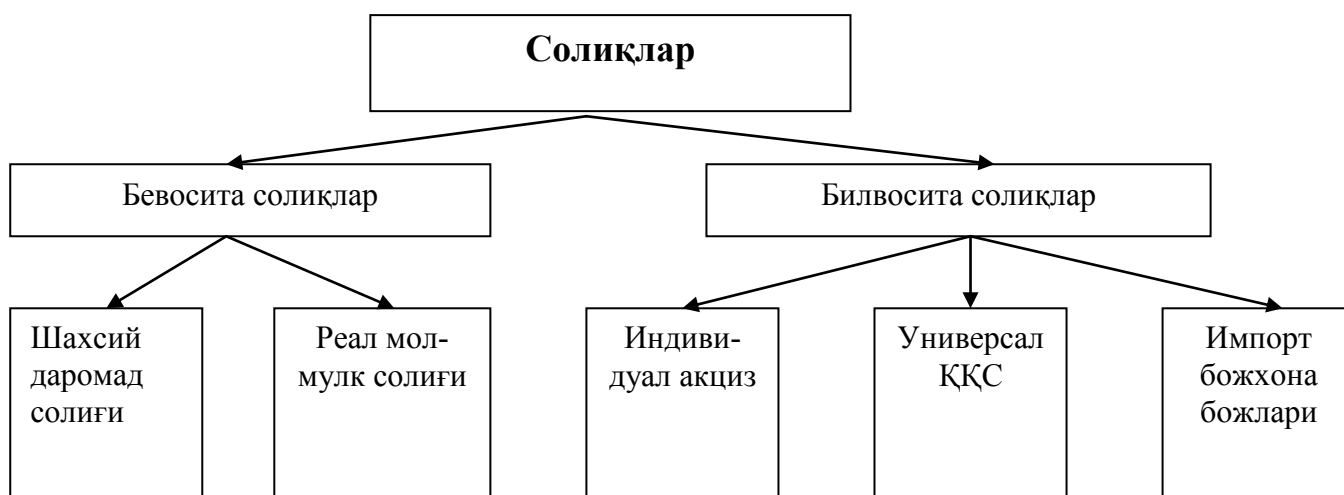
Чет давлатларда *инвестиция солиқ кредити* тушунчаси қуйидаги маънога эга. Бундай имтиёз ўзининг маъноси билан хусусий бизнесни давлат томонидан молиялаштириш бўлиб, у эскириб қолган асбоб ускуналарни алмаштириш ва

янги технологияни олиб киришни рағбатлантириш мақсадида бериладиган солиқ чегирмалари кўринишида берилади. Асбоб ускунанинг нархига фоиз кўринишида ҳисобланган солиқ солиққа тортиладиган даромаддан эмас, балки тўғридан тўғри солиқнинг ўзидан айириб ташланади, бу эса ўз вақтида янги сотиб олинadиган ишлаб чиқариш асбоб ускуналарининг нархини чегирма қийматига камайтиришга олиб келади.

Солиқларни таснифлаш

Солиқларни ҳар хил белгисига қараб бир неча хил кўринишда таснифлаш мумкин.

Солиққа тортиш объектининг тўловчи билан давлатнинг ўзаро муносабатларига қараб **бевосита ва билвосита** солиқларга бўлинади. Булардан биринчиси моддий бойликни сотиб олиш ва тўплаш жараёнида ундирилса, иккинчиси уни сарф қилиш жараёнида ундирилади. Бевосита солиқлар жисмоний ва юридик шахсларнинг даромадларидан ундирилади, билвосита солиқлар эса солиқ системасининг бошқа бўғинига кўчирилган бўлиб, унда солиқ юки охириги фойдаланувчига — харидорга кўчирилган.

Бевосита солиқлар тўғридан тўғри солиқ субъекти томонидан тўланиб, кўпгина ҳолатларда унинг тўлов қобилиятига қараб ундирилади. Бунга мисол сифатида даромад солиғини, мол-мулк солиғини, яъни солиқ тўловчининг даромадидан ёки мулкидан ундириладиган солиқларни олиш мумкин.

Бевосита солиқлар **шахсий** ва **реал** солиқларга бўлинади.

Шахсий солиқлар солиқ тўловчининг молиявий ҳолатини ва тўлов қобилиятини ҳисобга олган ҳолда унинг ҳақиқатда топган даромадидан ундирилади.

Реал солиқлар тўловчининг молиявий ҳолатини ҳисобга олмаган ҳолда, унинг фаолиятини ёки товарларини, яъни мол-мулкни сотиш, сотиб олиш ёки фойдаланишни (эғалик қилишни) солиққа тортади. Шу билан биргаликда, реал солиқлар тўловчининг тўлов ҳолатини ҳисобга олмайди. Буларга асосан мулк солиқлари (мол-мулк ва ер солиқлари) киради.

Билвосита солиқлар **якка билвосита**, бунда одатда қатъий, маълум гуруҳдаги товарлар солиққа тортилади (маълум бир турдаги акциз товарлари), **универсал билвосита**, бунда имтиёзи борларидан ташқари ҳамма товарлар, ишлар ва хизматларга қўйилган солиқларга ва **божхона божларига** бўлинади.

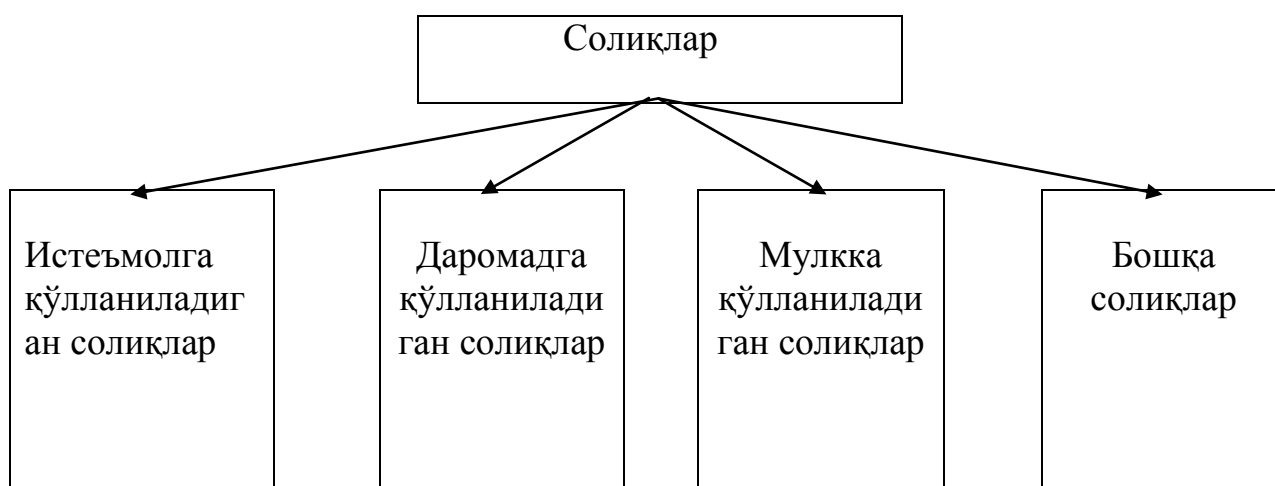
Солиқларни ўрнатиш ва янгиларини киритиш даражасига қараб ва уларни фойдаланишига қараб **умумдавлат** ва **маҳаллий** солиқларга бўлинади. Умумдавлат солиқлари (масалан, даромад солиғи, ҚҚС ва бошқалар) — давлат бюджетига тушади, маҳаллий солиқлар эса ҳудудий бюджетларга (масалан, мол-мулк, ер солиқлари ва бошқалар) тушади. Маҳаллий солиқларни киритишдан асосий мақсад шаҳар, туман ва бошқа административ-ҳудудий бирликларнинг маҳаллий бюджетларни даромад қисмини маблағ билан таъминлашдан иборат.

Солиқларни солиққа тортиш субъектига қараб ҳам бўлиш мумкин: **жисмоний ва юридик шахслардан ундириладиган солиқлар**. Кўпгина солиқлар (масалан, даромад солиғи, мол-мулк солиғи, ер солиғи, ер ости бойликларидан фойдаланганлик учун солиқ ва бошқалар) иккала субъектлар учун умумий, аммо баъзи солиқлар мавжудки, улар (масалан, ҚҚС, республикада ишлаб чиқарилган акциз товарлари учун акциз солиғи ва бошқалар) фақат юридик шахслардан ундирилади.

Икки «солиққа тортиш субъекти» ва «солиққа тортиш объекти» элементларнинг боғлиқлик ҳарактеридан келиб чиқиб солиқларни қуйидагича бўлиш мумкин:

- **резидентлик принципага** қараб тузилган солиқлар (даромад солиғи);
- **ҳудудий принципага** кдраб тузилган солиқлар (қўшилган қиймат солиғи).

Ҳамма солиқлар иқтисодий моҳиятига қараб уч гуруҳга бўлинади: I — **истеъмол қўлланиладиган (билвосита) солиқлар**, — **даромадга қўлланиладиган солиқлар**, — **мулкка қўлланиладиган солиқлар**.

1-гуруҳ солиқлар — истеъмолга қўлланиладиган солиқлар (билвосита) нарх ва баҳонинг устига қўшимча равишда қўйилиб, солиқ тўловчининг даромади ва мол- мулкига тўғридан-тўғри боғлиқ эмас.

Бундай гуруҳдаги солиқлар одатда қўшилган қиймат солиғи, акциз солиғи, импорт божхона божлари. Аммо, шуни айтиб ўтиш лозимки, республика солиқ қонунчилигида яна битта солиқ тури борки, уни ҳам билвосита солиқлар туркумига киритиш мумкин. Бу жисмоний шахслардан транспорт воситаларига бензин, дизель ёқилғиси ва газ ишлатганлик учун олинадиган солиқ. Ўзбекистон Республикаси солиқ кодексида бу солиқ маҳаллий солиқлар туркумига киритилган.

Билвосита солиқларнинг асосий маъноси шундан иборатки давлат товар (ишлар, хизматлар) сотувчига маълум бир суммани товар (ишлар, хизматлар) нархи устига қўшимча равишда қўйишни ва уни истеъмолчидан ундириб бюджетга тўлашни мажбурлайди. Натижада солиқ тўловчи сифатида ҳуқуқий жихатдан товар (ишлар, хизматлар) сотувчи бўлса ҳамки, ваҳоланки солиқни тўловчи бўлиб товарни сотиб олувчи, яъни истеъмолчи ҳисобланади, чунки солиқ суммаси товар нархининг устига қўйилган.

Шундай қилиб, нарх-навони белгилаш механизми орқали солиқ юкини солиқ тўловчи бўлмиш сотувчидан, уни сотиб олувчининг елкасига ўтказилади. Шунинг учун бундай солиқларни истеъмол солиғи ёки «ҳаражатга ўрнатилган солиқлар» деб ҳам, шу вақтининг ўзида, бевосита солиқларни эса — сотиб олиш ёки даромад солиқлари деб аташади.

2-гуруҳ солиқларнинг номларидан кўриниб турибди-ки, улар юридик ва жисмоний шахсларнинг даромадларидан ундирилади, яъни улар тўғридан тўғри солиқ тўловчининг даромадига ва унинг тўлов қобилиятига боғлиқ бўлади. Корхона ва фуқароларнинг даромадларидан ундириладиган даромад солиғи бюджет даромадида билвосита солиқлардан сўнг асосий қисмини ташкил этади. Бевосита шахсий солиқлар резидентлик принципларига асосланган.

3-гуруҳ солиқларга асосан мол-мулк ва ер солиқлари киради. Улар ҳам солиқ тўловчининг даромади билан боғлиқ бўлади. Бунда солиқ тўловчининг даромади бор деб фараз қилинади.

Ўзбекистон солиқ қонунчилигида яна бир неча солиқлар борки (булар — ер ости бойликлари ва сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқлар ва бошқа қатор маҳаллий солиқлар), уларни юқорида келтирилган биронта гуруҳга киритиш мумкин эмас, одатда уларни «**бошқа солиқ**»лар қаторига киритилади.

Солиқлар функцияси

Солиқларнинг асосий моҳиятини уларнинг функциялари, яъни солиқларнинг жамият ва давлатнинг ривожланишига таъсир этувчи асосий йўналтирувчи куч эканлигини очиб беради.

Солиқлар бозор иқтисодиётига ўтган ҳар бир давлатда тўғридан-тўғри бюджет муносабатларига ва шу билан биргаликда имтиёз, жарима системалари орқали эса товар (хизмат) ишлаб чиқарувчиларга таъсир этувчи асосий куч сифатида ишлатилади.

Солиқлар орқали давлат ўзининг бир неча муоммоларини ҳал қилади, жумладан:

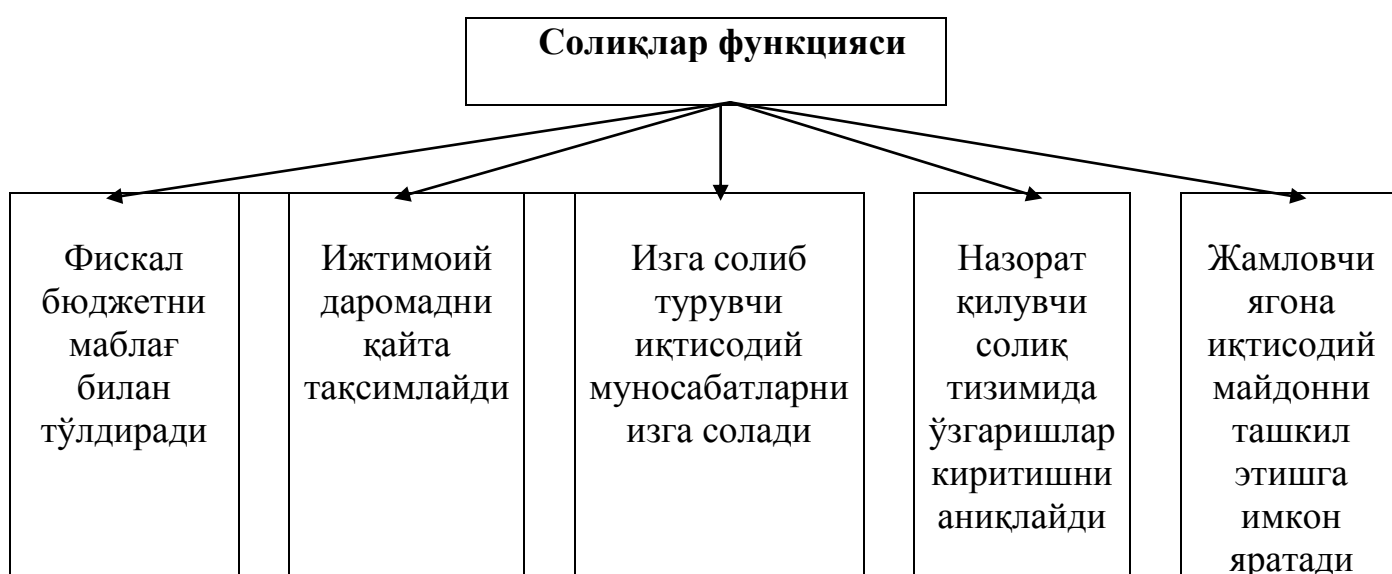
— жамиятнинг мавжуд эҳтиёжлари ва уни қондириш учун зарур бўлган ресурслар ўртасидаги тенгликка эришилади;

— табиат бойликларидан унумли фойдаланиш учун жарималар ва бошқа турдаги чегаралар қўйиш йўли билан табиатга зарарли бўлган ишлаб чиқаришларни тарқалмаслигига эришилади;

— иқтисодий, ижтимоий ва бошқа кўпгина турдаги жамиятнинг муаммолари ҳал қилинади.

Солиқлар қуйидаги функцияларни бажаради:

1. Фискал.
2. Ижтимоий (қайта тақсимлаш).
3. Изга солиб турувчи.
4. Назорат қилувчи.
5. Жамловчи.

Тарихий жиҳатдан солиқларнинг биринчи бўлиб **фискал функцияси** кўрилади, чунки солиқлар ёрдамида давлат бюджетига маблағ тушиши таъминланади.

Солиқларнинг ижтимоий (қайта тақсимлаш) ҳар хил даромадга эга бўлган аҳолини солиққа тортиш натижасида ҳосил бўлган жамият даромадларини ҳар хил тоифадага аҳоли ўртасида қайта тақсимлашни ўз ичига олади.

Солиқларнинг кейинги функцияси — **изга солиб турувчи функцияси** давлатнинг иқтисодий фаолиятини ривожлантириш даврида келиб чиқади. У мақсадли равишда ҳукуматнинг дастурлари асосида халқ хўжалигининг ривожланишига таъсир этади. Бунда давлат солиқларнинг шакли, солиқ ставкаларининг ўзгариши, ундириш усуллари, имтиёзлар ва чегирмалардан фойдаланиб, тадбиркорликни ривожлантиришнинг устувор йўналишларини ажратиб олади. Ушбу солиқларни изга солиб турувчи функцияси ёрдамида давлат ишлаб чиқаришга, унинг натижасида ҳосил бўладиган маҳсулотга таъсир этади, бундан ташқари, фаолият турлари ва ишлаб чиқаришнинг жамият

учун фойдали бўлганларини рағбатлантиради. Кўпгина давлатлар учун булар қуйидаги соҳаларни, яъни кичик ва ўрта тадбиркорликни ривожлантириш, экспортга йўналтирилган ва импорт ўрнини боса оладиган товарлар ишлаб чиқариш, илмий техника ривожланишини рағбатлантириш, транспорт ва бошқаларни ривожлантиришдан иборатдир.

Изга солиб турувчи функциянинг асосий маъноси бу истеъмол учун йўналтирилган ресурсларни солиққа тортиб, ишлаб чиқаришни ривожлантириш учун йўналтириладиган ресурсларни солиқдан озод қилишдир.

Навбатдаги функция — **назорат қилиш функцияси** бўлиб, у бюджетга ундиралаётган солиқ тўловларини ўз вақтида ва тўлиқ тушишини назорат қилиш билан бирга, уларни молиявий ресурсларга бўлган талаблар билан таққослайди. Ушбу функция орқали солиқ сиёсатини бюджет сиёсатига мослаб олиб бориш зарурияти аниқланади.

Бу функция давлатлар хўжаликларининг ривожланиши натижасида миллий иқтисодиётнинг ўзаро муносабати ва дунё хўжалик ҳаётида ҳар томонлама интеграция жараёнларини кучайишида намоён бўлди. *Солиқлар ўзаро қўшни, хўжалик ва сиёсий манфаатлари билан боғлиқ бўлган давлат учун ягона иқтисодий майдонга таъкил этишида асосий восита сифатида хизмат қилмоқда.*

Юқорида келтирилган солиқ функциялари бир-бири билан чамбарчас боғланган бўлиб, улар бир-биридан алоҳида ҳолда мавжуд бўлмайди, баъзи ҳолларда эса бир-бирига қарама-қарши ҳам чиқади. Масалан, фискал функция ижтимоий функцияга қарама-қарши чиқади, чунки ижтимоий функция солиқларни бюджетга тушумини камайтиради. Солиқларнинг изга солиб турувчи функцияси ёрдамида давлат маълум бир фаолият туридаги тадбиркорларга яхши фаолият юритишлари учун шарт-шароит яратиб беради. Аммо, эсдан чиқариш керак эмаски, худди шу даврнинг ўзида бундай ўзгаришлар натижасида бошқа фаолият туридаги тадбиркорлар учун эса солиқ юки ортади ва бу билан эркин рақобат, адолат принциплари бузилади.

Маъруза 2. ЮРИДИК ШАХСЛАРНИНГ ДАРОМАДИ (ФОЙДАСИ)ГА СОЛИНАДИГАН СОЛИҚ

Режа:

1. Юридик шахслардан ундириладиган фойда (даромад) солиғининг иқтисодий моҳияти, аҳамияти ва бюджет даромадларида тутган урни.
2. Солиқ тўловчилари таркиби, солиқ объекти.
3. Солиқ ставкалари ва солиққа тортиш базасини шакллантириш.
4. Солиқдан бериладиган имтиёзлар.
5. Солиқни ҳисоблаш тартиби ва тўлаш муддатлари.

Ўзбекистон Республикасида юридик шахслардан ундириладиган даромад (фойда) солиғи бўйича солиққа тортиш системанинг ривожланишини 1991 йилдан шу кунга қадар назар ташлайдиган бўлсак қуйидагиларни кузатиш мумкин бўлади:

- умумий тартибда барча солиқ тўловчилар учун даромадларни ҳисобга олиш усули жорий қилинди;
- солиқ ставкаси 38 фоиздан то 10 фоизгача туширилди;
- солиқ тўловчилар мустақил равишда бухгалтерия ҳисобини юритиш ва солиққа тортиш усуллари қўллаш ҳуқуқига эга бўлдилар;
- чет эллик юридик шахсларни солиққа тортиш тартиби аниқланди, бунда уларни резидентлик ва доимий муассаса хусусиятларига қараб бўлиб чиқилди;
- «Солиқ тўловчининг идентификация рақами», «лизинг», «шубҳали қарзлар» ва шунга ўхшаш кўпгана тушунчалар киритилди.

Даромад (фойда) солиғи тўловчилари

Юридик шахслар даромадларидан ундириладиган солиқ Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодекси, «Юридик шахсларнинг даромад (фойда) солиғини ҳисоблаб чиқариш ва тўлаш тартиби тўғрисида»ги (1109-сон, 2002 йил 13 март) йўриқнома ва бошқа меъёрий ҳужжатлар асосида олиб борилади.

Молия йилида солиқ солинадиган даромад (фойда)га эга бўлган юридик шахслар даромад (фойда) солиғи тўловчилар ҳисобланади.

Ушбу солиқнинг тўловчиси бўлиб, чет эллик юридик шахслар ва солиқ солишнинг махсус тартибига ўтган хўжалик юритувчи субъектлар, ҳисобланмайдилар. Буларга қуйидагилар киради:

- ягона солиқ тўловчиси бўлган микрофирма ва кичик корхоналар;
- савдо-сотиқ ва умумий овқатланиш корхоналари, қишлоқ хўжалиги товар ишлаб чиқарувчилари, фақат қатъий белгиланган солиқ тўлаш ўрнатилган тадбиркорлик фаолиятини амалга оширадиган юридик шахслар, ҳамда лотереялар, тотализаторлар ва бошқа таваккалчиликка асосланган ўйинларни ташкил этиш бўйича фаолиятни амалга оширувчи ялпи тушумдан

ундириладиган ягона солиқ тўлаш тизимига ўтган юридик шахслар — асосий фаолиятлари бўйича.

Солиққа тортиш мақсадида ўз мулкида, хўжалик юритишида ёки оператив бошқарувида алоҳида мол-мулкка эга бўлган ҳадада ўз мажбуриятлари юзасидан ушбу мол-мулк билан жавоб берадиган барча корхона ва ташкилотлар (уларнинг бўлинмалари ҳам) юридик шахс ҳисобланади, ундан ташқари улар мустақил баланс ва ҳисоб рақамларига эга бўлишлари керак.

Юридик шахслар — Ўзбекистон Республикаси резидентлари Ўзбекистон Республикасида ҳамда ундан ташқарида кўрсатган фаолият манбаларидан олинган даромадлари (фойда) бўйича солиқ солинади.

Ўзбекистонда таъсис этилган ёки рўйхатга олинган, шунингдек Ўзбекистон Республикасидан ташқарида рўйхатга олинган, бош корхонаси Ўзбекистонда жойлашган юридик шахс Ўзбекистон Республикасининг резиденти ҳисобланади.

Даромад (фойда)ни солиқ солиш объекти:

Солиқ кодекси ва «Маҳсулот (ишлар, хизматлар) ишлаб чиқариш ва сотиш ҳаражатлари таркиби ва молиявий натижаларни шакллантириш тартиби тўғрисида»ги (бундан буён — ҳаражатлар таркиби ҳақидаги Низом) Низомга мувофиқ жами даромад билан чегирмалар ўртасидаги фарқ сифатида ҳисоблаб чиқарилган, ушбу Низомнинг 1, 2-сонли Иловаларида келтирилган ҳаражатлар суммасига тузатишлар киритиш натижасида аниқланган даромад даромад (фойда) солиғи объекти ҳисобланади.

Юридик шахслар йиллик жами даромадларининг таркиби ва структураси

Жами даромад таркибига юклаб жўнатилган товар, бажарилган ишлар, кўрсатилган хизматлар ва бошқа операциялар учун юридик шахс томонидан олиниши лозим бўлган (олган) ёки текинга олинган пул ёхуд бошқа маблағлар киради.

Жами даромадларга қуйидагилар киритилади:

1. Маҳсулот (ишлар, хизматлар) сотилишидан келадиган тушум.

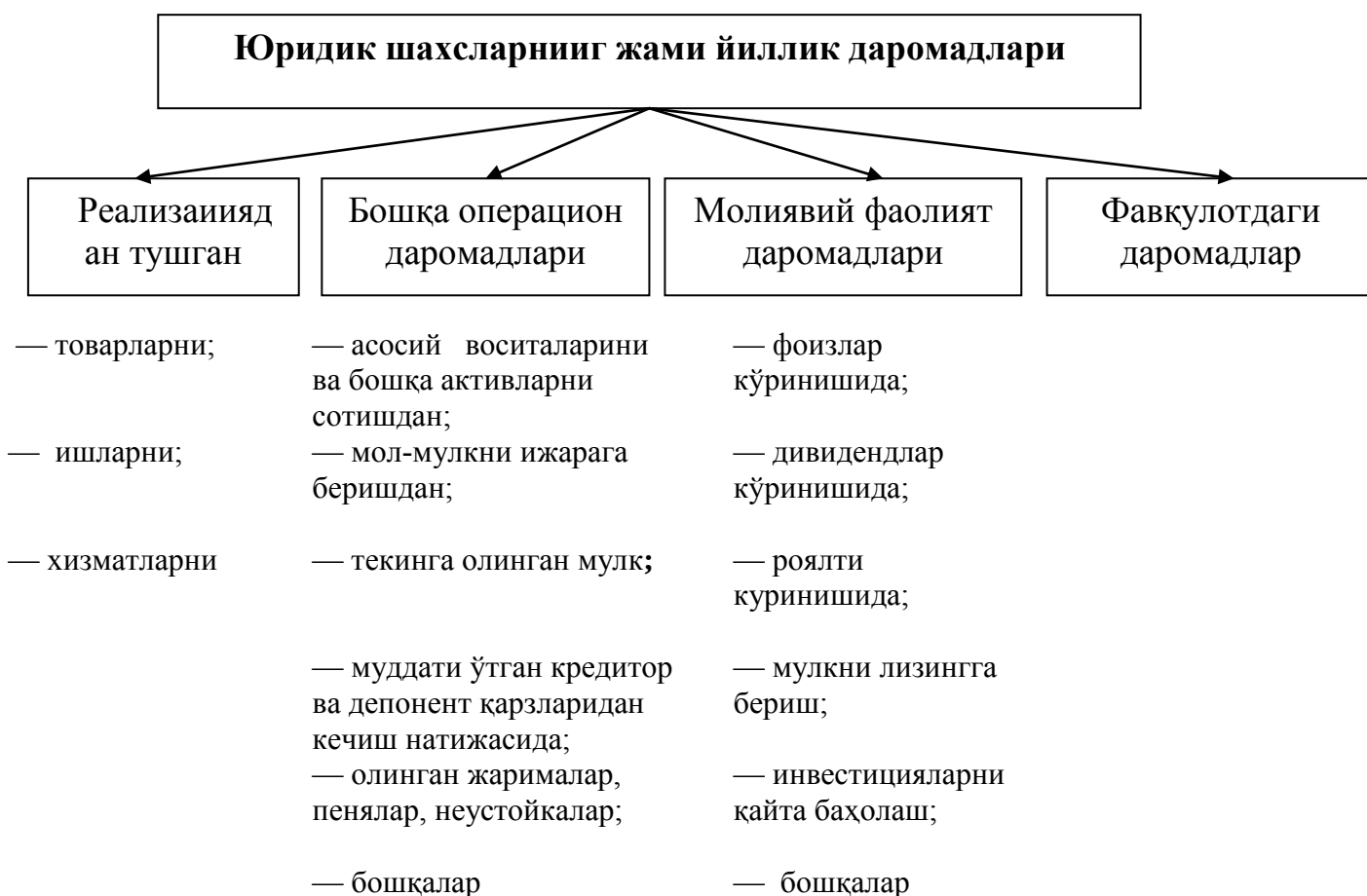
Маҳсулот (ишлар, хизматлар) сотилишидан келадиган тушум деганда:

** юклаб жўнатилган маҳсулот учун тақдим этилган ҳисоб-китоб ҳужжатларида кўрсатилган суммалар;*

• буюртмачи томонидан тасдиқланган бажарилган ишлар далолатномаларида кўрсатилган суммалар;

• хизматлар кўрсатилиши фактини тасдиқлайдиган ҳужжатларда кўрсатилган суммалар тушунилади.

Даромадлар (фойда) солиғини тўловчилар ҳисобланадиган *ҳарид қилувчи, тайёрловчи ва сотувчи ташкилотлар* учун солиққа тортиш мақсадларида сотишдан олинган тушум деганда сотилган товарларнинг сотиш нархи билан ҳарид нархи ўртасидаги фарқ тушунилади.

2. Асосий воситалар, номоддий активлар, қимматли қоғозлар, интеллектуал мулк объектлари, материаллар ва бошқа активларни сотишдан келадиган даромад.

3. Фоишлар кўринишидаги даромадлар.

Депозит қўйилмалар, қарз мажбуриятлари ва бошқа қимматли қоғозлар бўйича олинadиган даромадлар фоишлар жумласига киритилади.

4. Дивидендлар.

Акциялар бўйича ва хўжалик юритувчи субъектларнинг устав сармоясидаги улушбай қатнашуvidан олинadиган даромадлар солиқ солиш мақсадлари учун дивидендлар ҳисобланади.

5. Бепул олинган мол-мулк.

Агар маблағларни бепул топшириш тизим ичида корхоналар ўртасида юз берса, бунда тизим деганда вазирлик, концерн, трест ва ҳоказолар тушунилади ва бу маблағлар тақсимлаш баланси бўйича, юқори ташкилот буйруғига кўра олинган бўлса, *улар солиқ солиш объекти ҳисобланмайди.*

6. Мол-мулкни ижарага беришдан олинган даромад. Бу ерда ҳам жорий ижара, ҳамда узоқ муддатли молиявий ижара (лизинг) солиққа тортиш объектига киради.

7. Роялти.

Роялтига — муаллифлик ҳуқуқи, «ноу-хау», компьютерда дастурий маҳсуллар, патент, чизмалар, нусхалар, товар белгиси, саноат, савдо ва илмий-текшириш ускуналари ва бошқа мулк турларидан фойдаланганлик учун тўланадиган компенсация тўловлари киради.

8. Текин молиявий ёрдам (давлат бюджетидан субсидиялар бундан мустасно).

9. Даъво муддати ўтиб кетган кредиторлик ва депонентлик қарзларини ҳисобдан чиқаришдан олинган даромадлар.

10. Илгари чегирилган харажатлар, зарарлар ёки шубҳали қарзларни қоплаш кўринишида олинган даромадлар. Бундай даромадларга қуйидагилар киради:

11. Валюта ҳисобварақлари бўйича курсдаги мусбат фарқ.

12. Фавқулодда даромадлар.

13. Бошқа даромадлар.

Жами даромаддан чегирмалар

Солиқ солинадиган даромадни (фойдани) аниқлашда жами даромаддан қуйидаги **чегирмалар** айириб ташланади:

- *қўшилган қиймат солиғи, акциз солиғи, мол-мулк солиғи, ер солиғи, ер ости бойликларидан фойдаланганлик учун солиқ, экология солиғи, сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқ, шунингдек божхона божлари суммалари;*

- *банкларнинг ва бошқа молия-кредит ташкилотларининг қисқа муддатли кредитлари бўйича фойиз тўловлари суммалари, тўлов муддати ўтган ва тўлов муддати ўзайтирилган ссудалар бўйича фойизлар бундан мустасно.*

- *асосий воситалар, қимматли қозғошлар ва бошқа активлар реализация қилинганида қўрилган зарарлар.*

- *амортизация бўйича чегирмалар.*

- *номоддий активлар бўйича чегирмалар.*

- Солиқ тўловчининг геологик тадқиқотлар ва табиий ресурсларни қазиб олишга тайёргарлик ишлари учун қилган харажатлари жами даромаддан амортизация сифатида, амортизация ажратмалари меъёри — 15% миқдорида чегириб ташланади;

- Солиқ тўловчининг тадбиркорлик фаолиятига тааллуқли бўлмаган тадбирларни ўтказиш билан боғлиқ харажатлари бўйича чегирмалар қилинмайди.

Агар маданий, спорт ва бошқа тадбирлар учун харажатлар солиқ тўловчининг асосий фаолияти доирасида ўтказиладиган бўлса, ушбу модданинг қоидалари унга нисбатан қўлланилмайди;

Юридик шахсларнинг даромад (фойда) солиғи бўйича имтиёзлар

Куйидаги юридик шахслар даромад (фойда) солиғини тўлашдан озод қилинади:

а) протез-ортопедия буюмларини ва инвентари ишлаб чиқаришга, шунингдек ногиронларга хизмат кўрсатишга ихтисослашганлар — асосий фаолият тури бўйича;

б) ишловчилари умумий сонининг камида 50 фоизини ногиронлар, 1941-1945 йиллардаги уруш ва меҳнат фронти фахрийлари ташкил этган, бундан савдо, воситачилик, таъминот-сотиш ва тайёрлов фаолияти билан шугулланадиган юридик шахслар мустасно.

Ушбу имтиёз фақат ногиронлар жамоат бирлашмалари, «Нуроний» жамғармаси ва Ўзбекистон чернобилчилари уюшмаси мулки бўлган юридик шахсларгагина қўлланилади.

в) даволаш муассасалари қошидаги даволаш-ишлаб чиқариш устаконалари;

г) жазони ижро этиш муассасалари;

д) нотижорат ташкилотлари.

е) шаҳар йўловчилар транспорти (таксидан, шу жумладан жўналишли таксидан ташқари) йўловчиларни ташини билан боғлиқ хизмаямари бўйича;

ж) тарих ва маданият ёдгорликларини таъмирлаш ва қайта тиклаш ишларини амалга оширишдан олинган даромадлар (фойдалар) бўйича;

и) давлат облигациялари ва бошқа давлат кимматли қозғолари бўйича дивидендлар ва фоизлар бўйича;

м) Ўзбекистон Республикасининг инвестиция дастурига киритилган лойиҳаларга капитал маблағлар сарфлайдиган, хорижий инвестиция иштирокидаги ишлаб чиқариш корхоналари рўйхатдан ўтган вақтидан эътиборан дастлабки етти йил давомида;

п) қўرғонлар, қишлоқлар ва овуллар ҳудудида барпо этилган янги ташкил этилган корхоналар, шу жумладан хорижий инвестициялар иштирокидаги корхоналар (савдо, воситачилик, таъминот-сотиш ва тайёрлаш фаолияти билан шугулланувчиларидан ташқари) рўйхатдан ўтказилган пайтдан бошлаб биринчи йилда даромад (фойда) солиғини тўлашдан озод этиладилар, иккинчи йили белгиланган ставканинг 25 фоизи миқдорида ва учинчи йили 50 фоизи миқдорида солиқ тўлайдилар, Кейинги йилларда даромад (фойда) солиқ белгиланган ставка бўйича тўлиқ миқдорда тўланади.

Бошқа янги ташкил этилган корхоналар, шу жумладан хорижий инвестициялар иштирокидаги корхоналар (савдо, воситачилик, таъминот-сотиш ва тайёрлаш фаолияти билан шугулланувчиларидан ташқари) рўйхатдан ўтказилган пайтдан эътиборан биринчи йили белгиланган ставканинг 25 фоизи миқдорида ва иккинчи йил 50 фоизи миқдорида солиқ тўлайдилар. Кейинги йилларда даромад (фойда) солиғи белгиланган ставка бўйича тўлиқ миқдорда тўланади,

р) ички ишлар органоари ҳузуридаги қўриқлаш бўлинмалари;

т) гастроль-концерт фаолияти билан шугулланиш лицензия олганлари;

у) юридик шахслар томонидан дивидендлар кўринишида олган ва уларни юридик шахснинг устав сармояси (фонди)га йўналтирилган даромадлар.

Солиқ солишдан озод этиш натижасида бўшаган маблағлардан мақсадли фойдаланганлигини тасдиқлаш учун хўжалик субъектлари ҳар йили молиявий ҳисобот билан бирга солиқ органларига мазкур Низомга илова қилинган шаклга биноан солиқлар, божхона ва бюджетга мажбурий тўловларни тўлашдан озод этилиши натижасида бўшаган маблағлардан фойдаланиш тўғрисидаги ҳисоб-китобларни тақдим қиладилар.

Солиқлар, божхона ва бюджетга мажбурий
тўловлардан озод этиш натижасида бўшаган
маблағлардан фойдаланиш тўғрисида

ҲИСОБ-КИТОБ

(мақсадли тушумлар ҳисоби ҳисобварағида акс эттириладиган)

_____ йил
(ҳисобот даври)

Тўловларнинг номи	Сумма	Асос, имтиёз даври
Суммага жами		
Берилган мақсадларга йўналтирилган маблағлар — жами		
Жумладан, қуйидаги мақсадларга:		

Агар имтиёз берилган давр тугагунга қадар солиқ солишдан озод этилиши натижасида бўшаган мабларлардан мақсадсиз фойдаланиш ҳолатлари аниқланган ҳолларда, белгиланган тартибда мақсадсиз фойдаланилган маблағлар суммаси, санкциялар қўлланилиб ва пенялар ҳисобланган ҳолда бюджет ҳисобига ундирилади.

Мақсадли фойдаланиш кўзда тутилмаган вақтинчалик солиқ имтиёзи берилган ҳолларда солиқ солишдан озод этиш натижасида бўшайдиган маблағлар бўйича тегишли тарзда бухгалтерия ҳисобини юритишни таъминлаш мақсадида, бюджетга тўланадиган тўловларнинг ҳар бири бўйича «Вақтинчалик солиқ имтиёзлари» номли балансдан ташқари алоҳида ҳисобварақлар очилади.

Бунда ҳисобдан чиқарилгандан сўнг, бўшаган маблағлар тўғрисидаги маълумот, имтиёз берилган давр тугаши билан беш йил мобайнида корхонанинг ўзида сақланиши керак.

Юридик шахсларнинг солиқ солинадиган даромад (фойда) қуйидаги суммага камайтирилади:

- экология, саломатлик ва хайрия жамғармалари, маданият, халқ таълими, соғлиқни сақлаш, меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш, жисмоний тарбия ва спорт муассасаларига бадаллар суммасига, бироқ **солиқ солинадиган даромад (фойда)нинг бир фоизидан кўп бўлмаган миқдорда.**

- инвестицияларга (асосий ишлаб чиқаришни ривож-лантириш, кенгайтириш ва реконструкция қилишга, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарорига кўра коллежлар, академик лицейлар, мактаблар ва

мактабгача муассасалар қурилишига), шунингдек инвестициялар учун олинган кредитларни узишга йўналтириладиган харажатлар суммасига, ҳисобланган эскиришдан тулик фойдаланиш шарти билан, бироқ солиқ солинадиган даромад (фойда)нинг 30 фоизидан кўп бўлмаган миқдорда.

- диний ва жамоат бирлашмаларининг (касаба уюшмалари, сиёсий партиялар ва ҳаракатлардан ташқари), хайрия жамғармаларининг мулкида бўлган корхоналар даромади (фойдаси)дан шу бирлашмалар ва жамғармаларнинг **уставда белгиланган фаолиятни амалга ошириш учун йўналтириладиган ажратмалари суммасига.**

- ишловчилари умумий сонининг 3 фоизидан купрогини ногиронлар ташкил этган юридик шахслар учун даромад (фойда) солиғи суммаси қуйидаги тарзда: белгиланган меъёрдан ортиқ ишга жойлаштирилган ногиронларнинг ҳар бир фоизига даромад (фойда) солиғи 1фоиз камайтирилади.

Ногиронлар меҳнатида фойдаланадиган корхоналар учун даромад (фойда) солиғининг шартли ҳисоб-китоби

1	Ходимларнинг умумий сони	25 киши
	Шу жумладан: ногиронлар	7 киши
	Ходимларнинг умумий сонидан ногиронлар фоизи	28 фоиз
	Ишга жойлаштирилган ногиронларнинг белгиланган меъёри	3 фоиз
	Белгиланган меъёрдан ошиш (28% - 3%)	25 фоиз
2	Ҳисоблаб ёзилган солиқ суммаси	100 минг сўм
3	Имтиёз ҳисобга олганда солиқ суммаси $100 - [(100 \times 25) : 100]$	75 минг сўм

- «Умид» жамғармаси дастурларини молиялашга йўналтириладиган маблағлар суммасига.

ВМнинг 2003 йил 12 сентябр 395-сонли Қарорига мувофиқ 2006 йил 1 январгача бўлган даврда пудрат қурилиш ташкилотларининг улар томонидан қурилиш техникаси ва асбоб-ускуналар сотиб олишга йўналтириладиган маблағлари даромад (фойда) солиғини ҳисоблаб чиқишда солиқ солинадиган базадан чиқарилиб ташланади.

ЎЗР Президентининг 21.05.2004 й. ПФ-3431-сонли Фармойишига мувофиқ хўжалик фаолиятини юритувчи субъектлар 2004-2009 йиллар давомида мақсадли равишда мактаб таълимини ривожлантириш Дастурини молиялаштириш учун бадаллар ажратса, у ҳолда улар даромад (фойда) солиғининг солиққа тортиш базаси ушбу суммага қисқартирилади.

Даромад (фойда) солиғининг солиққа тортиш базасини қисқартириш бўйича имтиёз қўлланилиши учун корхона томонидан мактаб таълимини ривожлантириш Дастурини молиялаштириш учун йўналтирилган бадаллар ҳақида маълумотнома тақдим этиши лозим.

Юридик шахсларнинг сифатни бошқариш тизимини жорий қилиш ва уни қўллаб қувватлаш бўйича сарф қилинган инвестиция суммаси даромад (фойда)

солиғининг солиққа тортиш базасини қонунда белгиланган тартибда кўсқартиради (ВМнинг 22.07.2004 й. 349-сонли Карори).

**Даромад (фойда) солиғи ҳисоблаш ва тўлаш муддатлари.
Даромад (фойда) солиғи бўйича ҳисобот ва унинг
ҳисоб-китоблари**

Барча даромад солиғи тўловчи юридик шахслар, бундан чет эл корхоналари мустасно, тўланадиган даромад солиғи суммаси бўйича ҳисоб-китобларни ўсиб боровчи яқун билан рўйхатдан ўтган солиқ органига чорак (йиллик) молиявий ҳисоботлар топшириладиган муддатларда топширадилар.

Жорий тўловларни ҳисоблаб ёзиш ва тўлаш учун солиқ тўловчилар тегишли чорак учун тахмин қилинган даромаддан (фойда) келиб чиқиб, жорий чорак биринчи ойининг 5 кунига (яъни 5 январ, 5 апрел, 5 июл, 5 октябр) қадар давлат солиқ хизмати органларига жорий тўловлар бўйича маълумотаома тақдим этадилар.

200__йил_____чорагига тахмин қилинаётган
даромад (фойда)дан келиб чиққан ҳолда бюджетга
солиқнинг жорий тўловлари тўғрисида
маълумотнома

№	Кўрсаткич номи	Минг сўм
1	Чорак учун даромад (фойда)нинг тахлил қилинаётган суммаси	
2	Солиқ ставкаси	
3	Бюджетга тўланадиган даромад (фойда) солига суммаси	

Юқоридаги маълумотга асосан ҳисобот чорагида маҳсулотни сотишдан **энг кам иш ҳақининг икки юз бараваригача миқдорда** даромад (фойда) олган юридик шахслар жорий тўловларни **ҳар бир ойнинг 15-кунидан кечиктирмай** тенг улушлар билан, даромад (фойда) солиғи чораклик суммасининг учдан бири миқдорида амалга оширилади.

Йил давомида қирим қилинган даромад солиғини тўлаш суммалари солиқ тўловчига тегишли ҳисобот йили учун ҳисоблаб ёзилган солиқ ҳисобига ўтказилади. Даромад солиғи суммасини тўловчилар чораклик ва йиллик молиявий ҳисобот тақдим этиш учун белгиланган беш кун давомида бюджет даромадига ўтказадилар.

Даромад (фойда) солиғининг ҳисоб-китоби
200__ йил _____ учун

№	Кўрсаткичлар	Сатр №	Сумма
1	Фойда солиғи тўланишигача молиявий натижа «Молиявий натижалар ҳисоботи» 2-шаклнинг 240-сатри)	010	
2	Харажатлар таркиби тўғрисидаги Низомга кўра солиқ солинадиган базага киритиладиган харажатлар (1-илова)	020	
3	Мазкур ҳисобот даври учун солиқ солинадиган базадан чиқариб ташланмайдиган харажатлар («...харажатларнинг таркиби...» Низомининг 2-илловасига асосан 9440 ҳисобварақда ҳисобга олинган харажатлар)	030	
	Мазкур ҳисобот даври учун солиқ солинадиган базадан чиқариб ташланадиган, илгари қилинган харажатлар (010-баланс орти ҳисобварақ бўйича махсус ҳисоб-китоб илова қилинади)	040	
	Солиқ солинадиган базага киритиладиган харажатлар (сатр.030 — сатр.040)	050	
4	Акциялар ва бошқа қимматли қозғалдиҳлар бўйича дивидендлар	060	
5	Солиқ солинадиган даромад (фойда) (сатр.ОЮ + сатр.020 + сатр.050 — сатр.060)	070	
6	Солиқ қонунчилигига мувофиқ солиқ солинадиган даромад (фойда)нинг камайиши (имтиёз бўйича маълумот илова қилинади)	080	
7	Имтиёзларни ҳисобга олганда солиқ солинадиган даромад (фойда) (сатр.070 - сатр.080)	090	
8	Даромад (фойда) солиғининг белгиланган ставкаси	100	%
9	Даромад (фойда) солиғининг тузатилган ставкаси (ҳисоб-китоб илова қилинади)	110	
10	Бюджетга тўланадиган даромад (фойда) солиғи суммаси: (сатр.090 х сатр.ПО : 100%)	120	
11	Бюджетга ҳисоблаб ёзилди	130	
12	Муддат бўйича қўшимча ҳисоблаб ёзилди	140	
13	Камайитиришга	150	

Ушбу солиқни ҳисоблаш жадвални тўлдиришда қуйидагиларни ҳисобга олиш лозим:

- даромад (фойда) солиғини тўлашдан аввал молиявий натижага — 2-шакл 240-сатр — солиқ қонунчилигига асосан солиқ солиш базасидан чиқарилиб ташланмайдиган харажатларни қўшиш лозим; «...харажатларнинг таркиби...» Низомининг 1 ва 2-иловаларига асосан;

- дивиденд ва фоизларни солиқ солиш даромадидан чиқариб ташлаш лозим, чунки бундай даромадлар бўйича даромад солиғи тўлов манбаида ушлаб қолинган;

- ҳисоблаб аниқланган солиқ солиш даромадига солиқ солиш базасини камайтириш учун белгиланган имтиёзларни (хайрия ва шунга ўхшаш жамғармаларга, инвестициялар ва бошқалар) қўллаш;

- имтиёзларни ҳисобга олиб аниқланган солиқ солиш даромадига белгиланган ёки тўғриланган солиқ ставкаси қўлланилади. Тўғриланган солиқ ставкаси имтиёз сифатида қўлланилади, масалан, корхона рўйхатдан ўтганига биринчи икки йил бўлган бўлса, экспорт билан шуғулланадиган корхона бўлса ва кўпгина бошқа ҳолатлар.

Юридик шахс тугатилган тақдирда солиқ органи солиқ тўловчидан камроқ бўлган давр учун ҳисоботлар, даромад (фойда) солиғи бўйича ҳисоб-китобларни тақдим этишни ёзма хабарнома топшириш йўли билан талаб қилиши мумкин бўлади, ушбу хабарномада бунинг сабаби ва ҳисоботлар, даромад (фойда) солиғи бўйича ҳисоб-китоблар қачон ва қайси давр учун тақдим этилиши лозимлиги кўрсатилади.

Белгиланган тартибда юридик шахсни тугатиш тўғрисида қарор қабул қилинганида тугатиш комиссияси (тугатувчи) беш кун ичида бу ҳақда давлат солиқ хизмати органларига ёзма равишда хабар қилади.

Юридик шахсни тугатиш тўғрисида қарор қабул қилинган кундан сўнг ўн беш кун давомида солиқ тўловчи давлат солиқ хизмати органларига даромад (фойда) солиғи бўйича ҳисоботлар ва ҳисоб-китобларни тақдим этиши шарт.

Даромад (фойда) солиғи ставкалари

Юридик шахснинг солиққа тортиш даромади (фойдаси) энг юқори ўттиз беш фоиз солиқ ставкасида солиққа тортилиши лозим.

Ҳар йили Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан давлат бюджети тасдиқланаётган вақтда юридик шахсларнинг даромадларидан ундириладиган даромад (фойда) солиғи ставкаси энг юқори солиқ ставкасидан юқори бўлмаган ставкада белгиланади.

1. Юридик шахсларнинг *аукционлар ва гастрол-концерт фаолияти билан шуғулланишига лицензияси бўлган* юридик ва жисмоний шахсларни, шунингдек норезидентларни жалб этиш йўли билан оммавий томоша тадбирларини ташкил этишдан олган даромади (фойдаси)га **35 фоиз** ставкаси бўйича солиқ солинади.

2. Юридик шахснинг даромади (фойдаси)га белгиланган *умумий тартибдаги* ставкаси (хорижий инвестициялар билан тузилган корхоналар ҳам) — **10 (ўн) фоиз**.

3. Тижорат банклари — **17 фоиз**.

4. Ўзи ишлаб чиқарган товарлар (ишлар, хизматлар)ни эркин алмапгариладиган валютага экспорт қилиш улуши *бўлган экспорт қилувчи корхоналар*:

— сотишнинг умумий ҳажмида **15 дан 30 фоизга** қадарни ташкил этадиган экспортчи корхоналар учун белгиланган ставка **30 фоизга** пасайтирилади;

— сотишнинг умумий ҳажмида **30 ва ундан ортиқ фоизни** ташкил этса белгиланган ставка улар учун 2 баробарга камайтирилади.

Мазкур имтиёзлар ЎзР ВМ 31.12.2001 й. 490-сонли Қарори билан 2002 йил 1 январдан бошлаб киритилган ва савдо-воситачилик ташкилотларига, шунингдек қуйида келтирилган хом ашё товарларини экспорт қиладиган чиқариш корхоналарига татбиқ этилмайди.

Имтиёзлар татбиқ этилмайдиган экспорт хом ашё товарларининг РЎЙХАТИ

№	Товарлар номи	ТИФ ТИ бўйича коди
1	Тахта толаси	5201, 5203
2	Ип калава	5205, 5206
1	Тахта линти	1404 20 000
4	Хом нефть, газ конденсати, нефть маҳсулотлари	270900, 270900100, 2710 (271000330, 271000350, 271000590 дан ташқари)
5	Габиий газ	2711 21 000
6	Электр энсргия	271600000
7	Қимматбаҳо металллар	7106,7108,7110,7112
8	Рангли металллар, рангли металллар прокати, энгли металллар парчалари ва синиқлари	7401, 7402, 7404-7406, 7501-7504, (7601-7603 760120900 дан ташқари), 7801-7802 (780110000 дан ташқари), 780420000, 7902-7903, 8001-8002, 810191900, 810291900, 810310-810310900, 810411000-810430000,810510-810510900, 810600100, 810710000, 810810-810810900, 810910-810910900, 811000-811000190, 811100-811100190,811211000, 811220-811220390, 811230-811230100, 811240-811240190, 811291
9	Қора металллар, қора металллар прокати ва синиқлари	7201-7213 (721310000, 721331000 дан ташқари), 7214 (721420000, 721440 дан ташқари), 7215, 7216) (721610000, 721621000, 721622000, 721650100 дан ташқари), 7217-7229

6. Юридик шахсларга тўланадиган *дивиденд ва фоизларга тўлаш манбаида 10 фоиз ставкаси* бўйича солиқ солинади.

Бунда солиқ солиш мақсадида дивидендларга акциялар бўйича ҳамда ташкилий-хуқуқий шаклидан қатъи назар хўжалик юритувчи субъектнинг устав сармоясида улушбай иштирокидан келадиган даромадлар киради.

Фоизларга депозит қўйилмалар, қарз мажбуриятлари ва бошқа қимматли қоғозлардан олинадиган даромадлар киради.

Олдин Ўзбекистон Республикасидаги тўлов манбаида солиқ солинган дивиденд ва фойзлар олган юридик шахс резидент тўлов манбаида солиқ тўланганини тасдиқлайдиган ҳужжатлари мавжуд бўлса, уларни жами даромаддан чегиртириш ҳуқуқига эгадир.

Банклар ва бошқа молия-кредит ташкилотлари — резидентларга тўланадиган фойзларга тўлаш манбаида солиқ солинмайди, балки белгиланган тартибда банкда ва бошқа молия-кредит ташкилотида солиқ солиниши керак.

7. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2002 йил 13 ноябр «Бозорларни истеъмол товарлари билан тўддиришни рағбатлантириш ҳамда ишлаб чиқарувчилар ва савдо ташкилотларининг ўзаро муносабатларини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 390-сонли Қарорига мувофиқ:

а) ишлаб чиқарувчи корхоналар:

— истеъмол товарлари ишлаб чиқаришдан олинган даромадлардан даромад (фойда) солиғини **амалдаги ставкадан 20 фойзга камайтирилган ставка** бўйича тўлайдилар;

— болалар учун товарлар ишлаб чиқарувчи корхоналар болалар учун товарлар ишлаб чиқаришдан олинган даромадлардан даромад (фойда) солиғини **7 фойзли ставка** бўйича тўлайдилар;

б) ишлаб чиқариш корхоналарининг истеъмол товарлари ишлаб чиқариш табиий ҳажмларини кўпайтириш ҳисобига олинган даромадлари (фойдаси) даромад (фойда) солиғи тўлашдан **озод қилинади**.

Ушбу 390-сонли ВМ қарорда назарда тутилган имтиёзлар берилиши муносабати билан бўшайдиган маблағлар корхоналар томонидан фақат ишлаб чиқариш ҳажмларини кўпайтириш, ишлаб чиқарилаётган истеъмол товарларининг ассортиментини кенгайтириш ва рақобатбардошлигини ошириш билан боғлиқ тадбирларга йўналтирилади.

Солиққа тортишдан бўшаган маблағлардан бошқа садларда фойдаланилган ҳолларда ушбу маблағлар, амалдаги қонун ҳужжатларида назарда тутилган жарима жазоларини ҳисобга олган ҳолда, тўлиқ ҳажмда бюджетга ўтказилади.

Товарнинг аниқ «истеъмол» товарлари гуруҳига киришини аниқлашда **Вазирлар Маҳкамасининг 2002 йил 13 ноябрдаги 390-сон қарорининг 1 ва 2-бандларида назарда тутилган солиқ имтиёзлари жорий этиладиган истеъмол товарлари рўйхатидан фойдаланиш зарур** (ВМнинг 2003 й. 31 март 164-сонли Қарорига илова).

Даромад (фойда) солиғини тўлов манбаида ушлаб қолиш

Даромад (фойда) солиғини тўлов манбаида ушлаб қолишни қуйидаги юридик шахслар амалга ошириши шарт:

— юридик шахсларга дивидендлар ва фойзлар тўланганда;

— норезидент юридик шахсларга доимий муассаса билан боғлиқ бўлмаган даромад олган тўловларни амалга оширилганда.

Даромад (фойда) солиғини ушлаб қолиш ва бюджетга ўтказиш учун даромад тўловчи юридик шахс жавобгардир.

Солиқ суммаси ушлаб қолинмаганда даромад тўловчи юридик шахс ушлаб қолинмаган солиқ суммасини ҳамда у билан боғлиқ жарима ва пеняларни бюджетга тўлаши шарт.

Даромад (фойда) солигини тўлов манбаида ушлаб қоладиган юридик шахслар қуйидагиларни амалга оширадilar:

— солиқни тўлов амалга оширилган ой тугаганидан кейин беш кун ичида бюджетга ўтказишлари;

— ушбу шахсларнинг идентификация рақами, уларнинг номи, даромадининг умумий суммаси ва ҳисобот йилвда ушлаб қолинган солиқнинг умумий суммаси акс эттириладиган маълумотномани молия йили тугаганидан сўнг 30 кун ичида давлат солиқ хизмати органларига тақдим этишлари, шунингдек даромад олувчи юридик шахсларга уларнинг талабига кўра юборишлари шарт.

Солиққа тортиш даромадини аниқлаш

Солиққа тортиш даромадини аниқлашда 1999 йил 5 февралдага **«Маҳсулот (ишлар, хизматлар)ни ишлаб чиқариш ва сотиш харажатларининг таркиби ҳамда молиявий натижаларни шакллантириш пиринчи тўғрисида»ги Низом** асосида олиб борилади ва мазкур Низом маҳсулот (ишлар, хизматлар)ни ишлаб чиқариш ва сотиш харажатларини аниқлашнинг ягона методологик асосларини белгилайди.

Низом бухгалтерия ҳисоби ва солиқ солиш мақсадларида харажатларни ҳисоблаб чиқишда пайдо бўладиган тафовутлар ҳисобга олинган ҳолда ишлаб чиқилган.

Тафовутнинг бўлишига асосий сабаб, хўжалик юритувчи субъектларнинг рақобатбардошлилигани аниқдаш мақсадида улар фаолиятининг харажатларини ҳисоблаб чиқиш ва молиявий натижаларини аниқлаш бухгалтерия ҳисобининг асосий мақсади ҳисобланади. Солиқ органларини одатда, корхонанинг бухгалтерия ҳисоби натижасида олган даромади эмас, балки уларни солиқ солинадиган даромад (фойда) хўжалик юритувчи субъектлар харажатларининг айрим моддаларини солиқ ҳақидаги қонунларга мувофиқ солиқ солинадиган базага киритиш йўли билан аниқлаш қизиқтиради.

Шу билан бирга, бирламчи ҳисоб ҳужжатлари агарда улар «Бухгалтерия ҳисоби тўғрисида»ги Қонунида (9-модда) белгиланган шаклда ва тегишли реквизитларни ўз ичига олган бўлса ҳисобга олиниши мумкин.

Бирламчи ҳисобот ҳужжатини тузиш операция амалга оширилаётган вақшда, агарда бунинг иложи бўлмаса, унинг тамом бўлиши билан тузилиши лозим.

Ҳужжатлар билан тасдиқланмаган харажатларни маҳсулотнинг (ишлар, аазматлар) таннархига олиб бориш мумкин эмас. Яъни ҳужжатларнинг йўқлиги ёки тўғри расмийлаштирилмагани қилинган харажатларни маҳсулот таннархига олиб бориш учун етарлича асос бўла олмайди деб ҳисобланади.

Юридик шахсларнинг солиққа тортиш даромадларини
камайтирувчи харажатлар

Қонун
ҳужжатларида
белгиланган
меъёрлардан
юқори бўлган
харажатлар

Давлат нуқтаи назаридан
тадбиркорлик фаолиятини юритиш
учун ортиқча (ўринсиз) бўлган
харажатлар

Корхонанинг ўз айби
билан амалга оширилган
харажатлар

- мол-мулк, совғаларни текинга бериш; ҳомийлик ёрдамини бериш; хайрия;
- ишчи-хизматчилар овқатланишлари, санаторийда, дам олиш уйларида ва туристик йўлланмаларга харажатлар;
- молдий ёрдам;
- ишчи-хизматчиларнинг харажатларини қоплаш (тўғарак, клубларга қатнаш, обуна);
- мукофот, пенсияга қушимча тўловлар;
- нодавлат пенсия жамғармасига ажратмалар;
- хизматдаги енгил автомобил ва микроавтобусларни сақлаш, ижара;
- уяли, йўлдош, пейжинг алоқалари;
- юридик шахсларнинг юқори органларига ажратмалар;
- тадбиркорлик фаолияти билан боғлиқ бўлмаган харажатлар;
- бошқа харажатлар

- товарларни олиб келтириш ва ишларни бажариш шартларини бажармаганлик учун тўланадиган харажатларни қоплаш;
- суд чиқимлари;
- товар-моддий бойликларини ўғирланишидан кўрилган зарар;
- жарима, пеня, неустойкалар;
- уч йилдан кам ишлатилган асосий воситаларни сотиш натижасидаги зарар;
- бошқа мол-мулкни сотишдан кўрилган зарар;
- ҳисобдан чиқариш, текинга бериш ва активларни чиқариш ҳисобига кўрилган зарар;
- махсулот (иш, хизмат)ларни реализация қилишдан зарар;
- тегишли органларнинг рухсатсиз ишлаб чиқаришда шикастланиш натижасида гап қобилятини йўқотганлик учун тўланадиган нафақа;
- хусусий хизмат кўрсатиш ва ишлаб чиқариш хўжаликларини сақлаш зарари;
- бошқа зарарлар

Маъруза 3. МИКРОФИРМА ВА КИЧИК КОРХОНАЛАР УЧУН СОЛИҚҚА ТОРТИШНИНГ СОДДАЛАШТИРИЛГАН ТИЗИМИ

Режа:

1. Соддалаштирилган солиқ тизими хакида тушунча ва унинг иқтисодий аҳамияти.
2. Ягона солиқ тўловчиларининг таркиби ва унинг объекти.
3. Ягона солиқнинг солиқ тизимига татбиқ этилиши ва амал қилиш жараёни.
4. Ягона солиқ тўловининг ставкалари, солиқни ҳисоблаш муддатлари. Солиқни жорий этиш афзалликлари.

Соддалаштирилган солиққа тортиш тизимини қўллаш бўйича тартиб ЎЗР ВМ 1998 йил 15 апрелдаги 159-сонли Қарорида Солиқ кодексига мос равишда унга киритилган ўзгартириш ва қўшимчалар билан келтирилган.

Солиққа тортишнинг соддалаштирилган тизими умумдават солиқлари йиғиндиси, шунингдек маҳаллий давлат ҳокимияти органлари жорий этадиган, маҳаллий солиқлар ва йиғимлар ўрнига, юридик шахсларни рўйхатдан ўтказганлик учун йиғим бундан мустасно, ягона солиқнинг тўланишини назарда тутди.

Солиққа тортиш тизимини танлаш ҳуқуқи микрофирма ва кичик корхоналар ихтиёрига қўйиб қўйилган куйида келтирилган микрофирма ва кичик корхоналар бундан мустасно:

- савдо-сотиқ ва умумий овқатланиш соҳалари;
- қатъий солиқ тўлаш белгиланган тадбиркорлик фаолиятининг алоҳида турлари;
- ягона ер солиғи тўловчиси бўлган қишлоқ хўжалик товар ишлаб чиқарувчилар;
- маҳсулотни бўлиш шартномаси бўйича ишларни бажараётган катнашувчилар;
- лотерея ўйинларини, тотализаторлар ва бошқа таваккалчиликка асосланган ўйинларни ташкил этувчилар.

Соддалаштирилган солиққа тортиш тизими фаолият турига қараб ўртача **ҳодимлар сони маълум мезонга** жавоб берадиган барча кўринишдаги эгалик ҳуқуқидаги юридик шахслар ўтиши мумкин, бунда **солиққа тортишнинг соддалаштирилган тизими учун фаолият тури Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси белгиланган код бўйича аниқланади.**

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2003 йил 30 августдаги «1998 йил 9 апрелдаги «Хусусий тадбиркорлик, кичик ва ўрта бизнесни ривожлантиришни янада рағбатлантириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Фармонига ўзгартириш ва қўшимчалар тўғрисида»ги ПФ-3305-сонли Фармонига мувофиқ:

2004 йилнинг 1 январидан кичик тадбиркорлик (бизнес) субъектлари тоифасига қуйидагилар киради:

якка тартибдаги тадбиркорлар;

ходимларининг ўртача йиллик сони банд бўлган *микрофирмалар*:

— ишлаб чиқариш тармоқларида — 20 кишидан;

— хизмат кўрсатиш соҳаси ва бошқа ишлаб чиқаришга алоқадор бўлмаган тармоқларда — 10 кишидан;

— улгуржи, чакана савдо ва умумий овқатланиш соҳасида — 5 кишидан ошмаган микрофирмалар;

қуйидаги тармоқларнинг ўртача йиллик ходимлари сони:

— енгил ва озиқ-овқат саноати, металлга ишлов бериш ва асбобсозлик, ёғочни қайта ишлаш, мебель саноати ва қурилиш материаллари саноати — 100 кишидан;

— машинасозлик, металлургия, ёқилғи-энергетика ва кимё саноати, кишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштириш ва қайта ишлаш, қурилиш ҳамда бошқа саноат-ишлаб чиқариш соҳалари — 50 кишидан;

— фан, илмий хизмат кўрсатиш, транспорт, алоқа, хизмат кўрсатиш соҳаси (суғурта компанияларидан ташқари), савдо ва умумий овқатланиш ҳамда бошқа ишлаб чиқаришга алоқадор бўлмаган соҳалар — 25 кишидан ошмаган *кичик корхоналар*.

Юқорида кўрсатиб ўтилган микрофирма ва кичик корхоналарга амалдаги қонунчилик билан микрофирмалар ва кичик корхоналар учун белгиланган солиқ имтиёзлари ва преференциялари татбиқ этилади.

«Тадбиркорлик фаолияти эркинлигининг кафолатлари тўғрисида»ги Қонуннинг 5-моддасига мувофиқ кичик тадбиркорлик субъектлари учун қонун ҳужжатларида назарда тутилган имтиёзлар, кафолатлар ва ҳуқуқлар юқорида санаб ўтилган тижорат ташкилотларига улар томонидан ваколатли ташкилотларга (давлат солиқ, божхона хизмати органлари, давлат статистика органлари, банклар ва бошқаларга) имтиёзлар, кафолатлар ва ҳуқуқлар хусусиятидан келиб чиқиб, кичик тадбиркорлик субъектлари эканлиги ҳақида хабарнома тақдим этган ҳолда қилинган мурожаатлар асосида берилади. Хабарноманинг тўғрилиги учун жавобгарлик хабарномани тақдим этган субъектлар зиммасига юклатилади.

Микрофирма ва кичик корхона ходимларнинг белгиланган ўртача йиллик сонини ошириб юборган тақдирда, ошириб юборишга йўл қўйилган давр учун ва кейинги уч ойга улар қонун ҳужжатларида назарда тутилган имтиёзлар, кафолатлар ва ҳуқуқлардан маҳрум этилади.

Микрофирмалар ва кичик корхоналарнинг ўртача йиллик ходимлари сонини аниқлашда шўъба корхоналар, филиаллар ва ваколатхоналарда ишловчи ходимлар сони ҳам ҳисобга олинади.

Соддалаштирилган солиққа тортиш тизимини қўллайдиган микрофирма ва кичик корхоналар импорт қилинган товарлар (ишлар, хизматлар) учун ундириладиган хона божларини, акциз солиғини ва қўшилган қиймат солиғини, ҳамда давлат божларини, лицензия йиғимларини, бюджетдан ташқари жамғармаларга ундириладиган ажратмаларни, Ўзбекистон

Республикаси ҳудудида атроф табиий муҳит ифлослантирилганлиги учун компенсация тўловларини тўлашнинг амалдаги тартиби сақлаб қолинади. Ягона солиқни тўловчи бўлган корхоналар сотиб олинган товар ва хом- ашё (материаллар) қийматидаги тўланган қўшилган қиймат солиғи суммасини бу товарлар (консигнацион товардан ташқари, бунда келтирилган материаллар, кўрсатилган хизматлар бўйича қўшилган қиймат солиғи давр харажатларига киритилади) ва хом ашё (материал) қийматига киритади. Етказиб берувчига иш ва хизматлар учун тўланган қўшилган қиймат солиғи суммаси бажарилган ишлар, хизматлар қиймати билан бирга харажатларга киритилади.

Акциз солиғи солинадиган маҳсулотлар ишлаб чиқарувчи микрофирмалар ва кичик корхоналар белгиланган тартибда акциз солиғини солиқни тўлаган тақдирда ягона солиқ тўлашга ўтишлари мумкин.

Бундай ҳолатда ягона солиқнинг солиқ базасига акциз товарларини сотишдан тушган (акциз солиғини ҳисобга олган ҳолда) тушум ҳам киритилади.

2004 йил 1 январдан Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодексида белгиланган фойдали қазилмаларни қазиб олувчи микрофирмалар ва кичик корхоналар ер ости бойликларидан фойдаланганлик учун солиқни тўлаган тақдирда ягона солиқ тўлашга ўтишлари мумкин.

Агар ягона солиқни тўловчи бўлган корхоналар асосий воситалар ва номоддий активларни ижарага берсалар, унда улар ижарага берилган (молиявий лизингдан ташқари) бу активлар қийматидан мол-мулк солиғини умумбелгиланган тартибда тўлайдилар.

Бунда ушбу корхоналарга экспорт қилувчи корхоналар учун мол-мулк солиғи бўйича берилган имтиёзлар татбиқ этилмайди.

Ягона солиқ тўлайдигатар қуйидаги имтиёзларга эга:

1) Солиқ солишнинг соддалаштирилган тизимини қўлловчи ва ногиронларнинг жамоат бирлашмалари, «Нуроний» жамғармаси ва «Ўзбекистон чернобилчилари» уюшмасининг мулки бўлган, ишловчилар умумий сонининг камида эллик фоизини ногиронлар, 1941-1945 йиллардаги уруш ва меҳнат фронти фахрийлари ташкил этган микрофирмалар ва кичик корхоналар ягона солиқ тўлашдан озод этилади.

Мазкур имтиёз савдо, воситачилик, таъминот-сотиш ва тайёрлов фаолияти билан шуғулланувчи корхоналарга жорий этилмайди.

2) ЎзР ВМсининг «Бозорни истеъмол товарлари билан тўлдиришни рағбатлантириш ҳамда ишлаб чиқарувчи ва савдо ташкилотларининг ўзаро муносабатларини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»га 2002 йил 13 ноябр 390-сонли Қарорига мувофиқ ишлаб чиқарувчи микрофирма ва кичик корхоналарнинг олган тушумларидан:

— микрофирмалар ва кичик корхоналар истеъмол товарлари ишлаб чиқаришдан олинган тушумдан ягона солиқни амалдаги ставкадан *25 фоизга камайтирилган ставка* бўйича тўлайдилар;

— ишлаб чиқариш корхоналарининг истеъмол товарлари ишлаб чиқариш табиий ҳажмларини кўпайтириш ҳисобига олинган даромадлари (фойдаси) даромад (фойда) солиғи ва *ягона солиқ тўлашдан озод қилинади.*

3) Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2004 йил 8 январдаги ПФ-3376-сон Фармонида мувофиқ экспорт қилувчи корхоналар учун умумий савдо-сотиқ ҳажмида ўзи ишлаб чиқарган ва эркин алмаштириладиган валютага экспорт қилинган товарлар (ишлар, хизматлар) экспорти улушига қараб даромад (фойда) солиғи ҳамда мулк солиғи тўлашнинг қуйидаги тартиби ўрнатилди:

экспорт улуши 15 фоиздан 30 фоизгача миқдорда бўлганида — ягона солиқ ставкаси 30 фоизга камайтирилади;

экспорт улуши 30 ва ундан кўпроқ фоиз бўлганида — белгиланган ягона солиқ ставкаси 2 барабар камайтирилади.

Ягона солиқ солиш объектига қуйидагилар киритилмайди:

- *давлат облигациялари ва бошқа давлат қимматли қозғалар бўйича даромадлар;*

- *дивидендлар ва фоизлар, тўлов манбаида солиқ тўланганлиги тўғрисида тасдиқлайдиган ҳужжатлар мавжуд бўлганда;*

- *дивидендлар тарзида олинган ва улар олинган юридик шахснинг устав капитали (фонди)га йўналтирилган даромадлар.*

Қуйидагилар ягона солиққа тортиш объектлари ҳисобланади:

харид, таъминот-сотиш корхоналари, воситачилик ҳақи — ялпи даромад шартномаси бўйича хизмат кўрсатувчи корхона ва ташкилотлар, ҳамда брокер фирмалари учун — **ялпи даромад**;

халқ хўжалигининг қолган тармоқлари корхоналари учун — **ялпи тушум.**

Бунда, қурилиш, қурилиш-монтаж, тузатиш-қурилиш, ишга тушириш-созлаш, лойиҳа-қидирув ва илмий-тадқиқот ташкилотлари учун **ўз кучлари билан** бажарилган ишлар ҳажмидан келиб чиқиб ҳисоблаб чиқарилган ялпи тушум солиқ солиш объекти ҳисобланади.

Ялпи тушум таркибига қуйидагилар киради:

- *маҳсулот (иш, хизмат)ларни сотишдан олинган тушум суммаси;*
- *бошқа сотишлардан олинган даромадлар (ВМнинг 28.12.2004 й. 610-сонли Қарори 32-илова);*

- *молиявий фаолиятдан олинган даромадлар.*

Бунда баланснинг валюта моддаларини қайта баҳолашдан даромад бўлиб, мусбат ва манфий курс фарқлари ўртасидаги сальдо ҳисобланади. Агар манфий курс фарқининг суммаси мусбат фарқниқидан ошиб кетса, ошиб кетган сумма ягона солиқни ҳисоблаб чиқараётганда солиқ солинадиган базани камайтирмайди;

- *Ўзбекистон Республикасининг Солиқ кодексига мувофиқ белгиланадиган бошқа даромадлар.*

Ялпи даромад таркибига қуйидагилар киради:

- *товарнинг харид ва сотиш қийматлари ўртасидаги фарқ;*

- *молиявий фаолиятдан олинган даромадлар.*

Бунда баланснинг валюта моддаларини қайта баҳолашдан даромад бўлиб, мусбат ва манфий курс фарқлари ўртасидага сальдо ҳисобланади. Манфий курс фарқининг суммаси мусбат фарқникидан ошиб кетса, ошиб кетган сумма ягона солиқни ҳисоблаб чиқараётганда солиқ солинадиган базани камайтирмайди;

- *бошқа сотишдан олинган даромадлар;*
- *Ўзбекистон Республикасининг Солиқ кодексига мувофиқ белгиланадиган бошқа даромадлар.*

Солиқ қонунчилигига мувофиқ молиявий фаолиятдан олинадиган даромадларга қуйидагилар киради:

- олинган роялти;
 - Ўзбекистон Республикаси ҳудудида ва унинг ташқарисида бошқа хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятида улуш қўшган ҳолда қатнашишдан олинган даромад, акциялар бўйича дивидендлар ва облигациялар ҳамда хўжалик юритувчи субъектга тегашли қимматли қоғозлар бўйича даромадлар;
 - мол-мулкни узоқ муддатли ижарага беришдан олинган даромадлар (лизинг тўловини олиш);
 - валюта ҳисобварақлари, шунингдек, чет эл валюталаридаги операциялар бўйича ижобий курс тафовутлари;
 - сарфланган (қимматли қоғозларга, шуъба корхоналарга ва ҳоказоларга) маблағларни қайта баҳолашдан олинган даромадлар;
 - молиявий фаолиятдан олинган бошқа даромадлар. Бошқа сотувдан тушган даромадларга қуйидагилар киради:
 - асосий воситалар, номоддий активлар, қимматли қоғозлар, интеллектуал, товар-моддий бойликларни ва хўжалик субъектининг бошқа мулкларини сотишдан келадиган даромад.
- Бошқа даромадларга қуйидаги кўринишидаги даромадлар киради:
- ундирилган ёки қарздор томонидан эътироф этилган жарималар, пенялар, вақтида тўланмаган қарзлар ва хўжалик шартномалари шартларини бузганлик учун бошқа хил жазо жарималари, шунингдек, етказилган зарарларни ундириш бўйича даромадлар;
 - ҳисобот йилида аниқланган ўтган йиллардаги фойда;
 - ишлаб чиқариш ва маҳсулотлар (ишлар, хизматлар)ни сотиш билан бевосита боғлиқ бўлмаган операциялардан рента даромади, хўжалик юритувчи субъектлар ҳузуридаги ошхоналардан тушумлар, ёрдамчи хизматлардан даромадлар сифатидаги бошқа даромадлар;
 - хўжалик юритувчи субъектнинг асосий фондларини ва бошқа мол-мулкларини сотишдан олинган даромадлар;
 - даъво билдириш муддати ўтган кредиторлик ва депонент қарзларни ҳисобдан чиқаришдан олинган даромадлар;
 - товар-моддий бойликларни қўшимча баҳолаш;
 - холисона молиявий ёрдам;
 - бошқа операцион даромадлар.

**Микрофирма ва кичик корхоналар учун ягона солиқ тўлови
ставкалари**

№	Тўловчилар	Ялпи тушумга нисбатан солиқ ставкалари, фоизларда
1	Иқтисодиётнинг барча тармоқлари корхоналари, 2-6-бандларда кўрсатиб ўтилганлари бундан мустасно	10*
2	Компьютер дастурий маҳсулотларини ишлаб чиқиш ва жорий этиш товарлар (ишлар, хизматлар) реализацияси умумий ҳажмининг камида 80 % ташкил этадиган корхоналар	5
3	Қишлоқ хўжалиги корхоналари асосий фаолияти бўйича, ягона ер солиғи тўловчилари бўлиб ҳисобланадиган қишлоқ хўжалиги товар ишлаб чиқарувчилари бундан мустасно	6
4	Гастроль-концерт фаолияти билан шуғулланиш учун лицензияга эга бўлган юридик ва жисмоний шахсларни (шунингдек норезидентларни) жалб этиш йўли билан оммавий томоша тадбирларини ташкил этишдан даромад олувчи корхоналар	30
5	Тайёрлов ва таъминот-сотиш ташкилотлари, брокерлик идоралари (6-бандда кўрсатилганларидан ташқари), шунингдек воситачилик (топширик) шартномалари бўйича воситачилик хизматлари кўрсатадиган корхоналар	33**
6	Қимматли қоғозлар бозорида брокерлик фаолиятини амалга оширадиган корхоналар	13**
7	Ўзи ишлаб чиқарган товарлар (ишлар, хизматлар) экспортининг улуши (ишлар бажарилган ва хизматлар кўрсатилган жойдан қатъий назар) эркин алмаштириладиган корхоналар учун:	
	Сотишнинг умумий ҳажмида 15% дан 30 %гача	Белгиланган ставка 30% га пасайтирилади
	Сотишнинг умумий ҳажмида 30% ва ундан ортиқ фоизи	Белгиланган ставка 50% га пасайтирилади
8	Маиший хизматлар соҳаси корхоналари учун пластик карталарни қўллаган ҳолда ҳақи тўланган кўрсатилган хизматлар ҳажми бўйича	Белгиланган ставка 10% га пасайтирилади

*) Лизинг компаниялари учун лизинг берувчининг (маржа) даромадига нисбатан фоизларда

**) Ялпи даромадга нисбатан фоизларда

Ягона солиқ суммаси маҳаллий бюджетга ундирилади. Бир неча фаолият турларини амалга оширадиган ягона солиқни тўловчилар фаолиятнинг ҳар бир тури бўйича солиққа тортиш объектининг **алоҳида ҳисобини юритиши ва** муайян фаолият турининг солиқ солинадиган объекти ва унга мувофиқ келадиган ягона солиқ ставкаси асосида ягона солиқнинг ҳисоб-китобини амалга ошириши керак.

Мисол.

Таъминот-сотув корхонаси маҳсулот ишлаб чиқариши билан ҳам шуғулланади. Бунда корхона тушган даромадини алоҳида ҳисобини юритиши ва таъминотчилик фаолиятдан олинган ялпи даромадни (товарларнинг сотиб олинган ва сотилган нархлари ўртасидаги фарқ) 30%, ишлаб чиқариш фаолиятдан тушган ялпи тушумни 10% солиққа тортиши лозим бўлади.

Операциялар кўринишидаги ва молиявий фаолиятдан олинган бошқа даромадларга асосий фаолият турида кўрсатилган ставка қўлланилади.

Мисол.

Ишлаб чиқариш корхонаси мусбат курс кўринишида 100 минг сўм фарқга эга бўлган даромад олган.

Бундай ҳолатда ушбу даромад корхонанинг ялпи тушумига қўшилади, ва бу даромадга нисбатан 10 фоизлик ставка қўлланилади, чунки корхонанинг коди — ишлаб чиқариш. Ушбу даромадга нисбатан ягона солиқ суммаси $100 \times 10\%$ — 10 минг сўмни ташкил этади.

Агар мусбат курс кўринишида фарқга эга бўлган даромад таъминотчи корхона томонидан олинса, у ялпи даромадига қўшилади ва 30% ставкада солиққа тортилади. Бундай ҳолатда мусбат курс кўринишидаги фарқга нисбатан ягона солиқ суммаси $100 \times 30\%$ қ 30 минг сўмни ташкил этади.

Корхоналар солиққа тортишнинг соддалаштирилган тизимига ўтиши учун улар рўйхатдан ўтган жойидаги давлат солиқ хизмати органларига чорак бошлангунига қадар бир ой қолишидан кечиктирмасдан ёзма ариза бериши зарур.

Корхонанинг солиққа тортиш соддалаштирилган тизимига ўтиши ҳақидаги қарор ёки далилланган рад жавоби Давлат солиқ хизмати органи томонидан корхонанинг ариза берган кунидан бошлаб ўн кун давомида чиқарилади.

Солиққа тортишнинг соддалаштирилган тизимига ўтишда корхонларнинг бундан олдинги давр учун ўша даврда амал қилиб турган солиққа тортиш тизими асосида солиқларни тўлашга доир мажбуриятлари сақлаб қолинади.

Масалан, корхона II чоракдан ягона солиқ тўлаш тизимига ўтилса, I чорак учун тўланиши белгиланган барча солиқларни тўлаши шарт. Одатда, агар юридик шахс ягона солиқ тизимига ўтгунга қадар қўшилган қиймат солиғидан манфий сальдога эга бўлса, ёки молларнинг баъзи бир-лари

ишлатилмаган, аммо лекин улар бўйича ҚҚС аввад ҳисобга киритилган (ишлаб чиқаришда ишлатилган) бўлса у ҳолда қийинчилик туғдирадиган ҳолат пайдо бўлади. Бундай ҳолатларда I чорак учун берилган қўшилган қиймат солиғи бўйича охириги ҳисоботга тузатиш киритиш лозим бўлади, ишлатилмай қолган моллар бўйича аввал ҳисобга киритилган ҚҚСни ишлаб чиқариш харажатлари (айланмасига), таъминотчи, тайёрловчи корхоналар бўйича — товарнинг сотиб олиниш нархига киритилади.

Солиққа тортишнинг соддалаштирилган тазимини қўлланишдан воз кечиш ва солиққа тортишнинг белгиланмаган тизимига қайтиш навбатдаги тақвимий йил бошидаи бошлаб давлат солиқ хизмати органига тегишли аризани тақвимий йил тугалланишига 15 кун қолишидан кечиктирмасдан берган ҳолда амалга оширилиши мумкин.

Ягона солиқни тўлашдан солиққа тортишнинг бундан тизимига ўтиш йил давомида амалга оширилмайди.

Руйхатга олинган пайтданок солиқ солишнинг соддалаштирилган тизимини қўллашга қарор қилган янги ташкил этилган корхоналар, руйхатдан ўтган жойидаги давлат солиқ хизмати органларига ёзма ариза берадилар. Бунда солиқ солишнинг соддалаштирилган тизимини қўллашга рухсатнома талаб қилинмайди.

Ягона солиқ тўловини ҳисоблаш тартиби ва тўлаш муддатлари

Ягона солиқ тўловини тўловчилар томонидан мустақил равишда солиқ солинадиган оборот ва тасдиқланган ставкалар асосида ҳисоблаб чиқилади.

Ягона солиқ бўйича ҳисоб-китоблар давлат солиқ хизмати органларига чораклик ва йиллик ҳисоботларни топшириш учун белгиланган муддатларда тақдим этилади.

Кичик тадбиркор субъектлари ягона солиғининг ҲИСОБ-КИТОБИ

Т/Р	Кўрсаткичлар	Солиқ тўловчининг маълумотлари бўйича
1	Ялпи тушум — жами	
2	Ягона солиқ тўлови ставкаси (процентларда)	
3	Ягона солиқ тўлови суммаси	
4	Бюджетга олдинги ҳисоб-китоб бўйича ҳисобланган ягона солиқ тўлови	
5	Тўланиши лозим, жами (3-сатр - 4-сатр)	
6	Камайтиради, жами (3-сатр - 4-сатр)	

Ягона солиқ тўлови бюджетга йилнинг ҳар чорагида ўсиб боровчи якун бўйича ҳисоб-китобни тақдим этиш муддатида кечиктирмасдан тўланади.

Ягона солиқ тўлови ҳисобланган миқдорининг 7 фоизини Ўзбекистон ёшларининг «Камолот» ижтимоий ҳаракатини ривожлантириш жамғармасига ўтказиш тартиби тўғрисидаги (ЎзР ВМсининг 2001 йил 30 майдаги 240-сон Қарори) Низомга мувофиқ:

Ягона солиқ тўловчиси ҳисобланадиган ва Ўзбекистон ёшларининг «Камолот» ижтимоий ҳаракатини ривожлантириш жамғармаси маҳаллий бўлимлари билан ўзаро қўллаб-қувватлаш тўғрисида шартномалар тузган кичик бизнес корхоналари (савдо корхоналаридан ташқарн) ягона солиқ ҳисобланган миқдорининг 7 фоизини Жамғармага ўтказадилар.

Кичик бизнес корхоналари томонидан ягона солиқ ҳисобланган миқдорининг 7 фоизини ўзаро қўллаб-қувватлаш тўғрисидаги шартномалар асосида Жамғармага ўтказиш давлат бюджетига мажбурий тўловларга тенглаштирилади.

Ўзаро қўллаб-қувватлаш тўғрисида шартномалар тузишган кичик бизнес корхоналари ягона солиқни тўлаётганда иккита тўлов топшириқномасини расмийлаштирадилар:

- бюджетга — ягона солиқ ҳисобланган миқдорининг 93 фоизи миқдорида;
- жамғармага — ягона солиқ ҳисобланган миқдорининг 7 фоизи миқдорида.

Кичик бизнес корхоналари ягона солиқ миқдоридан маблағлар ўтказишни амалга оширганда ўзлари ҳисобда турган жойдаги солиқ органига қуйидаги ҳужжатларни тақдим этадилар:

- «Камолот» ҳаракати ижро этувчи органи билан ўзаро қўллаб-қувватлаш тўғрисидаги шартнома нусхаси;
- ҳисобот даврида ҳисобланган ва тўланган ягона солиқ миқдори ҳисоб-китоби.

Ягона солиқнинг ўзаро қўллаб-қувватлаш тўғрисидаги шартномалар асосида Жамғармага тегишли бўлган қисмини ўтказиш муддатлари кичик бизнес субъектлари томонидан бузилган тақдирда улардан қонун ҳужжатларига мувофиқ давлат бюджетига ўтказиладиган пеня ундирилади.

Маъруза 4. САВДО ВА УМУМИЙ ОВҚАТЛАНИШ КОРХОНАЛАРИНИ СОЛИҚҚА ТОРТИШ

Режа:

1. Савдо ва умумий овқатланиш корхоналаридан олинадиган солиқнинг назарий асослари.
2. Солиқ объекти ва ставкалари.
3. Солиқни ҳисоблаб чиқариш тартиби ва бюджетга тўлаш муддатлари.
4. Савдо ва умумий овқатланиш корхоналаридан олинадиган ялпи тушум солиғини такомиллаштириш йўллари.

Умумий тартиб

ЎзР ВМнинг «Юридик ва жисмоний шахсларни рўйхатдан ўтказишни ҳамда улар томонидан савдо фаолияти амалга оширилишини тартибга солиш чора-тадбирлари ҳақида»ги 2002 йил 26 ноябрдаги Қарорига мувофиқ 2002 йил 1 декабрдан тартиб ўрнатилган бўлиб, унга асосан *улгуржи савдо билан юридик шахс сифатида рўйхатдан ўтказилган хўжалик юритувчи субъектлар* улгуржи савдони амалга ошириш ҳуқуқини берувчи рухсат гувоҳномаси олган тақдирдагина шуғулланишлари мумкин бўлади.

Рухсат гувоҳномаси юридик шахсларга фақат улгуржи савдони амалга ошириш учун моддий-техник базаси (товарларнинг сақланишини, туркумланишини, навларга ажратилишини ва бутланишини таъминловчи ўз омборхоналари ва асбоб-анжомлари) мавжуд бўлганида ва рўйхатдан ўтиш вақтида энг кам ойлик иш ҳақининг камида 4600 баравари, шундан пул маблағлари — энг кам ойлик иш ҳақининг камида 1530 баравари миқдоридаги устав жамғармасини шакллантирганларга берилиши мумкин.

Рухсат гувоҳномаси улгуржи савдо билан шуғулланувчи субъект томонидан берилган аризада кўрсатилган, бироқ уч йилдан ортиқ бўлмаган муддатга берилади.

Хўжалик юритувчи субъект томонидан улгуржи савдони амалга ошириш коидалари бузилганлиги аниқланган тақдирда рухсат гувоҳномаси давлат солиқ хизмати органи тақдимномасига кўра уни берган туман (шаҳар) ҳокимлиги томонидан қайтариб олиниши мумкин.

Рухсат гувоҳномасининг амал қилиши ой мобайнида савдо айланмаси мавжуд бўлмаганда давлат солиқ хизмати органи тақдимномасига кўра, хизмат кўрсатувчи банк ахбороти асосида тўхтатиб турилиши мумкин, Рухсатномани берган туман (шаҳар) ҳокимлиги корхонанинг товарлар сотиб олиш ва сотиш юзасидан шартномалар, шунингдек ушбу товарларни сотиб олиш учун пул маблағлари манбаи мавжуд бўлган тақдирда рухсат гувоҳномасининг амал қилишини тиклаши мумкин.

Товарлар фақат тузилган шартномалар асосида ва ўзаро ҳисоб-китобларнинг нақд пулсиз шаклида қуйида келтирилганларга улгуржи сотилиши мумкин:

— назорат-касса машиналари билан жиҳозланган турғун савдо тармоғига эга бўлган юридик шахсларга;

— махсус истеъмолчиларга, давлат таъминоти муассасаларига, давлат таъминоти муассасаларини таъминлаш бўйича ихтисослаштирилган савдо фирмаларига;

— юридик шахсларга ўзининг хўжалик фаолиятида ишлаб чиқаришлари учун;

— юридик шахс бўлмасдан тадбиркор сифатида рўйхатдан ўтган ва назорат-касса машиналари билан жиҳозланган турғун чакана савдо учун шарт-шароитлари мавжуд бўлган жисмоний шахсларга — фақат кичик туркумлар билан.

Чакана савдо билан шуғулланувчи юридик шахслар улгуржи савдо қилсалар, у ҳолда шартномага рўйхатдан ўтган жойдаги давлат солиқ хизмати органининг турғун садо шохобчаси мавжудлиги ва назорат-касса машинаси рўйхатдан ўтказилганлиги тўғрисидаги маълумотнома илова қилиниши шарт.

Товарларни кичик туркумларда турғун савдо шохобчалари орқали чакана савдо билан шуғулланувчи жисмоний шахсларга сотилган тақдирда шартномага сотиб олувчи рўйхатдан ўтказилган жойдаги давлат солиқ хизмати органининг турғун савдо шохобчаси мавжудлиги ва назорат-касса машинаси рўйхатдан ўтказилганлиги тўғрисидаги маълумотномаси илова қилиниши шарт.

Юридик шахс сифатида рўйхатдан ўтказилган хўжалик юритувчи субъектлар чакана савдо билан фақат турғун чакана савдо шохобчаси жойлашган жойдаги туман (шаҳар) ҳокимликларида чакана савдони амалга оширишга *рухсат гувоҳномаси* олган тақдирда шуғулланидш мумкин.

Рухсат гувоҳномаси юридик шахсларга фақат товарларнинг сақланишини, туркумланишини, навларга ажратилишини ва чакана сотиш учун қадоқланишини таъминловчи савдо асбоб-анжомлари, шунингдек назорат-касса машиналари билан жиҳозланган ўзининг ёки бошқа юридик шахслардан ижарага олинган чакана савдо объектлари мавжуд бўлганда берилиши мумкин. Бунда рухсат гувоҳномаси ҳар бир турғун чакана савдо шохобчасига аризада кўрсатилган, бироқ икки йилдан ортиқ бўлмаган муддатга берилади.

Тошкент шаҳри, вилоятлар марказлари ва вилоятта бўйсунувчи шаҳарларнинг турғун савдо шохобчаларида чакана савдо билан шуғулланувчиларга **рухсат** гувоҳномаси берилишда савдо зали майдони 150 квадрат метрдан ошиқ бўлса, у ҳолда улар тўловларни пластик карточкалар билан қабул қилиш терминаллари билан жиҳозланган бўлиши шарт (ВМнинг 24.09.2004 йилдаги қарори).

Чакана савдони амалга ошириш қоидалари хўжалик юритувчи субъект томонидан бузилганлиги аниқланган тақдирда рухсат гувоҳномаси уни берган туман (шаҳар) ҳокимлиги томонидан давлат солиқ хизмати органлари тақдимномасига кўра қайтариб олинishi мумкин.

Рухсат гувоҳномасининг амал қилиши ҳафта мобайнида савдо айланмаси мавжуд бўлмаган ёки нақд пул тушумини инкассация қилиш қоидалари бузилган тақдирда давлат солиқ хизмати органи тақдимномасига кўра, хизмат кўрсатувчи банк ахбороти асосида тўхтатиб турилиши мумкин. Рухсатномани берган туман (шаҳар) ҳокимлиги рухсат гувоҳномасининг амал қилишини, товарларни сотиб олиш ва сотиш: юзасидан шартномалар, шунингдек ушбу товарларми сотиб олишга пул маблағлари манбалари мавжуд бўлган тақдирда тиклаши мумкин.

Таъмирлаш ишлари ўтказилиши муносабати билан, шунингдек бошқа шунга ўхшаш ҳолларда фаолият вақтинчалик тўхтатиб турилган тақдирда, юридик шахс рухсат гувоҳномаси берган тегишли органи ва давлат солиқ хизмати органини ёзма равишда хабардор қилиши керак.

Товарларни *чакана сотувчи* юридик шахслар томонидан *фақат турғун савдо шохобчалари орқали, назорат-касса машиналарини мажбурий қўлланган ҳолда амалга оширилиши мумкин*. Чакана савдони кўчма равишда (дўкончаларда) амалга оширишга йўл қўйилмайди, салқин ичимликлар ва музқаймоқлар сотиш бундан мустасно.

Кўчма савдони фақат юридик шахслар томонидан жойлардаги давлат ҳокимияти органларининг савдони амалга оширишнинг аниқ муддатлари ва жойлари кўрсатилган ҳолдаги рухсатномалари асосида, шунингдек тантаналар кунларида, савдо хизмати кўрсатиш юзасидан юридик шахслар билан тузилган шартномалар асосида, шартномада кўчма савдога қўйиладиган товарлар турлари ва миқдорини кўрсатган ҳолда амалга оширишга йўл қўйилади.

Чакана савдони амалга оширувчи юридик шахслар товарларнинг сотиб олинганлигини тасдиқловчи ҳужжатларга, қонун ҳужжатларида белгиланган ҳолда сотиш жойларида сотилаётган товарларнинг мувофиқлик сертификатларига эга бўлишлари шарт (агарда қонун ҳужжатларида белгиланган бўлса). Сотиладиган товарлар витриналарга қўйилган бўлиши ва келиб чиққан мамлакати, ишлаб чиқарувчиси ва нархи кўрсатилган нархномаларга эга бўлиши керак. Яроқлилик муддатига эга бўлган товарларни сотиш чоғида нархномаларда яроқлилик муддати ҳам кўрсатилган бўлиши керак.

Ҳозирги кундаги қонун ҳужжатларида савдо ва умумий овқатланиш корхоналарига солиққа тортиш тизимини танлаш ҳуқуқи кўзда тутилмаган; улар **корхонада неча ишчи ишлашидан қатъи назар** фақат ялпи тушум солиғи тўловчиси бўладилар.

2003 йил 1 январдан бошлаб умумий овқатланиш соҳасидаги фаолият фақат юридик шахс шаклида ташкил этилган тадбиркорлик субъектлари томонидан, қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда амалга оширилади. *Хусусий тадбиркорлар ушбу фаолият тури билан шуғулланиш ҳуқуқига эга эмаслар*. Ушбу тартиб умумий овқатланиш соҳасида уй шароитларида ёки давлат ҳокимияти органларининг қарори билан махсус ажратилган жойларда ўтириш жойлари ташкил қилмасдан доналаб сотиладиган овқатларнинг

айрим турларини тайёрлаш ва сотиш бўйича хизматлар кўрсатишта татбиқ этилмайди.

Шуни таъкидлаш лозимки, халқ истеъмол товарларини сотиш ЎЗР ВМнинг 1999 йил 19 март «Истеъмол товарлари билан улгуржи ва чакана савдо қилишни тартибга солишга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги 125-сонли Қарорига мувофиқ тартибга солинади, унинг асосий қоидалари қуйида келтирилган.

«1999 йил 1 апрелдан белгилансин:

улгуржи савдо билан шуғулланиш ҳуқуқига моддий-техника базасига эга бўлган, товарларни чакана савдо корхоналарига бериш учун уларнинг туркумлари сақланиши, танланиши, навларга ажратилиши ва туркумланишини таъминлайдиган юридик шахслар эга бўладилар;

юридик шахслар (ишлаб чиқарувчи ва улгуржи-таъминотчи корхоналар) томонидан товарларни улгуржи савдо қилиш белгиланган намунадаги назорат-касса машиналари билан жиҳозланган, турғун улгуржи ёки чакана савдо қилиш шохобчаларига эга бўлган юридик шахсларга, шунингдек махсус истеъмолчиларга, давлат таъминоти муассасаларига, давлат таъминоти муассасаларини таъминлаш бўйича ихтисослаштирилган савдо фирмаларига ва улардан ўз ишлаб чиқариш фаолияти учун фойдаланувчи корхоналарга **фақат нақд пулсиз ҳисоб-китоб бўйича** амалга оширилади;

жисмоний шахсларга товарлар улар юридик шахс бўлмасдан тадбиркорлик сифатида рўйхатдан ўтган ва турғун чакана савдо қилиш учун шарт-шароитлар мавжуд бўлган тақдирда, майда туркумлар билан нақд пулсиз ҳисоб-китоб қилган ҳолда сотилади;

товарларни улгуржи савдо корхоналаридан, шунингдек, улгуржи-чакана савдо корхоналарининг бевосита улгуржи савдо базалари ва омборларидан чакана сотишга йўл қўйилмайди;

улгуржи-чакана савдо корхоналари товарларни белгиланган намунадаги касса аппаратлари билан жиҳозланган ўзларининг турғун чакана савдо шохобчалари орқали сотиш ҳуқуқига эга бўладилар;

мулкчилик шаклларидан қатъи назар, чакана савдо корхоналари товарларни улгуржи сотиш, шу жумладан, нақд пулсиз ҳисоб-китоб қилган ҳолда сотиш ҳуқуқига эга эмаслар.

Аммо, ВМнинг 24.09.2004 йилдаги 445-сонли Қарорига мувофиқ «чакана савдо корхоналарига юридик шахсларнинг корпоратив пластик карточкалари бўйича товарларни ойлик товар айланиши ҳажмида сотувлар улуши чекланмаган ҳолда сотишга рухсат берилди»;

истеъмол товарларини ишлаб чиқарувчи корхоналар ўзлари ишлаб чиқарган товарларни ўз дўконлари орқали фақат белгиланган намунадаги назорат-касса аппаратларидан фойдаланган ҳолда чакана сотишлари мумкин.

Юридик шахслар томонққан улгуржи савдони амалга ошириш тартиби бузилса, юқорида номи келтирилган 125-сонли ВМнинг Қарорига мувофиқ, хўжалик юритувчи субъектларнинг шу фаолиятдан топган барча даромад (фойда)лари, худди шунча микдорда жарима ундирилади ва мансабдор

шахслар қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда жавобгарликка тортилади.

Ушбу жавобгарлик чоралари ЎзР ВМнинг 2002 йил 5 август «Пул маблағларининг банкдан ташқарида муомаласини қисқартириш чоратadbирлари тўғрисидаги»ги 280-сонли Қарорида келтирилган.

Бундан ташқари, Савдо ва умумий овқатланиш корхоналари томонидан ялпи даромад солиғини ҳисоблаб чиқариш ва тўлаш тартиби тўғрисидаги Низомнинг (АВда 2003 йил 21 июлда 1260-сон билан рўйхатга олинган) 2-банд 7 сўз бошида ўрнатилган тартибни келтириш мумкин. Бунга асосан агар, иқтисодиётнинг бошқа тармоқларидаги корхоналар (яъни савдо фаолиятидаги соҳада бўлмасалар) асосий фаолият зуридан ташқари чакана ёки улгуржи савдо билан шуғуллансалар, улар бундай фаолият турлари бўйича алоҳида ҳисобот юритишлари, солиқ ва йиғимларни тўлашлари шарт, бундан ташқари белгиланган тартибда савдо фаолиятини амалга ошириш ҳуқуқига эга бўлишлари учун рухсат гувоҳномасига ва савдо қоидаларига риоя қилишлари лозим.

Агарда юридик шахслар асосий фаолиятларидан ташқари ўзлари ишлаб чиқарган маҳсулотларини юридик шахснинг балансида турган **фирма дўконлари** орқали сотишни амалга оширсалар, у ҳолда бундай юридик шахслар ушбу тоифадаги солиқ тўловчилар тўлайдиган барча солиқ, йиғим за мажбурий тўловларни тўлашлари лозим.

Шундай қилиб, ҳозирги кунда қонун ҳужжатларининг юқорида келтирилган тартибларидан келиб чиқиб, асосий фаолият тури бўлмаган, масалан лойиҳалаш, лойиҳа-изланиш., изланиш ишлари билан шуғулланувчи юридик шахслар улгуржи савдони амалга ошириш ҳуқуқини берувчи рухсат гувоҳномасини олишлари учун ЎзР ВМ 407-сонли қарорида келтирилган ва ушбу савдо фаолияти билан шуғулланувчи юридик шахсларга ўрнатилган қуйида келтирилган талабларига жавоб бериши лозим:

1) энг кам ойлик иш ҳақининг камида 4600 баравари, шундан пул маблағлари — энг кам ойлик иш ҳақининг камида 1530 баравари миқдоридаги устав жамғармасига эга бўлишлари лозим;

2) товарларнинг сақланишини, туркумланишини, сортларга ажратилишини таъминловчи моддий-техник базаси (ўз омборхоналари ва асбоб-анжомлари) мавжуд бўлиши;

3) юридик шахслар солиқ тўловчи сифатида давлат рўйхатидан ўтказижан жойдаги туман (шаҳар) ҳокимлигига қуйидаги ҳужжатларни тақдим этишлари зарур;

— ариза;

— юридик шахснинг давлат рўйхатидан ўтказилганлиги тўғрисидаги гувоҳнома нусхаси;

— уставнинг «улгуржи савдо» фаолият тури кўрсатилган, нотариал тасдиқланган нусхаси;

— юридик шахсда тегишли моддий-техник базанинг мавжудлигини тасдиқловчи ҳужжатлар нусхалари;

— аризада кўрсатилган муддат мобайнида улгуржи савдони амалга ошириш ҳуқуқи учун маҳаллий йиғим тўланганлигини тасдиқловчи банк ҳужжатининг нусхаси;

—устав жамғармасининг 407-сонли қарорда талаб қилинган пул маблағлари тўланганлигини тасдиқловчи банк ҳужжатининг нусхаси.

Рухсат гувоҳномасиз улгуржи савдо фаолиятини юритиш тақиқланади, рухсатномасиз фаолият юритиш эса ҳуқуқбузарлик деб қаралади ва субъектга нисбатан белгиланган тартибда жавобгарлик чоралари кўрилади.

Савдо ва умумий овқатланиш корхоналарини солиққа тортиш

Савдо ва умумий овқатланиш корхоналарини солиққа тортиш Савдо ва умумий овқатланиш корхоналари томонидан ялпи даромад солиғини ҳисоблаб чиқариш ва тўлаш тартиби тўғрисида Низомга (ЎзР АВ томонидан 2003 йил 21 июл 1260-сон билан рўйхатга олинган) мувофиқ амалга оширилади.

Мазкур Низомнинг амал қилиши улгуржи, чакана савдо ва умумий овқатланиш корхоналарига, шу жумладан микрофирма ва кичик корхоналарга татбиқ этилади.

Савдо ва умумий овқатланиш корхоналарида назорат касса машиналаридан фойдаланиш ҳамда товарлар сотиш ва хизмат кўрсатишдан олинadиган нақд пул тушумини инкассация қилишда белгиланган қоидаларга риоя этиш ялпи даромад солиғини тўлашга ўтишнинг мажбурий шарти ҳисобланади. Бунда мазкур тартиб ўз фирма дўконлари орқали нақд ҳисоб-китобга майда улгуржи ва чакана савдони амалга оширадиган улгуржи савдо корхоналарига татбиқ этилади.

Савдо ва умумий овқатланиш корхоналари учун:

божхона тўловлари (божхона божлари ва йиғимлари, акциз солиғи ва товарларни (ишлар, хизматларни) импорт қилишда қўшилган қиймат солиғи);

давлат божлари;

савдо ҳуқуқини берувчи йиғимлар, шу жумладан товарларнинг айрим турлари билан савдо қилиш ҳуқуқига лицензия йиғимлари;

юримдик шахсларни рўйхатдан ўтказганлик учун йиғим;

давлат мақсадли фондларига ажратмалар тўлашнинг амалдаги тартиби сақланиб қолади.

Мол-мулк солиғини ҳисоблаб чиқариш ва тўлаш тартиби амадааги умумбелгиланган тартибда амалга оширилади.

Агар савдо ва умумий овқатланиш корхоналари асосий фаолият тури (савдо ёки умумий овқатланиш) билан бир қаторда бошқа фаолият турлари билан шуғуллансалар, улар ушбу фаолият турлари бўйича алоҳида ҳисоб юритиши ва қонун ҳужжатларида мазкур тоифадаги корхоналар учун белгиланган солиқлар, йиғимлар ва давлат мақсадли жамғармаларига мажбурий тўловларни тўлаши лозим.

Чунончи, чакана ёки улгуржи савдо ёхуд умумий овқатланиш соҳасидаш кичик корхона асосий фаолият туридан ташқари бошқа фаолият турлари бштан шуғулланса (масаяан, ишлаб чиқариш фаолияти билан), у ҳолда у ушбу фаолият тури бўйича алоҳида ҳисоб юритиши ва солиқ солишнинг соддалаштирилган тизимини қўллайдиган микрофирма ва кичик корхоналар учун белгиланган тартибда ягона солиқ тўлаши ёки умумбелгиланган тартибда солиқларни тўлаши лозим.

Агар, чакана ёки улгуржи савдо ёхуд умумий овқатланиш соҳасидаги корхона микрофирмалар ёки кичик корхоналар қаторига кирмаса, бошқа фаолият турлари бўйича амалдаги қонун ҳужжатларида белгиланган барча солиқлар тўланади.

Улгуржи ва чакана савдо ва умумий овқатланиш корхоналари (шу жумладан кичик корхоналар ва микрофирмалар) ялпи тушум солиғини тўловчилар бўлиб ҳисобланади (бундан буён — корхоналар).

Ялпи тушум солиғи тўловчисини аниқлашда асосий мезон бўлиб юридик шахсни давлат рўйхатидан ўтказганлик тўғрисидаги гувоҳномада кўрсатилган корхона фаолиятининг коди ҳисобланади.

Бунда корхонанинг ихтисосланиши ХХТУТ асосий кодига тўғри келиши керак. Агар корхонанинг фаолияти ХХТУТ кодига тўғри келмаса, у ўз фаолияти кодини қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда статистика органларида қайта рўйхатдан ўтказишга ва ушбу тоифадаги корхоналар (фаолият турлари) учун белгиланган тегишли солиқларни тўлашга мажбур.

Агар, иқтисодиётнинг бошқа тармоқларидаги корхоналар асосий фаолият туридан ташқари савдо билан шуғуллансалар, улар белгиланган тартибда савдо фаолиятини амалга ошириш ҳуқуқига рухсат гувоҳномасига эга бўлишлари ва савдо қоидаларига риоя қилишлари лозим.

Солиқ солиш объекти

Ялпи тушум солиғи объекти бўлиб корхонанинг ялпи тушуми ҳисобланади. Ялпи тушум таркибига қуйидагилар киради:

реализация қилинган товарларнинг харид баҳолари;

асосий фаолиятдан бошқа даромадлар (операцион даромадлар);

молиявий фаолиятдан даромадлар. Бунда баланс валюта моддаларини қайта баҳолашдан даромад бўлиб, мусбат ва манфий курс фарқлари ўртасидаги сальдо манфий курс фарқи суммаси мусбат фарқниқидан ошиб кетган тақдирда ошиб кетган сумма ялпи даромад солиғини ҳисоблаб чиқараётганда солиқ солинадиган базани камайтирмайди;

Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодексига мувофиқ белгиланадиган бошқа даромадлар.

Молиявий фаолият бўйича бошқа даромадлар тўғрисидаги маълумот «Микрофирма ва кичик корхоналар учун солиққа тортишнинг соддалаштирилган тизими» бобида келтирилган.

Товарнинг сотиб олиниш нархини аниқлашда қуйидагиларни ҳисобга олиш лозим.

Олинган товар-моддий захиралар қиймати «Товар-моддий захиралар» номли 4-сон БХМСга биноан (ЎзР АВ томонидан 1998 йил 28 августда 486-сон билан рўйхатга олинган) товар-моддий захираларни сотиб олиш, уларни жойлашган ерига етказиш ва тегишли ҳолатга келтириш билан боғлиқ бўлган транспорт тайёрлов харажатларини барчасини ўз ичига олади.

Товар-моддий захираларни сотиб олиш бўйича харажатлар ўз ичига сотиб олиш қийматини, импорт бўйича божхона божлари ва йиғимларини, маҳсулот сертификацияси бўйича харажатларни, таъминловчи, воситачи ташкилотларга тўланган комисион мукофотларни, солиқларни (корхона келгусида масалан қўшилган қиймат солиғи кўринишида оладиганлардан ташқари) шунингдек, транспорт-тайёрлов харажатлари, хизмат кўрсатиш ва захираларни бевосита сотиб олиш билан боғлиқ бўлган бошқа харажатларни олади.

Консигнация шартномалари бўйича импорт қилинган товарларнинг сотиб олиш қиймати товар инвойси бўйича консигнация товарининг қиймати ва сотиш санасидаги Марказий банкнинг курси бўйича БЮД қийматидан келиб чиққан ҳолда белгиланади. Бунда сотиб олиш қийматига консигнатор томонидан тўланган ҚҚС суммаси ва бошқа божхона тўловлари қўшилмайди ва ялпи даромадга солиқ ҳисобланганда, божхона тўловлари суммаси (божхона божи, акциз, ҚҚС) сотилган товарга улушларда солиқ солиш объектидан (ялпи даромадга солиқ) чиқариб ташланади.

Дивидендлар ва фоизлар шаклида олинган даромадлар солиқни тўлов манбаи бўйича тўланганини тасдиқловчи ҳужжатлар мавжуд бўлган тақдирда ялпи даромаддан чегирилади.

Савдо ва умумий овқатланиш корхоналари томонидан тўланадиган дивидендлар ва фоизлар (банк кредити бўйича фоизлардан ташқари) умумбелгиланган тартибда 10% ставкада солиққа тортилади.

Ялпи тушум солиғини ҳисоблаш ва тўлаш тартиби

Ялпи тушум солиғи Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан ўзига хос хусусиятларга, жойлашган жойга ва бошқа ўзига хос хусусиятларга боғлиқ ҳолда белгиланадиган ставкалар бўйича тўланади.

**Савдо ва умумий овқатланиш корхоналари учун ягона солиқ тўлови
ставкалари**

№	Тўловчилар	Ялпи тушумга нисбатан солиқ ставкалари, фоизларда
1	Умумий овқатланиш корхоналари	10
	Улардан:	
	Умумий таълим мактаблари, мактаб-интернатларга, ўрта-махсус, касб-хунар ва олий ўқув юртларига хизмат кўрсатувчи ихтисослашган умумий овқатланиш корхоналари	8
2	Савдо корхоналари (3-бандда кўрсатилганларидан ташқари):	
	аҳолиси сони 100 минг ва ундан кўп кишидан иборат шаҳарларда	5
	бошқа аҳоли пунктларида	3
	бориш қийин бўлган ва тоғли туманларда жойлашган	1
3	Улгуржи ва чакана дорихона ташкилотлари:	
	аҳолиси сони 100 минг ва ундан кўп кишидан иборат шаҳарларда	3
	бошқа аҳоли пунктларида	2
	бориш қийин бўлган ва тоғли туманларда жойлашган	1
4	1-3-бандларда кўрсатилган корхоналар учун, пластик карталарни қўллаган ҳолда ҳақи тўланган кўрсатилган хизматлар ҳажми бўйича	Белгиланган ставка 10% га пасайтирилади

Чакана савдо ва умумий овқатланиш корхоналари пластик карточкалардан фойдаланган ҳолда олинган товар айланмаси бўйича ялпи даромаддан амалдаги ставкадан 20 фоизга пасайтирилган ставка бўйича ялпи даромад солиғини тўлайдилар.

Мазкур имтиёзни қўллаш учун чакана савдо ва умумий овқатланиш корхоналари ҳисобот даври учун ялпи тушум солиғи бўйича ҳисоб-китобга қўйида келтирилган шаклга мувофиқ хизмат қилувчи тижорат банки томонидан тасдиқланган Маълумотномани илова қиладилар.

Товар айланмаси ва пластик карточкалардан фойдаланган ҳолда олинган
ялпи даромад ҳажмлари бўйича

МАЪЛУМОТНОМА

Т/Р	Кўрсаткичлар	Сумма
1	Умумий товар айланмаси	
	Шу жумладан:	
1.1	Пластик карточкалардан фойдаланган ҳолда олинган	
2	Ялпи даромад — жами	
	Шу жумладан:	
2.1	Пластик карточкалардан фойдаланган ҳолда олинган	

Масалан, пластик карточкалардан фойдаланган ҳолда товар айланмаси 15%ни, ялпи даромад умуман корхона бўйича— 120 минг сўмни ташкил этган. Бундай ҳолатда пластик карточкани фойдаланиб олинган ялпи даромад айланмаси 18 минг сўмни (120 x 15 x 100) ташкил этади.

Ялпи даромад солиғи суммаси корхоналар томонидан ҳисобланган ялпи даромад миқдоридан ва белгиланган ставкалардан келиб чиқиб аниқланади. Бунда ялпи даромад солиғини ҳисоблаб чиқариш ўсиб боровчи яқун билан олиб борилади.

Ялпи даромад солиғи бўйича ҳисоб-китоб корхоналар томонидан улар рўйхатдан ўтган жойи бўйича давлат солиқ хизмати органларига ҳар ойда ҳисобот давридан кейинги ойнинг 15 кунидан кечикмасдан тақдим этилади. Ялпи даромад солиғини ҳисоб-китоб тақдим этиладигая муддатдан кечиктирмасдан тўлайдилар.

Савдо ва умумий овқатланиш корхоналари
ялпи даромад солиғининг
ҲИСОБ-КИТОБИ

Т/р	Кўрсаткичлар	минг сўм
1	Солиқ солинадиган ялпи даромад — жами	
	Шу жумладан:	
1.1	Белгиланган ставка бўйича солиққа тортиладиган	
1.2	Пластик карточкалардан фойдаланганлик учун имтиёзли ставка бўйича солиққа тортиладиган	
2	Ялпи даромад белгиланган солиқ ставкаси, %	

3	Пластик карточкалардан фойдаланганлик учун олинган товар айланмасига боғлиқ ҳолда ялпи даромадга тузатилган солиқ ставкаси, % (2-сатр x 20 : 100)	
4	Ҳисобот даври учун ялпи даромад солиғи — жами:	
4.1	Белгиланган ставка бўйича (1.1-сатр x 2-сатр : 100)	
4.2	Пластик карточкалардан фойдаланганлик учун имтиёзли ставка бўйича (1.2-сатр x 3-сатр : 100)	
5	Олдинги ҳисоб-китоб бўйича ҳисобланган ялпи даромад солиғи	
6	Бюджетга тўлаш лозим бўлган ялпи даромад солиғи суммаси (4-сатр - 5-сатр)	

Пластик карточкалардан фойдаланганлик учун имтиёзли ставка қўлланилганда ҳисоб-китобга товар айланмаси ва пластик карточкалардан фойдаланган ҳолда олинган ялпи даромад ҳажмлари бўйича маълумотнома илова қилинади.

Ёқилғи қуювчи шахобчаларда (АЁҚШ) маҳаллий бюджетга ундирилиши лозим бўлган ёқилғининг чакана савдо нархи билан сотиб олиш нархи орасидаги фарқнинг энг юқори устама нархларидан ошиқ қисми *ялпи даромад солиғини ҳисоблашда солиққа тортиш объектига қўшилмайди.*

Маъруза 5. ЖИСМОНИЙ ШАХСЛАР ДАРОМАДИГА СОЛИНАДИГАН СОЛИҚ

Режа:

1. Жисмоний шахслар даромадларидан олинадиган солиқнинг тўловчилари ва солиқ объекти.
2. Жисмоний шахсларнинг жами йиллик даромади таркиби.
3. Жисмоний шахслар даромадларидан олинадиган солиқнинг ставкалари.
4. Солиқдан бериладиган имтиёзлар.
5. Жисмоний шахсларнинг даромадга солиғини ҳисоблаш тартиби, ҳисоботлар, ҳисоб-китоблар ва декларациялар тақдим этиш.

Аҳолини солиққа тортиш тизимида марказий бўлиб жисмоний шахсларни даромадларини солиққа тортиш ҳисобланади. Юртимиз ва чет давлатларининг иқтисодини тарихий ривожланишида ушбу солиқ кўпдан буен анъанавий солиқ бўлиб келмокда. Даромад солиғи ставкасининг пасайиши (максимал солиқ ставкаси 45%дан то 30%гача 243 туширилди) доимий равишда солиққа тортиш базасининг кенгайиши билан олиб борилмокда, ва бу қаторда солиқ тўлаш манбасига тўлиқ асосли равишда фақат ишчи ва хизматчилардан ундириладиган даромад солишгина эмас, балки у билан бирга мулкӣ даромадлар ва тадбиркорлик фаолияти даромадлари ҳам кирмокда.

Ўзбекистонда жисмоний шахсларни солиққа тортиш ЎзР Солиқ кодекси, «Жисмоний шахсларни даромад солиқларини ҳисоблаб чиқариш ва бюджетга тўлаш тартиби тўғрисида»ги 2002 йил 14 март 1110-сонли Йўриқнома, «Юридик шахс ташкил этмаган ҳолда тадбиркорлик фа-олияти билан шугулланаётган жисмоний шахсларнинг даромадидан қатъий белгиланган ҳажмларда олинадиган солиқни ҳисоблаб чиқариш ва тўлаш тартиби тўғрисида»ги (03.04.2003 й. 1230-сонли) Низомга ва бошка меъёрий ҳужжатлар асосида олиб борилади.

Ушбу ҳужжатларга асосан молия йилида солиқ солинадиган даромадга эга бўлган жисмоний шахслар даромадига солинадиган солиқни тўловчилари қисобланади.

Барча жисмоний шахслар **солиққа тортиш мақсадида** икки тоифага бўлинади: **Ўзбекистон Республикаси резидентлари ва норезидентлари.**

Ўзбекистон Республикасида доимий яшаб турган ёки молия йилида бошланадиган ехуд тугайдиган ўн икки ойгача бўлган исталган давр мобайнида **183 кун ёки ундан кўпроқ** муддатда Ўзбекистонда турган жисмоний шахс Ўзбекистон Республикасининг резидентиги деб қаралади.

Ўзбекистон Республикасининг резидентиги бўлган жисмоний шахсларга **уларнинг Ўзбекистон Республикасидаги, шунингдек ундан ташқаридаги фаолияти** манбаларидан олинган даромадлари бўйича солиқ солинади.

Ўзбекистон Республикасининг **резиденти бўлмаган** жисмоний шахсларга *Ўзбекистон Республикаси ҳудудидаги манбалардан олинган даромадлар* бўйича солиқ солинади.

Агар Ўзбекистон Республикаси иштирокчиси ҳисобланган халқаро шартномалар билан жисмоний шахслар даромадига солиқ солишнинг Ўйриқномадагидан фарқланадиган бошқача қоидалари белгиланган бўлса, у ҳолда халқаро шартномалар қоидалари қўлланилади.

Солиқ солиш объекти

Жами йиллик даромад солиқ солиш объекти ҳисобланади.

Жисмоний шахсларнинг жами йиллик даромадига солиқ тўловчи олижи лозим бўлган (олган) ёки текинга олган пул ёхуд бошқа маблағлар, шу жумладан:

- 1) меҳнатга ҳақ тўлаш шаклида олинadиган даромадлар;**
- 2) жисмоний шахсларнинг мулкый даромади;**
- 3) жисмоний шахсларнинг тадбиркорлик фаолиятидан келадиган даромад киради.**

Меҳнатга ҳақ тўлаш шаклида олинadиган даромадларга жисмоний шахсларнинг меҳнат шартномаси бўйича килинган ишлардан ва фуқаролик ҳуқуқий шартномалар бўйича оладиган даромадлари киради.

Меҳнатга ҳақ тўлаш шаклида олинadиган даромадларга қуйидагилар ҳам киради:

а) *ҳодимларга сотиладиган товарлар (ишлар, хизматлар) қиймати билан бундай товарларни (ишларни, хизматларни) харид қилиш нархи ёки уларнинг таннархи ўртасидаги манфий фарқ..*

б) *юримдик шахс (иш берувчи) томонидан ўз фаолияти билан боғлиқ бўлмаган, ходимларнинг чиқимларини қоплаш учун қилинган харажатлар.*

в) *ҳодим иш берувчига тўлаши керак бўлган, иш берувчининг қарори билан ҳисобдан чиқарилган қарз суммалари.*

г) *иш берувчи ўз ходимларининг ҳаёти ёки соғлигини ихтиёрий суғурталаш бадалларини тўлаш учун қилган харажатлар.*

Маълумки, мажбурий сурурта бўйича харажатлар корхона томонидан амалга оширилади. Мажбурий бўлмаган (ихтиёрий) суьуртани ишчининг ўзи тулаши лозим, аммо агарда мажбурий бўлмаган сукуртани корхона томонидан тўлаб берилса, у ҳолда у сумма ишчининг даромади ҳисобланади;

д) *иш берувчининг жисмоний шахсдан ушлаб қолитиши керак бўлган тўловлар юзасидан тўлаган суммаси.*

е) *иш берувчининг ўз ходимларининг бевосита ёки билвосита даромадларини ташкил этадиган бошқа харажатлари.*

Бундай харажатларга юримдик шахснинг ўз ходими тўлаши лозим бўлган, аммо ушбу юримдик шахс томонидан тўланган маблағлар киради.

Масалан, коммунал хизматлар, турар-жой учун тўлов, давлат пенсиясига кўшимча тўлов, йўл чипталари қиймати (хизмат сафарлари учун фойдаланиладиган йўл карточкаларидан ташқари) ва шунга ўхшаш харажатлар.

Бунда ишлари транспортларда доимий равишда юриш билан боғлиқ бўлган ва ушбу мақсадларда уларга бир ойлик йўл карточкалари сотиб олиб бериладиган ходимлар рўйхата, уларнинг фаолият тури, уларнинг харид қилиш мақсадлари иш берувчининг буйруғига мувофиқ белгиланади.

Жисмоний шахсларнинг мулкӣ даромадига олинган фоизлар, дивидендлар, мол-мулкни ижарага беришдан келадиган даромадлар киради.

Жисмоний шахсларнинг **тадбиркорлик фаолиятидан келадиган даромадга** товарлар (ишлар, хшматлар) реализациясидан, қонун ҳужжатларида таъқиқланмаган, якка тартибда амалга оширилатган бошқа фаолиятдан келадиган тушумлар ушбу даромадни топиш билан боғлиқ харажатлар, мажбурий тўловлар, чиқимлар ва ажратмалар чегириб ташланган ҳолда киради.

Юридик шахсни ташкил этмасдан якка тартибда меҳнат фаолияти билан шуғулланувчи ва солиққа тортишда қатъий солиқ кўринишида даромад солиғини тўловчи жисмоний шахсларга Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодекси билан белгиланган жами йиллик даромадни аниқлаш тартиби ва ундаги рухсат этилган чегирмалар қўлланилмайди.

Бундан фарқли — мол-мулкни ижарага бериш (уларга кетган харажатлар, яъни уй-жой тўлови, коммунал хизмат учун тўлов ва бошқа харажатлар) ҳамда акцияларни олди-сотди натижасида олинган (бунда харажатлар ҳужжат билан тасдиқланган бўлиши лозим, яъни буларга акцияларни сотиб олиш, сотиш, қимматбаҳо қозғозларни сақлаш ва бошқа харажатлар кириши мумкин) даромадлар бўлиши мумкин.

Қилинган харажатларни чегирмага олиб бориш тартиби Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланади. Ҳозирги кунда у ишлаб чиқилмаган.

Жисмоний шахсларнинг даромадпарига солинадиган солиқ ставкалари

2004 йил январдан бошлаб жисмоний шахсларнинг иш ҳақлари, мукофот пуллари ва бошқа даромадлари суммаларддан солиқ (агар бошқа ҳолатлар назарда тутилмаган бўлса, ушбу ҳолатларни қуйида кўриб чиқамиз) қуйидаги миқдорда ундирилади:

Жами даромад миқдори	Солиқ суммаси
Энг кам иш ҳақининг беш баравари миқдоригача	Даромад суммасининг 13 фоизи
Энг кам иш ҳақининг беш баравари миқдоридан (+1 сўм) ўн баравари миқдоригача	Энг кам иш ҳақининг беш баравари миқдоридан олинадиган солиқ + беш бараваридан ошадиган сумманинг 18 фоизи
Энг кам иш ҳақининг ўн баравари миқдоридан (+1 сўм) ва ундан юқори миқдоридан	Энг кам иш ҳақининг ўн баравари миқдоридан олинадиган солиқ + ўн баравари дан ошадиган сумманинг 25 фоизи

Солиқ солиш мақсадлари учун энг кам иш ҳақининг миқдори йил бошидан эътиборан ортиб боровчи яқун тарзида ҳисобланади (йил бошидан тегишли давр учун энг кам иш ҳақининг ойлик миқдорлари суммаси).

ВМнинг 21.12.2004 й. ЎзР «Фуқароларни пенсия жамғармалари билан таъминлаш ҳақида»ги Қонуннинг бажарилиши бўйича чора-тадбирлар тўғрисида»ги 595-сонли Қарорига мувофиқ ҳозирги кундаги солиқ ставкаларида ҳисобланган бюджетга ундирилиши лозим бўлган солиқ ҳар ойда фуқароларнинг индивидуал йиғ 77890ҒХ234 ёиб бориладиган жамғармаларига йўналтириладиган ажратмаларга (ишчи-хизматчининг ҳисобланган иш ҳақидан (даромадидан 1 % миқдорида) камайтирилади.

Фуқаронинг асосий иш жойи бўлиб меҳнат дафтарчаси юритиладиган корхона, муассаса ва ташкилот ҳисобланади.

Жисмоний шахсларнинг баъзи бир даромадиарини солиққа тортишда махсус шартлар мавжуд.

* Жисмоний шахсларга тўланадиган дивидендлар ва фоизларга 10 фоизлик ставка бўйича тўлов манбаида солиқ солинади.

Бунда солиқ солиш мақсадида:

дивидендларга акциялар бўйича ҳамда ташкилий-ҳуқуқий шаклидан қатъи назар хўжалик юритувчи субъектнинг устав сармоясида улушбай иштирокидан келадиган даромадлар киради;

фоизларга депозит қўйилмалар, қарз мажбуриятлари ва бошқа қимматли қозғалардан олинадиган даромадлар киради.

• Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1994 йил 12 майдаги 250-сон қарори билан **тасдиқланган Ишлаб чиқаришлар, муассасалар, гаплар, касблар, лавозимлар ва кўрсаткичларнинг 1, 2 ва**

3-сон рўйхатларига киритилган ўта зарарли, ўта оғир, зарарли ва оғир шароитли ишларда банд бўлган ходимларнинг даромадларини солиққа тортиш келтирилган.

Бунда юқорида айтиб ўтилган фуқаролар тоифаларидан даромад **солиғи олиш даражаси 25 фоиздан ошмаслиги лозим.**

Бундай ишчи ва хизматчиларнинг даромадлари Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1995 йил 1 март 72-сонли «Меҳнат қилиш шароитлари ғоят оғир ва зарарли, ўта оғир ишлаб чиқаришларда ишлайдиган фуқароларнинг айрим тоифалари даромадларидан имтиёзли солиқ олиш тўғрисида»ги Қарорига мувофиқ имтиёзли солиққа тортилади.

Ушбу тоифадаги фуқароларнинг даромадларини солиққа тортиш қуйидагича амалга оширади:

1) солиқ умумий белгиланган тартибда ҳисобланади (йил бошидан ҳисобот даври учун);

2) йил бошидан умумий даромадга нисбатан қисоб-ланган даромад солиғининг қисми аниқланади:

ҳисобланган даромад солиғининг суммаси

----- х 100 фоиз;

йил бошидан умумий даромад суммаси

3) агар ҳисобланган солиқ суммасининг қисми 25 фоиздан ортмаса, у ҳолда даромад солиғи қиймати ўзгаришсиз қолади (яъни 1-банда ҳисобланганлигича).

Агарда ҳисобланган даромад солиғининг қисми 25 фоиздан ошиқ бўлса, у ҳолда 25 фоиздан ортган қисми ҳисобланган солиқ суммасидан чегириб ташланади (яъни имтиёзли шароитда меҳнат қилиб топган даромаддан ундирилаётган солиқ умумий даромаднинг 25 фоиз қийматидан ошмаслиги лозим). Солиқ ундириш вақтида аввал ундирилган солиқ суммаси чегириб ташланади (аввалги давр учун).

Солиқ ҳисоблаш бўйича мисол ушбу бобнинг охиридаги иловада келтирилган.

Бундай турдаги солиқ тўловчилар учун имтиёзли солиқ солиш иш жойининг шароитидан келиб чиқиб, аттестация асосида белгиланади. Аттестациядан ўтказиш тартиби Меҳнат ва ЎЗР аҳолисини ижтимоий ҳимоялаш вазирлиги томонидан ўрнатилади.

• Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1994 йил 12 май 250-сонли қарори билан тасдиқланган 1-сон рўйхатнинг 3-қисми ҳамда 2-сон рўйхатнинг 1-қисмида қайд этилган **ўта зарарли, ўта оғир, зарарли ва оғир шароитли** ишларда банд бўлган ишлар, ҳунарлар ва лавозимларда банд бўлган аёлларнинг даромадидан солиқ солиш.

Бундай турдаги аёлларнинг даромадларига солиқ солиш тартиби Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1999 йил 17 март 117-сонли «Ўта зарарли ва ўта оғир меҳнат шароитларида ишлаётган аёлларнинг даромадига имтиёзли солиқ солиш тўғрисида»ги Қарорига асосан 1999 йил 1

апрелдан бошлаб қўлланила бошлаган. Ушбу тартибга асосан солиқ солиш худди юқорида келтирилгани каби амалга оширилади, аммо **унинг солиқ ундириш даражаси 20 фоиздан ошмаслиги лозим. Солиқ, ҳисоблаш бўйича мисол иловада келтирилган. Ноқулай табиий-иқлим шароитлари билан боғлиқ бўлган қўшимча тўловлар (иш стажига устамалар, баланд тоғлик, дашт ва сувсиз туманлардаги ишлар учун белгиланган коэффицентлар бўйича тўловларга).**

Бундай ҳолатда солиқ **13 фоизлик** ставка бўйича ундирилади.

Жисмоний шахслар даромадига солинадиган солиқни ҳисоблаб чиқаришда дивидендлар ва фоизлар бўйича даромадлар, шунингдек қонунда белгиланган ноқулай табиий-иқлим шароитлари билан бошқа бўлган қўшимча тўловлар (иш стажига устамалар, баланд тоғлик, дашт ва сувсиз туманлардаги ишлар учун белгиланган коэффицентлар бўйича тўловларга) жами даромад таркибидан ҳисобдан чиқарилади, чунки улар умумий солиқ ставкаси бўйича солиққа тортилмайди, ва дивиденд ва фоизлар бўйича эса даромад солиғи тўлов манбаида ушланиб қолинади.

• **Тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланадиган жисмоний шахслар учун қатъий солиқ суммасини белгилаш йўли билан алоҳида солиқ солиш тартиби белгиланган.**

Солиқ солинадиган даромадга қуйидагилар киритилмайди:

а) меҳнат шартномаси бекор қилинганда тўланадиган, энг кам иш ҳақининг ўн икки баробари миқдори доирасидаги ишдан бўшатиш нафақаси, давлат ижтимоий суғуртаси ва давлат ижтимоий таъминоти бўйича *нафақалар*, ишсизлик нафақалари, ҳомиладорлик ва туғиш нафақалари (вақтинча меҳнатга қобилиятсизлик нафақалари, шу жумладан оиланинг бемор аъзосини парваришlash нафақалари бундан мустасно), шунингдек хайрия ва экология жамғармалари маблағларидан фуқароларга пул ва натура шаклида бериладиган нафақалар ва бошқа ёрдам турлари.

Бу ерда шуни эсдан чиқармаслик керакки, вақтанчалик иш қобилиятига эга бўлмай касаллик варақасига асосан тўланадиган тўлов жисмоний шахснинг солиқ солинадиган базасига қўшилади;

б) олинадиган *алиментлар*.

в) олий ўқув юртлари ва ўрта махсус ҳамда ҳунар-техника ўқув юртлари ҳамда улар базасида ташкил этилган бизнес мактаблари, шу жумладан олий ва ўрта диний ўқув юртлари томонидан ўз талабаларига ва ўқувчиларига тайинладиган *стипендиялар*, шунингдек хайрия ва экология жамғармалари маблағларидан таъсис этиладиган *стипендиялар*.

г) *давлат пенсиялари, шунингдек уларга устамалар*. Аммо, корхона ўзининг ишчисига қўшимча равишда ўзининг маблағларидан пенсия тўлайдиган бўлса, у ҳолда бундай тўланган пенсия умумий тартабда солиққа тортилади;

д) *шахслар қон топширганлик учун, донорликнинг бошқа турлари учун, она сути топширганлик учун* оладиган суммалар, шунингдек тиббиёт муассасаларининг ходимлари қон йиғиб топширганликлари учун оладиган суммалар;

е) *майиб бўлиш ёки соғлигининг бошқача тарзда шикастланиши билан борғлиқ ҳолда, шунингдек боқувчисининг вафот этганлиги муносабати билан кўрилган зарарни қоплаш юзасидан олинадиган суммалар;*

з) *фуқароларнинг хорижда ишлашга юбориши муносабати билан давлат бюджетидан молиялаштириладиган муассасалар ва ташкилотларидан чет эл валютасида оладиган иш ҳақи суммалари ва бошқа суммалар, қонун ҳужжатларида белгаланган суммалар доирасида;*

и) *жисмоний шахсларнинг хусусий мулк ҳуқуқи асосида ўзларига қарашли бўлган мол-мулкни сотиш натижасида оладиган суммалари, тадбиркорлик фаолияти доирасида амалга ошириладиган мол-мулкни сотиш натижасида оладиган даромадлардан ташқари.*

Юридик шахслар ҳамда чет эл ваколатхоналари юқорида келтирилган жисмоний шахсларга улар томонидан сотилган товар учун тўланган маблағлар ҳақидаги маълумотни ҳар чоракда ўзлари жойлашган давлат солиқ хизмати органларига тақдим этишлари лозим.

Жисмоний шахсларнинг даромадларидан ундирилган солиққа имтиёзлар

Ижтимоий химоялашга қаратилган имтиёзлар

Давлат аҳамиятидаги иқтисодий ривожлантиришга қаратилган имтиёзлар

Тасдиқланган меъёрлар чегарасида иш берувчининг (ишчининг даромади бўлган) харажатлар

Солиққа тортиш даромадига қўйилмайди:

- барча нафақалар (ишдан бўшатиш (ЭКИХ 12 қаррасига), ишсизлик, ҳомиладорлик ва туғиш) (вақтинча меҳнатга қобилиятсизлик нафақаси бундан мустасно);
- стипендиялар, давлат пенсияси;
- майиб бўлиш ва боқувчисининг вафот этганлиги муносабати билан қўрилган зарарни қоплаш юзасидан олинган суммалар;
- донорнинг даромади;
- болалар соғломлаштириш лагерларига, (ота-оналарнинг болалари оилан дамолишига мўлжалланган) санаторий-курор;
- муассасаларига бориш учун иш берувчи йўланмалар қиймати;
- иш берувчининг ўз ходимларининг амбулатория ёки стационар тиббий хизматдан фойдаланиш қийматини тўлашлари;
- ўз мулкни сотишдан олинган даромад;
- мерос қилиб қолдириш ва ҳадя қилиш натижасида олинган мол-мулкнинг қиймати;
- бошқалар.

- давлат қимматбаҳо қозғалардан (валотереяларидан) фойзалар ва ютуқлар;
- фуқароларнинг банкка қўйган маблағларидан фойзалар ва ютуқлар;
- ўзининг томоқасида етиштирган қишлоқ хужатик маҳсулотларини сотишдан олинган даромадлар;
- давлат қорхоналари мол-мулкни, хусусийлаштирилаётган қорхоналар акцияларини, “Ўзжойжамғармабанк”нинг облигацияларини харид қилишга йўналтирилган даромади;
- патент эгасининг саноат мулки объектларидан ўз ишлаб чиқаришида фойдаланишдан олинган даромад;
- дивидендлар тариқасида олинган ҳамда дивиденд тўлаган юридик шахснинг устав фондга йўналтирилган даромадлар;
- фуқароларнинг суғурта бўйича оладиган суммалари;
- бошқалар

- қимматбаҳо совға;
- моддий ёрдам (табiiй офатлар бошқа фавқулудда ҳолатлар бундан мустасно);
- хизмат харажатлари;
- ишчиларнинг шахсий автомобилни хизматда фойдаланганлик қомпенсация тўлови;
- ЎзР ҳукумати қарорларига асосан тўланадиган бошқа қомпенсация тўлови

Жисмоний шахс томонидан қилинган операциянинг турига ва ҳажмига қараб, у яшайдиган давлат солиқ хизмати органи фуқаронинг умумий даромадини ҳисобга олган ҳолда қушимча солиқ ҳисоблаш ҳақидаги саволни ҳал қилади;

к) шахсларнинг *шахсий ёрдамчи хўжаликда етиштирган қорамол, қуён, нутрия, балиқ, паррандаларни* ҳам тирик ҳолатда, ҳам уларни сўйиб маҳсулотларини хом ва қайта ишланган ҳолда, шунингдек асаларичилик маҳсулотларини ва бундай хўжаликда еташтирилган табиий ёки қайта ишланган деҳқончилик маҳсулотларини сотишдан олган даромадлари суммаси.

Фуқарода шахсий ёрдамчи хўжалик мавжудлиги *маҳаллий давлат ҳокимияти органлари ёки фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг маълумотномаси* билан тасдиқланади.

Ушбу бандга гулларни етиштириш кирмайди;

л) бир йил мобайнида юридик шахслардан олинган энг кам иш ҳақи миқдорининг олти бараваригача бўлган суммадаги қимматли совғалар қиймати, шунингдек халқаро ҳамда республика танлов ва мусобақаларида олинган соврин буюмлар қийматининг суммаси.

Агарда йил давомида юридик шахслардан *олинган қимматли совғалар нархи энг кам иш ҳақи миқдорининг олти бараваридан ортиқ бўлса*, у ҳолда ундан ортган қисми жисмоний шахснинг солиқ солинадиган даромадига қўшилади.

Бу ерда яна шуни эсдан чиқармаслик керакки, имтиёз фақат **қимматли совғалар** учун берилади, пул кўринишидаги берилган компенсация бунга кирмайди;

м) *мерос қилиб қолдириш ва ҳадя қилиш натижасида* олинган суммалар ва мол-мулк қиймати, фан, адабиёт ва санъат асарлари муаллифларининг меросхўрлари (ҳуқуқий ворислари) оладиган муаллифлик ҳақи суммалари бундан мустасно;

н) *давлат заёмларининг облигациялари ва лотереялар бўйича ютуқлар, шунингдек Ўзбекистон Республикасининг давлат қишқитли қоюзлари бўйича фоизлар;*

о) фуқароларнинг *суғурта бўйича* оладиган суммалари;

п) бир йил мобайнида берилган моддий ёрдам суммалари:

— *табиий офатлар*, бошқа ғавқулдда ҳолатлар муносабати билан бериладиган моддий ёрдам суммалари — тўлалигича;

— *вафот этган ходимнинг оила аъзоларига ёки оила аъзолари вафот этганлиги* муносабати билан ходимга бериладиган моддий ёрдам суммалари — энг кам иш ҳақининг ўн бараваригача миқдорда;

— бошқа ҳолларда - бир йил мобайнида *енг кам иш ҳақининг ўн икки бараваригача миқдорда;*

р) *депозит сертификатлар бўйича даромадлар*, банклардаги омонатлар ва давлат хазина мажбуриятлари бўйича фоизлар ва ютуқлар;

с) фуқароларнинг иш ҳақи ва солиқ солинадиган бошқа даромадларининг давлат корхоналари мол-мулкани сотиб олиш,

хусусийлаштирилаётган корхоналар акцияларини сотиб олиш, «Ўзуйжойжамғармабанк»нинг шахси кўрсатилган уй-жой облигацияларини харид қилишга ва шу мақсадлар учун берилган кредитларни узишга йўналтирилган суммалари, шунингдек дивидендлар тарикасида олинган ҳамда дивиденд тўлаган юридик шахснинг устав фондига (капиталига) йўналтирилган даромадлар.

Жисмоний шахсларнинг дивиденд кўринишида олган даромадлари ҳам йиллик жами даромадга қўшилмайди, агарда олинган дивиденд корхонанинг Устав капиталига (жамғармасига) йўналтирилса.

т) патент эгаси бўлган жисмоний шахснинг (лицензиларнинг) саноат мулки объектларидан ўз ишлаб чиқаришида фойдаланишдан ёки фойдаланиш бошланган санадан эътиборан амал қилиш муддати доирасида уларга лицензиялар сотишдан, шунингдек лицензиат саноат мулки объектларидан фойдалана бошлаган санадан эътиборан ушбу фойдаланишдан олган даромади суммаси:

— ихтиролар ва селекция ютуғидан патент бўйича — беш йил давомида;

у) болалар лагерлари ва бошқа соғломлаштириш лагерларига, ота-оналарнинг болалари билан дам олишига махсус мўлжалланган санаторий-курорт муассасаларига бориш учун болалар ва ўсмирларга бериладиган йўлланмалар қийматини, шунингдек ўз ходимларининг амбулатория ёки стационар тиббий хизматдан фойдаланиш қийматини тўлиқ ёки қисман компенсациялаш тартибида корхоналар, муассасалар ва ташкилотлар ўз ходимларига ёки улар учун тўлаган суммалар.

ф) амалдаги қонун ҳужжатларида (хизмат сафари кунлик харажатларига ўхшаш) назарда тутилган нормалар доирасидаги товон тўловлари, меҳнат шартномасини бекор қилиш пайтида фойдаланилмаган таътил учун бериладиган товон пуллари бундан мустасно.

Компенция автомобилларнинг русумларига қараб қуйидаги миқдорларда тўланади:

Автомобиль русуми	Бир ой учун компенсациянинг чекланган миқдори энг кам ойлик иш ҳақига барабар миқдорида
ГАЗ-24, 31	6
ВАЗ, НЕКСИЯ, Москвич	5
ТИКО	3
Бошқа хорижий русумлардаги машиналар	4

Компенсация миқдори ходимга фақат хизмат мақсадлари учун фойдаланиладиган автомобилни ишлатиш юзасидан қилинадиган харажатларни қоплашни ҳисобга олган ҳолда белгиланган.

х) вақтинчалик бир марталик ишларни бажаришдан олинган даромадлар, башарти бундай ишлар *Вақтинчалик бир марталик иш билан таъминлаш марказлари кўмагида амалга оширишгаётган бўлса.*

ц) хусусий корхона томонидан солиқлар ва бошқа мажбурий тўловлар тўланганидан кейин хусусий корхона мулкдори ихтиёрига келиб тушадиган фойда суммаси;

ч) Ўзбекистон Республикасининг давлат мукофотлари ва давлат пул мукофотларига сазовор бўлган жисмоний шахслар одган бир йўла бериладиган пул мукофотлари ёки шунга тенг баҳодаги эсдалик совғаларининг қиймати;

ш) Олимпия ўйинларида ва бошқа хадқаро спорт мусобақаларида совринли ўринларни эгаллаганлиги учун спортчилар олган бир йўла бериладиган пул мукофотлари.

Жисмоний шахсларнинг даромадига солинадиган солиқни тўлашдан қуйидагилар тўлалигича озод қилинади:

а) *хорижий давлатлар дипломатия ваколатхоналарининг бошлиқлари ва аъзолари ҳамда консуллик муассасаларининг мансабдор шахслари, уларнинг ўзлари билан бирга яшайдиган оила аъзолари, агар улар Ўзбекистон Республикаси фуқароси бўлмаса, — Ўзбекистон Республикасидаги манбалардан олинадиган, диплолатлик ва консуллик хизмати билан боғлиқ бўлмаган даромадларидан ташқари барча даромадлари бўйича;*

б) *хорижий давлатлар дипломатия ваколатхоналари ва консуллик муассасаларнинг маъмурий-техник ходимлари ва уларнинг ўзлари билан бирга яшайдиган оила аъзолари, агар улар Ўзбекистон Республикаси фуқароси бўлмаса ёки Ўзбекистон Республикасида доимий яшамаса, — Ўзбекистон Республикасидаги манбалардан олинадиган, дипломатлик ва консуллик хизмати билан боғлиқ бўлмаган даромадларидан ташқари барча даромадлари бўйича;*

в) *хорижий давлатлар дипломатия ваколатхоналарига, консуллик муассасаларига хизмат кўрсатадиган ходимлар таркибига кирган шахслар, агар улар Ўзбекистон Республикаси фуқароси бўлмаса ёки Ўзбекистон Республикасида доимий яшамаса, — ўз хизмати юзасидан оладиган барча даромадлари бўйича;*

г) *хорижий давлатлар дипломатия ваколатхоналари ва консуллик муассасалари ходимларининг уйларида ишловчилар, агар улар Ўзбекистон Республикаси фуқароси бўлмаса ёки Ўзбекистон Республикасида доимий яшамаса, — ўз хизмати юзасидан оладиган барча даромадлари бўйича;*

д) *ҳукуматга қарашли бўлмаган халқаро ташкилотларнинг мансабдор шахслари — агар улар Ўзбекистон Республикаси фуқароси бўлмаса, ушбу ташкилотларда олган даромадлари бўйича;*

е) *Мудофаа, Ички ишлар ва Фавқулодда вазиятлар вазирликларининг, Миллий хавфсизлик хизматининг ҳарбий хизматчилари, ички ишлар органлари ва божхона органларининг оддий хизматчилари ва бошлиқлари таркибига мансуб шахслар, шунингдек ўқув ёки синов йигинларига чақирилган*

ҳарбий хизматга мажбурлар — хизматни ўташ (хизмат вазифасини бажариш) муносабати билан олган пул таъминоти, пул мукофотлари ва бошқа тўлов суммалари бўйича;

ж) гастроль-концерт фаолияти билан шуғулланиш ҳуқуқини берувчи лицензияси бўлган шахслар — гастроль-концерт фаолиятидан олинган даромадлари бўйича;

з) мансаб даражалари мавжуд бўлган прокуратура органлари ходимлари.

Қуйидаги солиқ тўловчиларнинг даромадлари жисмоний шахслар даромадига солинадиган солиқни ҳар бир тўлиқ ой учун энг кам иш ҳақининг тўрт баравари миқдорида тўлашдан озод этилади:

а) «Ўзбекистон Қаҳрамони», Совет Иттифоқи Қаҳрамони, Меҳнат Қаҳрамони унвонларига сазовор бўлган шахслар, учала даражадаги Шўҳрат ордени билан тақдирланган шахслар, уруш ногиронлари ёхуд 1941-1945 йиллардаги уруш даврида ёки ҳарбий хизматнинг бошқа мажбуриятларини бажариш чоғида яраланиш, контузия бўлиш ёки шикастланиш оқибатида ёхуд фронтда бўлиш билан боғлиқ касаллик туфайли ногирон бўлиб қолган ҳарбий хизматчилар жумласидан бўлган бошқа ногиронлар, собиқ партизанлар жумласидан бўлган ногиронлар, шунингдек пенсия таъминоти бўйича мазкур тоифадаги ҳарбий хизматчиларга тенглаштирилган бошқа ногиронлар.

б) хизматни ҳаракатдаги армия таркибига кирган ҳарбий қисмлар, итаблар ва муассасаларда ўтаган ҳарбий хизматчилар, собиқ партизанлар жумласидан бўлиб, фуқаролар уруши ва 1941-1945 йиллардаги уруш, собиқ СССРни ҳимоя қилиш бўйича бошқа жанговар операцияларнинг қатнашчилари, 1941-1945 йиллардаги уруш даври меҳнат фронтининг фахрийлари ва концентracион лагерларнинг собиқ ёш тутқунлари.

в) Ленинград қамсиш пайтида 1941 йил 8 сентябрдан 1944 йил 27 январгача бўлган даврда Ленинград шаҳрида ишлаган фуқаролар.

г) ички ишлар органларининг бошлиқлари ва оддий хизматчилари жумласидан бўлиб, хизмат вазифаларини бажариш чоғида яраланиш, контузия бўлиш ва шикастланиш оқибатида ногирон бўлиб қолганлар.

д) болаликдан ногирон бўлиб қолганлар, шунингдек I ва II гуруҳ ногиронлари.

е) қаҳрамон оналар, ўн ва ундан ортиқ боласи бўлган аёллар.

ж) собиқ СССРни ҳимоя қилиш ёхуд ҳарбий хизматнинг бошқа мажбуриятларини бажариш чоғида яраланиш, контузия бўлиш ёхуд шикастланиш оқибатида ёки фронтда бўлиш билан боғлиқ касаллик туфайли ҳалок бўлган ҳарбий хизматчиларининг ота-оналари ва рафиқалари.

з) хизматни Афғонистон Республикасида ва жанговар ҳаракатлар олиб борилган бошқа мамлакатларда вақтинча бўлган қўшинларнинг чекланган контингенти таркибида ўтаган ҳарбий хизматчилар ҳамда ўқув ва синов йиғинларига чақирилган ҳарбий хизматга мажбурлар.

и) Чернобилъ АЭСдаги фалокат оқибатида жабр кўрган шахслар.

к) икки ва ундан ортиқ ўн олти ёшга тўлмаган болалар қор ёлғиз оналар.

л) икки ва ундан ортиқ боласи қор ва боқувчисини йўқотганлик учун пенсия олмайдиган бева аёл ва бева эркаклар.

м) болалигидан ногирон бўлган ва доимий парваришини талаб қиладиган фарзанди билан бирга яшаб, уни тарбиялаётган ота-онасидан бири.

н) қорхоналар, муассасалар, ташкилотлар ва ўқув юртлари томонидан қишлоқ хўжалик ишларига юборилган фуқаролар — ушбу ишларни бажарганлик учун олган даромадлари бўйича.

Фуқаро имтиёзларга бўлган ҳуқуқни йўқотганлигини 15 кундан кечиктирмай, ундан солиқ ушлаб қоладиган қорхона, муассаса, ташкилот, шунингдек жисмоний шахсларни ёхуд солиқ органини (агар мазкур орган ҳисоб-китобни амалга оширса) маълум қилиши лозим.

Жисмоний шахслар даромадига солинадиган солиқни энг кам иш ҳақининг тўрт баравари миқдоридан тўлашдан озод этилиши бўйича берилган имтиёз фазллар ва дивидендлар кўринишида олинган жисмоний шахсларнинг даромадига, шунингдек мол-мулкни ижарага беришдан келадиган даромадларга нисбатан қўлланилади.

Бунда агар фозилар ва дивидендлар асосий иш жойидан ҳисоблаб ёзилса, у ҳолда имтиёз асосий иш жойида қўлланилади.

Агарда фозилар ва дивидендлар асосий иш жойидан ҳисоблаб ёзилмаса, жисмоний шахсларнинг турар жойи бўйича давлат солиқ хизмати органлари томонидан жами йиллик даромад тўғрисидаги декларация асосида жисмоний Шахслар даромадига солиқни ҳисоблаб чиқариш чоғида имтиёз қўлланилади.

Жисмоний шахсларнинг даромадига олинадиган солиқни ҳисоблаб чиқариш тартиби

Асосий иш жойидан олинадиган меҳнат ҳақи тўловлари ва бошқа тўловлардан жисмоний шахсларнинг даромадларига солинадиган солиқни ҳисоблаб чиқариш йил бошидан ўсиб боровчи якун билан солиқ олинадиган жами даромад суммасидан ҳар ойда тақвим йили бошидан амалга оширилади.

Фуқаро бир йил мобайнида асосий иш (хизмат, ўқиш) жойини ўзгартирса, у янги иш жойидаги бухгалтерияга дастлабки иш ҳақи олгунига қадар жорий йилда тўланган даромадлар ҳамда ушлаб қолинган солиқ суммаси ҳақидаги маълумотномани тақдим этиши шарт.

Янги иш (хизмат, ўқиш) жойи бўйича солиқни ҳисоблаб чиқариш тақвим йили бошидан илгариги ва янги иш (хизмат, ўқиш) жойида олинган жами даромаддан келиб чиққан ҳолда амалга оширилади.

Яна шундай ҳолатларни кўрсатиб ўтиш лозимки, масалан, ишчи ишхонада йил давомида ишламасдан маълум бир ойларда ишлайди, ваҳоланки, қолган даврда у ҳеч қаерда ишламаган.

Ишчининг қайси давр учун даромад солиғига тортилишидан қатъи назар, шу давр учун ҳаракатда бўлган солиқ шкаласи бўйича ҳисоб-китоб ишлари амалга оширилиши лозим, яъни август ойида ишлаган — август ойининг шкаласи, сентябр ойида — сентябр ойининг шкаласи билан ҳисобланиши лозим.

Аввалги асосий иш жойидаги меҳнат мажбуриятларининг ходим томонидан бажарилиши билан боғлиқ мукофот ва бошқа тўловлар унга ишдан бўшатиладиганидан сўнг тўланган бўлса, мазкур мукофот ва тўловлар умумбелгиланган тартибда, имтиёзлар қўлланмасдан (агарда қонунда белгиланган бўлса ҳам), уларни тўлаш чокида жисмоний шахсларнинг даромадига солинадиган солиққа тортилади. Бунга корхонада ишламайдиган пенсионерларга моддий ёрдам кўрсатилган ҳолатлар ҳам киради.

Бу фуқароларга тўланган даромаднинг ҳамда ушлаб қолинган солиқнинг умумий суммаси ҳақида корхона, муассаса, ташкилот *бир ой муддатда* истиқомат жойидаги давлат солиқ хизмати органига маълум қилиши шарт.

Асосий бўлмаган иш жойидан олинган меҳнат ҳақи тўловлари ва бошқа тўловлардан жисмоний шахслар даромадига солинадиган солиқни ҳисоблаб чиқариш йил бошидан ўсиб боровчи якун билан солиқ солинадиган жами даромад суммасидан ҳар ойда тақвим йили бошидан, имтиёзларни қўллашларсиз, умумий белгиланган (13%-25%) ставкалар бўйича (агар бундай даромадлар тўланган бўлса) даромадларнинг тўлов манбаида амалга оширилади,

Агар асосий бўлмаган иш жойидаги меҳнат тўлови бўйича даромад олувчи *жисмоний шахс бухгалтерияга энг юқори ставка 25 фоизлик бўйича даромадидан солиқ, ушлаб қолиниши ҳақида ариза топширса*, даромадларни тўловчи юридик шахслар солиқ тўловчининг аризасига кўра солиқни ушлаб қоладилар.

Асосий иш жойидан ташқарида даромад олган жисмоний шахсларнинг даромадларидан охирги ундирилиши (қайтарилиши) лозим солиқ суммаларини солиқ хизмати органлари томонидан ушбу фуқаронинг олган даромади, қилган харажатлари ва аввал ушланган даромад солиқлари ҳақидаги солиқ декларациясини топширгандан сўнг ҳисоблаб берилади.

Резидент — жисмоний шахсларнинг Ўзбекистон Республикасидан ташқарида (шу жумладан асосий иш жойидан) олган даромадларидан даромад солиғи якуний суммасини ҳисоблаб чиқариш худди шундай тартибда амалга оширилади.

Шуни таъкидлаш лозимки, ЎзР ВМнинг «Пул маблағларининг банкдан ташқарида муомаласини янада қисқартириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги

Қарорига мувофиқ 2002 йил 1 октябрдан бошлаб мулкчилик шаклларида қатъи назар корхоналар ва ташкилотларда меҳнатга ҳақ тўлашга йўналтирилаётган маблағларнинг давлат томонидан тартибга солиниши бекор қилинди ва юридик шахслар бундан буён ёлғиз ишловчиларга меҳнатга ҳақ тўлаш сифатида ҳисобланган ва амалда тўланган суммалар ҳамда бошқа даромадлар тўғрисидаги маълумотларни, шунингдек ушбу даромадлардан солиқ суммалари тўғрисидаги маълумотларни давлат солиқ хизмати органларига ҳар чорақда тақдим этишлари шарт.

Жисмоний шахсларнинг даромадига солинадиган солиқни тўлов манбаида ушлаб қолишни қуйидаги юридик шахслар амалга ошириши шарт:

— ишламайдиган жисмоний шахсларга меҳнат шартномалари ёки фуқаролик-ҳуқуқий тусдаги шартномалар бўйича тўловларни амалга оширадиганлар;

— нодавлат пенсия тўловларини тўлайдиганлар;

— жисмоний шахсларга дивидендлар ва фойизлар тўлайдиганлар;

— асосий иш жойи билан боғлиқ бўлмаган норезидентларга тўловларни амалга оширадиган.

Жисмоний шахсларнинг даромадига солинадиган солиқни ушлаб қолиш ва бюджетга ўтказиш учун даромад тўловчи юридик шахс жавобгардир.

Солиқ суммаси ушлаб қолинмаганда даромад тўловчи юридик шахс ушлаб қолинмаган солиқ суммасини ҳамда у билан боғлиқ жарима ва пеняларни бюджетга тўлаши шарт.

Даромад солиғи ушлаб қолаётган юридик шахслар қуйидагиларни бажариши шарт:

— иш ҳақини тўлаш чоғида жисмоний шахсга унинг талабига кўра унга даромади суммаси ва тури, шунингдек ушлаб қолинган солиқ суммаси ҳақида (агар солиқ ушлаб қолинган бўлса) маълумотномани бериш;

— жисмоний шахснинг идентификация рақами еки паспорт маълумотлари, фамилияси, исми ва отасининг исми, доимий яшаш манзили, ҳисобот йилида қилган даромадининг умумий суммаси ва ушлаб қолинган солиқнинг умумий суммаси кўрсатилган асосий бўлмаган иш жойидан олинган даромадлар тўғрисидаги маълумотномани молия йили тугаганидан сўнг ўттиз кун ичида солиқ органларига тақдим этиш;

— йилнинг ҳар чорағида, ҳисобот ойдан кейинги ойнинг 15 санасидан кечикмай, юридик шахс солиқ тўлаш бўйича рўйхатга олинган жойдаги давлат солиқ органларига ёлғиз ишловчиларга иш ҳақи ва бошқа даромадлар кўринишида ҳисобланган ва ҳақиқатда тўланган суммалар тўғрисида, шунингдек қуйида келтирилган шаклга биноан ушбу даромадларга солинадаган солиқ суммалари тўғрисидаги маълумотларни тақдим қилиш.

Декларация тақдим этиш тартиби

Жами йиллик даромад ҳақидаги декларация қуйидаги ҳолларда топширилади:

- а) **асосий бўлиган иш жойидан (Ўзбекистон Республикасидаги, шунингдек унинг ҳудудидан ташқаридаги манбалардан)** даромад олган жисмоний шахслар томонидан, *асосий бўлмаган иш жойидаги меҳнат тўлови бўйича даромад олувчи жисмоний шахс бухгалтерияга энг юқори ставка 25 фоизлик бўйича даромадидан солиқ ушлаб қолиниши ҳақида ариза топширган ҳолат бундан мустасно;*
- б) **резидент — чет эллик жисмоний шахслар томонидан;**
- в) **тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланувчи резидент — жисмоний шахслар томонидан.**

Жисмоний шахслар доимий истиқомат жойидаги давлат солиқ хизмати органларига жами йиллик даромад ҳақида декларацияни қуйидаги муддатларда тақдим этишлари керак:

— *асосий бўлмаган иш жойидан (Ўзбекистон Республикасидаги, шунингдек унинг ҳудудидан ташқаридаги манбалардан)* даромад олган *резидент — жисмоний шахслар ҳисобот йилидан кейинги йилнинг 1 стрелидан кечиктирмай;*

— *резидент — чет эллик жисмоний шахслар назарда тутилаётган даромадлар ҳақида — Ўзбекистон Республикасига кедган кундан бошлаб бир ой мобайнида.*

Чет эллик жисмоний шахснинг фаолияти тақвимий йил мобайнида тўхтаган ва у Ўзбекистон Республикасидан чиқиб кетадиган бўлса, амалда олинган даромадлар ҳақида жўнаб кетишдан камида бир ой олдин декларация тақдим этилиши керак. Якуний декларация эса ҳисобот йилидан кейинги йилнинг 1 апрелидан кечиктирмай тақдим этилиши лозим.

— *юридик шахсни ташкил этмасдан тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланувчи жисмоний шахслар —* шундай даромадлар пайдо бўлган кундан эътиборан биринчи ой ўтганидан кейин беш кун муддатда, Йил бўйича — ҳисобот йилидан кейинги йилнинг 15 январигача. Декларацияда фаолиятнинг дастлабки ойида олинган даромад миқдори ҳамда жорий йил якунигача назарда тутилаётган даромад миқдори курсатилади.

ЎзР Президентининг 2002 йил 5 сентябр «Жисмоний шахсларнинг жами даромадини декларациялаш тизимини босқичма-босқич жорий этиш чоратадбирлари тўғрисида»ги ПФ-3127-сонли Фармониға мувофиқ 2002-2005 йиллардаги даврда Ўзбекистон Республикасида жисмоний шахсларнинг жами даромадини декларациялашнинг халқаро меъёрларға мос келадиган тизимини босқичма-босқич жорий этиш юзасидан тайёргарлик чоратадбирлари мажмуини амалға ошириш кўзда тутилган.

Шуни таъкидлаб ўтиш лозимки, ҳозирги кунда барча юридик шахсни ташкил этмасдан тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланувчи жисмоний

шахслар ҳам даромадлари ҳақидаги декларацияни топширмайдилар. Ҳозирги кунда фақат мол-мулкларини ижарага берган, қимматбаҳо қозонларни сотиш билан шуғулланувчи ва бир маротабалик декларация асосида фаолият юритувчи тадбиркор шахсларгина даромадлари ҳақидаги декларацияни топширадилар.

Ўзбекистон Республикасидаги жисмоний шахс томонидан тадбиркорлик фаолияти тўхтатилган тақдирда, солиқ органи солиқ тўловчидан камроқ бўлган давр учун ҳисоботлар, солиқ бўйича ҳисоб-китоблар ҳамда даромадлар тўғрисидаги декларацияни тақдим этишни ёзма хабарнома топшириш йўли билан талаб қилиши мумкин бўлиб, хабарномада бунинг сабаби ва ҳисоботлар, солиқ бўйича ҳисоб-китоблар ҳамда жами йиллик даромад ва қилинган чегирмалар тўғрисидаги декларация қачон ва қайси давр учун тақдим этилиши лозимлиги кўрсатилади.

Жисмоний шахснинг тадбиркорлик фаолиятини тўхтатиши ҳақида белгиланган тартибда қарор қабул қилинган тақдирда солиқ тўловчи беш кунлик муддатда бу ҳақда давлат солиқ хизмати органини ёзма равишда хабардор қилади.

Жисмоний шахснинг тадбиркорлик фаолиятини тўхтатиш ҳақида қарор қабул қилинганидан сўнг солиқ тўловчи ўн беш кун ичида давлат солиқ хизмати органига даромадлар ҳақидаги декларацияни тақдим этиши шарт.

Жисмоний шахсларнинг даромадига солинадиган солиқ тўлов манбаида ушлаб қолинганда қонунчилик томонидан ушлаб қолиниши юклатилган субъектлар томонидан даромад солиғига *даромад тўланаётган бир вақтда* ундирилиши ва бюджетга ўтказиб берилиши лозим.

Банкда ҳисобрақамига эга бўлган юридик шахслар томонидан жисмоний шахслар даромадига солкнадиган солиқ тўлаш санаси солиқ тўловчи ҳисобрақамидан маблағлар ҳисобдан чиқарилган кун, бошқалар, шу жумладан жисмоний шахслар учун эса — маблағлар кредит муассасасининг кассасига ўтказилган кун ҳисобланади.

Тўловни натура ҳолида юридик шахслар томонидан, ушлаб қолинган солиқ суммаси тўлов амалга оширилган ой тугаганидан кейин 5 кун ичида бюджетга ўтказилади.

Даромад солиғи тўлов манбаида ундирилмайдиган ҳолатларда даромад солиғи солиқ тўловчи томонидан *мустақил равишда ҳисобланади ва бюджетга тўланади (массиган, мол-мулкни ижарага берганлар).*

Жами йиллик даромад ҳақидаги декларация маълумотлари бўйича қўшимча ҳисобланган даромад солиқлари куйидаги муддатларда тўланади:

— ҳисобот йилидан кейинги йилнинг **1 июнидан кечикмай;**

— йил мобайнида қайта ҳисобланганда эса, — декларация давлат солиқ хизмати органларига тақдим этилган кундан эътиборан бир ой ичида.

Маъруза 6. ЯККА ТАРТИБДА МЕҲНАТ ФАОЛИЯТИ БИЛАН ШУҒУЛЛАНУВЧИ ТАДБИРКОРЛАРНИ СОЛИҚҚА ТОРТИШ ХУСУСИЯТЛАРИ

Режа:

1. Юридик шахс ташкил этмаган ҳолда тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланаётган жисмоний шахслар.
2. Солиқ тўловчи солиқ декларацияси.

Юридик шахс ташкил этмаган ҳолда тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланаётган жисмоний шахсларнинг даромадидан қатъий белгиланган ҳажмларда олинадиган солиқни ҳисоблаб чиқариш ва тўлаш тартиби тўғрисида Низомга мувофиқ қатъий белгиланган солиқ тўловчисига ҳисобланади:

— юридик шахс ташкил этмаган ҳолда тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланаётган жисмоний шахслар.

Ушбу тартиб қуйидаги соҳаларда тадбиркорлик фаолиятининг айрим турлари билан шуғулланаётган жисмоний шахсларга **татбиқ этилмайди:**

- *билъярдхоналар;*
- *болиширнинг ўйин автоматлари;*
- *ўйин автоматлари, шу жумладан таваккалчиликка асосланган, пул (буюм) ютуқли ўйин автоматлари эсларини ташкил этишига доир фаолият.*

Юридик шахсни ташкил этмасдан тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланувчи жисмоний шахслар даромадидан олинадиган қатъий белгиланган солиқ суммаси ЎзР ВМнинг қарори билан тасдиқланади. Юридик шахсни ташкил этмасдан тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланувчи жисмоний шахслар учун қатъий белгиланган солиқ ставкаларининг аниқ миқдорларини Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳри ҳокимиятлари тадбиркорлик фаолиятининг тури ва фаолият жойига (вилоятлардаги шаҳарлар, туманлар, шу жумладан қишлоқ жойларга) боғлиқ равишда белгилайди.

Бунда фаолиятнинг турли хиллари учун табақалаштирилган ёндашувни таъминлаш мақсадида Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳри ҳокимиятлари томонидан маҳаллий шароитлар ва бошқа мезонларни ҳисобга олган ҳолда қатъий белгиланган миқдорларда даромад солиғи ставкалари белгиланиши мумкин.

Тадбиркорлик фаолиятини давлат рўйхатидан ўтмаган жойида амалга ошираётган жисмоний шахслар солиқ ставкалари орасидаги мусбат фарқни ҳисобга олган ҳолда тўлайдилар. Бунда мусбат фарқ жисмоний шахснинг рўйхатдан ўтган жойида ундирилади.

Якка тартибдаги тадбиркор ўзи мустақил равишда фаолият юритиб, у ўзига ишчини ёллаш ҳуқуқига эга эмас, чунки «Тадбиркорлик фаолияти эркинлигининг кафолатлари тўғрисида»ги Қонуннинг 6-моддасига мувофиқ «Якка тартибдаги тадбиркорлик якка тартибдаги Тадбиркор томонидан

ходимларни ёллаш ҳуқуқисиз, мулк ҳуқуқи асосида ўзига тегишли бўлган мол-мулк негизида, шунингдек мол-мулкка эгалик қилиш ва (ёки) ундан фойдаланишга йўл қўядиган ўзга ашёвий ҳуқуқ негизида мустақил равишда амалга оширилади».

Шу билан бир вақтнинг ўзида (ушбу қонуннинг 7-моддасига мувофиқ) жисмоний шахс юридик шахс ташкил этмаган ҳолдаги биргаликдаги тадбиркорлик фаолиятини эр-хотиннинг умумий мол-мулки негизида улар томонидан амалга ошириладиган оилавий тадбиркорлик, оддий ширкат ва ҳ.к. кўринишида олиб бориши мумкин.

Масалан, икки ва ундан ортиқ якка тадбиркорлар юридик шахсни ташкил этаган ҳолда улар биргаликдаги тадбиркорлик фаолиятини амалга ошириш учун тузиладиган оддий ширкат шартномаси тарафлари бўлишлари мумкин (биргаликда фаолият юритиш шартномаси асосида). Аммо, уларнинг ҳуқуқий муносабатлари Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексида (ЎЗР ФК 53-моддаси) келтирилган шартларга жавоб берилиши лозим.

Бунда фуқаролик-ҳуқуқий муносабатлари билан хизмат муносабатлари орасидаги ҳуқуқий муносабатни тўғри аниқлаш катта аҳамиятга эга.

Агарда хусусий (яюса) тадбиркор билан бошқа жисмоний шахслар орасидаги муносабат **фуқароли-ҳуқуқий шартномаларига жавоб берса**, у ҳолда тадбиркор ўзининг фаолиятини юридик шахсни ташхил этмасдан юритиши мумкин.

Агарда хусусий (якка) тадбиркор билан бошқа жисмоний шахслар орасидаги ҳуқуқий муносабатлар меҳнат шартномасига асосан (иш берувчи билан ишчи ўртасида ҳуқуқий муносабат) тузилса, у ҳолда тадбиркор юридик мақомга эга бўлган корхона шаклида рўйхатдан ўтган бўлиши лозим.

Жисмоний шахс фаолиятнинг бир неча тури билан шугулланса, солиқни фаолиятнинг ҳар бир тури учун алоҳида тўлайди.

Қатъий белгиланган микдорлардаги даромад солиғини тадбиркорлик фаолияти билан шугулланувчи жисмоний шахслар ҳар ойда, мустақил равишда фаолият амалга ошириладиган ойнинг 1-кунигача тўлайдилар. Масалан, март ойи учун солиқ улар томонидан 1 мартга қадар тўланиши лозим.

Агарда жисмоний шахс солиқ суммасини ўзининг банкдаги ҳисоб рақамидан тўлайдиган бўлса, у ҳолда унинг ҳисоб рақамидан маблағ кўчирилган кун солиқ тўланган кун ҳисобланади.

Қатъий белгиланган солиқ тўловчилар, шунингдек қонунда белгиланган тартибда:

ижтимоий сугурта бадалларини;

экспорт-импорт операцияларини бажарганда — ягона божхона тўлови ва қонунда назарда тутилган бошқа тўловларни;

савдо қилиш ҳуқуқи учун йиғимни;

тамаки маҳсулотлари билан савдо қилиш ҳуқуқи учун лицензия йиғимини;

тадбиркорлик фаолияти билан шугулланувчи жисмоний шахсларни рўйхатга олганлик учун йиғимни;

сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқни — тадбиркорлик фаолиятини амалга оширишда сувдан фойдаланилса;

бозорларда фаолиятни амалга оширишда савдо жойи учун тўловни (патта);

давлат божларини;

шунингдек Ўзбекистон Республикаси қонунларида белгиланган бошқа солиқлар, йиғимлар ва тўловларни тўлайдилар.

Бунда мулкида хона, иншоот ва бошқа иморатлар, шунингдек ер участкалари бор, тадбиркорлик фаолияти билан шугулланувчи жисмоний шахслар, жисмоний шахслар учун белгиланган тартибга мувофиқ мол-мулк солиғи ва ер солиғини тўлайдилар.

Жисмоний шахс тадбиркорлик фаолиятини ижарага олинган ускуна ва хонада, шу жумладан ишончнома бўйича транспортда амалга оширса, ижарага берувчилар (шу жумладан транспорт воситасининг эгаси) тўғрисида яшаши жойидаги давлат солиқ хизмати органга маълумотнома (ахборот) тақдим этиши керак, унда ижарага берувчининг (шу жумладан транспорт воситаси эгасининг) фамилияси, исми, отасининг исми, паспорт маълумотлари, шунингдек ижара тўловининг суммаси ва ижара муддати кўрсатилади.

Мазкур маълумотнома (ахборот) ижарага олинган ускуна ва хонада, шу жумладан ишончнома бўйича транспортда *фаолияти амалга оширишига қадар* тақдим этилади. Жисмоний шахсларнинг мол-мулкни ижарага беришдан олган даромадлари, бундан автотранспорт воситалари мустасно, Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодексининг 55-моддасига биноан жисмоний шахслар даромадидан олинадиган солиққа тортилади.

Автотранспорт воситаларини шу жумладан бирлашмалар, уюшмалар ва бошқа хўжалик юритувчи субъектларга ижарага топширадиган жисмоний шахслар қатъий белгиланган солиқни жисмоний шахслар учун йўловчилар ва юкларни автомобиль транспортида ташиш бўйича хизматларни амалга оширишдан келиб чиқиб белгиланган ставкалар бўйича тўлайдилар.

Агарда жисмоний шахс импорт товарлари сотиш учун республика ҳудудида олиб келса, у ҳолда улар:

— юридик шахс бўлмаган якка тартибда тадбиркори сифатида рўйхатдан ўтиши:

1) жисмоний шахснинг турар жойидаги туман (шаҳар) давлат солиқ инспекцияларида (ўзи келган ҳолда);

2) ташқи иқтисодий алоқлар Агенглигида;

3) божхона органларида — ташқи иқтисодий фаолият юритувчи сифатида;

— тижорат бинкларида ҳисоб рақамини очиш;

— экспорт-импорт операцияларини ва чакана савдо-сотиқ билан шугулланиши учун рухсатнома расмийлаштириши;

— солиқ органидан импорт операциялари субъекти сифатида ҳисобга олиш картасини олишлиги,

Давлат рўйхатидан ўтганлик учун энг кам иш ҳақининг 5 баробари миқдорида йиғим ундирилади.

Жисмоний шахс томонидан импорт истеъмол моллари сотилаётганда, у республикага товарнинг божхона чегарасидан кесиб ўтганда рўйхатга олинганлиш тўғрисидаги ҳужжатларни тақдим этиши лозим. Агарда юқорида келтирилган ҳужжатларни тақдим эта олмаса, у ҳолда импорт истеъмол моллари тегишли тартиб олиб қўйилади,

Алоҳида тадбиркорлик фаолият турлари билан шуғулланувчи жисмоний шахсларни солиққа тортишнинг бошқача вариантлари ҳам мавжуд.

Молия вазирлиги ва ДСҚ томонидан тасдиқданган «Алоҳида турдаги тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланаётган юридик ва жисмоний шахслар учун қатъий белгиланган солиқни ҳисоблаб чиқариш ва тўлаш тартиби тўғрисида»ги Низомга мувофиқ **қатъий белгиланган солиқ тўловчиларига** қуйидагилар киради:

қуйидаги соҳаларда тадбиркорлик фаолиятини амалга оширувчи жисмоний шахслар ҳисобланадилар:

— *бильярд ўйнаш хоналари хизматлари;*

— *болалар ўйин автоматлари;*

— *пул (буюм) ютуқли таваккалчиликка асосланган ўйин автоматлари, шу жумладан ўйин автоматлари залларини ташкил этиш бўйича фаолият.*

Қатъий белгиланган солиқ солиш объекти бўлиб, даромад олиш билан боқлиқ бўлган, фаолиятнинг аниқ турини тавсифлайдиган *табиий кўрсаткичлар*: жиҳозланган жойлар сони (бирлик), банд қилинган (эгаллаб олинган) майдон ҳисобланади. Солиққа тортиш худди юқорида номлари келтирилган фаолият турлари билан шуғулланувчи юридик шахсларни солиққа тортиш каби тортилади.

Фаолиятнинг алоҳида турлари билан шуғулланувчи якка тадбиркор жисмоний шахслар томонидан қатъий белгиланган солиқ фаолият юритиладиган ҳар ойнинг 1-санасигача қадар тўланади.

Жисмоний шахслар бир маротабалик декларация асосида ишлаш ҳуқуқига эгадирлар.

Агарда жисмоний шахслар даромад олиш мақсадида (олди-сотди, ишлар, хизматлар) бир маротабалик операцияларни амалга оширса, унга маҳаллий бошқарув органларида якка тартибда фаолият юритувчи тадбиркор шахс сифатида рўйхатдан ўтмасдан солиқ органларига бир маротабалик даромади ҳақида декларация топшириш ҳуқуқи берилади.

Бундай декларация ўтказилиши мумкин бўлган операциянинг амалга оширилишидан аввал олиниши мумкин бўлган даромад кўрсатилган ҳолда ДСИга топширилади, унинг асосида солиқ органи ходими фуқарога тўланиши лозим бўлган даромад солиғи суммасини ҳисоблайди ва тўлов хабарномани топширади. Солиқ суммаси тўлангандан сўнг жисмоний шахсга декларация тақдим этилади.

Солиқ тўловчи солиқ декларациясини:

— ёки жисмоний шахс яшайдиган худуддаги;

— ёки фаолият юритадиган ҳудудидаги солиқ инспекциясига топшириши мумкин.

Бир маротабалик декларация асосида даромад солиғини ҳисоблаш Солиқ кодексининг 55-моддасида кўзда тутилган, яъни 13-25% ставкаларда ундирилади, аммо бунда:

— даромад солиғи бир маротабалик декларация қайси ойда топширилган бўлса, ўша ойнинг солиқ шкаласи бўйича ҳисобланади;

— бир маротабалик декларацияда олиниши мумкин бўлган даромад ҳақидаги маълумотни ўз ичига олиши лозим, шунинг учун бир маротабалик декларацияни топширган фуқаролар йил якунига асосан кейинги йилнинг 1 апрелига қадар йиллик жами даромадлари ҳақидаги декларацияни солиқ органига топширишлари шарт.

Агарда бир маротабалик декларация топширган фуқаро олган даромади бўйича бюджетга солиқ тўлагандан сўнг, ўзининг фаолиятини давом эттиришп истагини билдирса, у ҳолда у *албатта юридик шахс кўринишида бўлмаган хусусий тадбиркор сифатида рўйхатдан ўтиб фаолиятини давом эттириши шарт.*

Солиқ кодексининг 62-моддасига асосан солиқ органининг талабига мувофиқ жисмоний шахслар ҳисоботлар, солиқ ҳисоби ва олинган даромадлар бўйича декларацияни белгиланган кўринишда ва тартибда топширишлари шарт.

ЎзР ВМнинг 2002 йил 5 ноябр 380-сонли ва 2002 йил 30 декабр 455-сонли қарорларида якка тадбиркорлар шуғулланиши мумкин бўлмаган фаолият турларига аниқлик киритилиб, ундан улгуржи савдо ва умумий овқатланиш соҳасида хизмат кўрсатиш соҳалари ҳам чиқариб ташланди.

**Тадбиркорлик субъектлари — фақат юридик шахслар томонидан
қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда амалга ошириладиган
фаолиятнинг айрим турлари
РЎЙХАТИ**

Т/р	Фаолият турининг номи
1	Қимматбаҳо металллар ва қимматбаҳо тошлардан ясалган буюмларни ёхуд бундай материаллар қўлланилган буюмларни сотиб олиш ва сотиш
2	Мухр ва штамплар тайёрлаш
3	Меҳмонхоналар, отеллар ва кемпинглар ташкил этиш
4	Юридик шахсларга капитал қурилиш, қурилиш-монтаж ишлари бўйича хизматлар кўрсатиш
5	Лойиҳа, лойиҳа-конструкторлик фаолияти ҳамда лойиҳалар ва сметаларни экспертизадан ўтказиш
6	Нефть маҳсулотларининг барча турларини сотиш
7	Улгуржи савдо ва умумий овқатланиш соҳасида хизмат кўрсатиш
8	Технологик жараёнлар ва ишлаб чиқаришларни, радиоэлектрон прецизион аппаратларни ва дастурий рақамли бошқарувдаги станокли асбобларни автоматлаштирилган бошқарув тизимларини техник хизмат кўрсатиш ва таъмирлаш
9	Телеэшиттиларни тармоқ орқали тарқатиш (трансляция қилиш) бўйича техник хизмат кўрсатиш — теледастурларни кабел тармоқлари орқали қайта трансляция қилиш ҳамда телекоммуникацияларни эксилуатация қилиш ва уларга хизмат кўрсатиш
10	Биржалардаги брокерлик фаолияти

Маъруза 7. ҚЎШИЛГАН ҚИЙМАТ СОЛИҒИ

Режа:

1. Қўшилган қиймат солиғининг солиқ тизимида жорий қилиниши ҳамда иқтисодий аҳамияти.
2. Қўшилган қиймат солиғининг шаклланиш ва ривожланиш босқичлари.
3. Солиқ тўловчилари таркиби, объекти, солиқ ставкалари.
4. Солиқ бўйича имтиёзлар.
5. Солиқни ҳисоблаш ва бюджетга тўланиши лозим бўлган солиқ суммасини аниклаш усули ва тўлаш муддатлари. Счёт фактурани тўлдириш тартиби.
6. Ўзбекистон Республикаси ҳудудига импорт қилинаётган товарлар учун ҚҚС.

Барча билвосита солиқлар каби ҚҚС ҳам асосан солиқларнинг фискал функциясини бажаради, унинг жорий қилишдан асосий мақсад давлат бюджетини маблағ билан тўлдириш билан боғлиқ бўлган. ҚҚС солиқ тушумларини нарх-навонинг ўсиши билан тўғридан тўғри боғлаб турганлиги учун у бюджет маблаюгарини инфляция бўлишигидан сақлаб қолувчи воситалардан бири ҳисобланади.

Бундай ҳолатда солиққа солиш объекти бўлиб товарнинг ёки хизматнинг сотиш нархи хизмат қилади. ҚҚС солиққа солиш системасида ҳар бир ишлаб чиқарувчи (сотиб олувчи) ўзининг харидоридан (буртмачисидан) қонунда кўзда тутилган солиқ суммасини ундиради ва аввал хом-ашё сотиб олишда солиқнинг тўланган қисми мавжуд бўлса, уни чегириб ташлаб, қолган қисмини бюджетга тўлайди. Солиқларни таснифлаш жиҳати бўйича солиққа тортиш объектини баҳолаш даражасидан келиб чиқиб, ҚҚС реал солиқлар туркумига киради. *Ушбу солиқни тўлаш олди-сотди жараёнидан келиб чиқади ва солиққа тортиш субъектининг молиявий ҳолатини ҳисобга олмайди.*

ҚҚС Ўзбекистонда қўллана бошлашининг асосий сабаби ушбу солиқ бўйича дунё ҳамжамиятининг бу борадаги тажрибаси бўлди. Ривожланган давлатларнинг тажрибаси билвосита солиқлар ривожланиб бориб, ягона қўлланиладиган солиққа, яъни ушбу давлатларда бир текисда тақсимланадиган қўшилган қиймат солиғига айланишини кўрсатди, шу билан бир вақтнинг ўзида, бирон бир товарлар гуруҳини сотилишига ҳалақит қилмайди ва халқ хўжалигидаги молия тақсимланишини ўзгартирмайди.

ҚҚС биринчи бор 1954 йил Францияда М.Лоре таклифига мувофиқ жорий қилинган ва муддат ичида кўпгина давлатларда қўлланила бошланди. ҚҚС Ўзбекистонда қўлланилиш даврига келиб 43 та давлатда, шу жумладан барча Европа иттифоқида давлат, қўлланилган.

1992 йилдан бошлаб ҚҚС мустақил Ўзбекистон солиқ системасида ажралмас қисмига айланди.

Қўшилган қиймат солиғининг суммаси кўрсатилган ҳисобварақ-фактурасининг мавжудлиги эса олди-сотдининг асосий ва принципиал вақтини белгилаб, фирманинг ушбу солиқ мажбурияти ҳақида маълумотни беради. Шунинг учун ҳам ҳисобварақ-фактуранинг тўлдирилиши бўйича қатъий қоидаларга бўйсунтириш талаб этилади.

Қўшилган қиймат солиғи бошқа солиқларга нисбатан жуда кўп афзалликларга эга. Улар қуйидагилардан иборат:

- ҚҚС маҳсулотнинг сотув нархига қўшилмай унинг устига қўйилиб, харидор томонидан тўлаб берилади, бу ўз вақтида ишлаб чиқаришнинг харажатларига ва рентабеллигига таъсир этмайди;
- солиққа тортиш объекти маҳсулотнинг бутун ишлаб чиқариш жараёнида ягона солиқ ставкасида аниқланиши «маҳсулот сотишнинг охириги босқичида солиқ суммасини йиғилиб қолишдан сақлайди ва солиққа тортиш жараёнида қайта-қайта ҳисобланишнинг олдини олади;
- солиқ ундириш системасининг соддалиги солиқ органи учун ҳамда солиқ тўловчилар учун ҳам қулайлик яратади. ҚҚСни ҳисоблаш жараёни ўз-ўзини текшириш жараёни деса ҳам бўлади, чунки кейинги сотиб олувчи аввалги таъминотчини ҳисобварақ-фактурасида тўланган солиқ суммасини белгилашда тўғри қўйилишини текшириб боради;
- қўшилган қиймат солиғи тармоқ ва корхоналарнинг иқтисодий фаолият турларидан, капитал жамғармасидан, ишлаб чиқариш туридан, катта-кичиклигидан қатъий назар бир хилда солиққа тортиш даражаси қўлланилади;
- кўпгина давлатларда корхонанинг ўзи ишлаб чиқарган маҳсулотини четга экспорт қилувчи фирма-экспортерларга уларни қўллаб қувватлаш мақсадида экспорт қилинган маҳсулот сотув нархига кирган қўшилган қиймат солиғини бир қисмини давлат томонидан қайтариб берилади. ҚҚСнинг ҳисоблаш системаси эса экспорт қилинаётган маҳсулотни фирма томонидан ишлаб чиқариш учун кетган реал харажатларини ҳисоблаб чиқариш имкониятини беради. Маҳсулоғлар импорт қилинаётганда ҚҚС протекция сиёсатини юритиш учун қўлланилади. Демак, ҚҚСни ташқи иқтисодий муносабатларни тартибга солиб туриш учун фойдаланиш мумкин;
- қўшилган қиймат солиғининг ҳужжатларда алоҳида кўрсатилиб ёзилишлиги уни тўлашдан қочиш ҳолатларни қийинлаштиради;
- ҚҚС бозор иқтисодиётини солиқлар ёрдамида тартибга солишда даромад (фойда) солиғи ставкасини пасайтирилиши натижасида бюджетнинг даромад қисмидаги йўқотишларни қоплаш учун тактик восита сифатида ишлатилади.

Қўшилган қиймат солиғи камчиликлари

- Бизнинг республикада ҚҚС базасига фақат қўшилган қийматгина эмас, балки унга умуман дахли бўлмаган элементлар ҳам кирилади. Масалан Ўзбекистон қонунчилигига мувофиқ акциз товарларини республика ҳудудига импорт қилинганда ҚҚС солиққа тортиш базасига тўланган акциз солиғи ва

божхона божи ҳам киради. Шундай қилиб ушбу ҳолатдан икки маротаба эмас, балки уч маротаба солиққа тортиш кўриниб турибди.

• ҚҚСнинг юқори ставкаларининг қўлланилиши аҳолининг сотиб олиш қобилиятини камайтиради ва ишлаб чиқарувчи учун эса товар сотиш бозорини қисқартиради. ҚҚСнинг юқори қийматда белгаланиши эса товар ишлаб чиқарувчи томонидан минимал фойда режалаштарган тақдирда ҳам, сотиб олувчиларнинг имкониятлари чегараланган бўлганлиги учун товарларни тез ва ўз вақтида сотиш имкониятини бермайди. ҚҚСнинг тартибга солиб турувчи имкониятлари ривожланган бозор иқтисодиёти ва бозор учун хос бўлган рақобатнинг мавжудлигида намоён бўлади.

ҚҚС бўйича асосий тушунчалар: Солиқ тўловчилар, солиқ солиш объекти.

Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодексига асосан *қўшилган қиймат солиғи ишлаб чиқарилган товарларни (ишларни, хизматларни), Ўзбекистон Республикаси ҳудудига импорт қилинган товарларни (ишларни, хизматларни) ҳамда Ўзбекистон Республикаси ҳудудида бажарилган (кўрсатилган) ишларни (хизматларни) реализация қилиш жараёнида қўшилган қийматнинг бир қисмини бюджетга ажратувчилар* солиқ тўловчи ҳисобланадилар.

Ўзбекистонда ҚҚСни ҳисоблашда ҳисобга киритиш усули қўлланилганлиги сабабли, солиққа тортиш айланмалари бўйича давлат бюджетига тўланиши лозим бўлган ҚҚС икки ҚҚСнинг айирмасидан аниқланади. Бунда, биринчиси, сотилган товарлар (ишлар, хизматлар) учун келиб тушган қўшимча қиймат солиғи йиғиндилари ва иккинчидан, сотиб олинган товарлар (ишлар, хизматлар) учун тўланган қўшимча қиймат СОЛИҒИ йиғиндиларидан иборат бўлган ҚҚСларининг айирмаларидир.

Қўшилган қиймат солиғини ҳисоблаш тартиби Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодексига (65-79-моддалар) ва ишлаб чиқариладиган ва сотиладиган товарлар (ишлар, хизматлар) бўйича қўшилган қиймат солиғини ҳисоблаб чиқариш ва тўлаш тартиби тўғрисидаги Ўзбекистон Республикаси АВ томонидан 2003 йил 29 апрелда рўйхатга олинган 1238-сонли Йўриқномасида берилган.

Ўзбекистон Республикасида ишлаб чиқарилган товар (ишлар, хизматлар) бўйича ҚҚС ҳисоблаш тартибини кўриб чиқсак, бунда солиққа солиш обороти реализация бўйича айланмалар бўлади.

Товарнинг реализацияси бўйича айлаямалар деганда, одатда, ўзи ишлаб чиқарган ҳамда четдан сотиб ояинган барча товарларга бўлган эгалик ҳуқуқини (товарни сотиш) бошқага бериш тушунилади.

Солиқ солиш мақсадида истеъмол қилишга мўлжалланган ва ўзининг қийматига эга бўлган ҳар бир нарса (товар, маҳсулот, кўчмас мулк, шу жумладан, бинолар ва иншоотлар, шунингдек, электр ва иссиқлик энергияси, газ, сув ва шу кабилар) товар ҳисобланади.

Қонунчиликда «реализация» сўзига аниқ таъриф берилмаганлиги учун, солиққа тортиш мақсадида, реализация деганда барча корхона ҳисобидан

чиқарилган мулклар, шу жумладан, бошқа корхоналарнинг устав жамғармаларига қўйилган мулклар тушунилади.

Ишларнинг реализациясида бажарилган қурилиш-монтаж, таъмирлаш, илмий-тадқиқот, тажриба-конструкторлик, технологик, лойиха-қидирув, реставрация қилиш ва бошқа ишлар қиймати солиққа солиш объекти ҳисобланади.

Хизматларнинг реализациясидаги айланмаларга қуйидагилар киради:

- йўловчилар ва юк транспорти, шу жумладан, газ, нефть, нефть маҳсулотлари, электр ва иссиқлик энергиясини ташиш (ўзатиш)га доир хизматлар, товарларни юклаб жўнатиш, юкни тушириш, қайта юклаш, сақлашга доир хизматлар;

- мол-мулк ва кўчмас мулк объектларини ижарага бериш хизматлари;
- воситачилик хизматлари;
- алоқа, маиший, уй-жой коммунал хизматлар;
- реклама хизматлари;
- маълумотларни қайта ишлаш ва ахборот таъминотида доир хизматлар;
- бошқа хизматлар.

Солиққа тортиладиган айланмаларга (реализациясига тенглаштирилган) қуйидагилар ҳам киради:

— товарлар, ишлар ва хизматларнинг, шу жумладан ўзи ишлаб чиқарган товарларнинг сотилиши бўш корхонанинг тадбиркорлик фаолияти билан боғлиқ бўлган, шу жумладан, ўз ходимларига уларнинг истеъмол қилишлари учун корхона ичидаги айланмалар;

— товарлар (ишлар, хизматлар)нинг бошқа корхона ёки жисмоний шахсларга, шу жумладан, корхона ходимларига бепул ёки товарнинг ҳақини қисман тўлаб берилишига доир айланмалар;

— гаровдаги буюмларнинг сотилиши, шу жумлада гаровни тутиб турувчига уларнинг гаров мажбуриятларини таъминламаганидаги берилишига доир айланмалар;

Аввалдан тўланган суммалар (қабул қилиб олинг аванс) солиққа тортиш объектига киритилмайди.

Лотерея билетларини сотишда лотерея ташкилотчилари ҚҚС бўйича алоҳида солиққа тортиш режимида бўлганликлари учун уларга ҳам солиқ солиш объекти бўлиб ҳисобланмайди.

Бунда корхоналар (қўшилган қиймат солиғи тўловлар) томонидан лотереялар ташкилотчисига кўрсатадиган лотерея билетларининг сотилиши (тарқатилиши) оид хизматлари қўшилган қиймат солиғига умумий белгиланган тартибда тортилади.

Солиқ солинадиган айланмани аниқлаш ва уни тўғрилаш.

Реализация бўйича солиқ солинадиган айланма миқдори сотиладиган товарлар (ишлар, хизматлар) қиймати асосида қўлланиладиган нархлар ва тарифлардан чиқиб, уларга қўшилган қиймат солиғини қўшмасдан аниқланади.

Акциз тўланадиган товарлар бўйича солиқ солинадиган айланмани аниқлашда акцизлар суммаси ҳам унга киритилади.

ҚҚС бўйича солиққа тортиш оборотини аниқлаш бўйича бир неча ҳолатларни кўрсак.

Товарлар (ишлар, хизматлар)нинг текинга берилиши солиқ солинадиган айланма миқдори солиқ тўловчида бериш пайтида вужудга келган нархлар даражасидан келиб чиқиб, уларга қўшилган қиймат солиғини қўшмасдан, бироқ бундай товарлар (ишлар, хизматлар)нинг ишлаб чиқарилиши (ҳарид қилиниши) бўйича амалда таркиб топган ҳаражатлардан кам бўлмаган миқдорда аниқланади.

Товарлар (ишлар, хизматлар) бепул берилишида уларни берувчи корхона солиқ тўловчи ҳисобланади.

Асосий воситалар ва номоддий активларни бепул берилишда солиқ солинадиган айланма миқдори, уни берилишда шаклланган нархлар ва қолдиқ қиймати орасидаги фарқ кўринишида аниқланади.

Шундай қилиб, агарда асосий восита ва номоддий активлар қолдиқ қийматида бепул берилса, солиқ солинадиган айланма бўлмайди.

Товарлар (ишлар, хизматлар)ни бепул берилганда ҳам худди сотилгандаги каби ҳисобварақ-фактура ёзилиши шарт.

Маҳсулотлар (ишлар, хизматлар)нинг амалдаги таннархи (ёки сотиб олиш нархи ва сотиб олиш ҳаражатлари)дан паст нархларда сотилишини амалга оширадиган корхоналар учун солиқ солиш мақсадида корхонада сотиш пайтида қарор топган нархдан, бироқ:

— товарлар (ишлар, хизматлар) ишлаб чиқаришда — товарлар (ишлар, хизматлар)нинг амалдаги ишлаб чиқариш таннархидан;

— савдо, таъминот-тайёрлаш фаолиятини амалга оширганда — олинган нархи ва товар ҳарид қилинишига боғлиқ ҳаражатлардан паст бўлмаган нарх қабул қилинади.

Иш ҳақини қонунларда белгиланган тартибда товарлар (шу жумладан, ўзи ишлаб чиқарган) билан натура шаклида тўлайдиган ёки уларни ўз ходимларига касса орқали таннархдан паст нархлар бўйича сотадиган корхоналар учун солиқ солинадиган айланма юқорида келтирилган усулда аниқланади.

Қайта ишлов учун берилган хом ашё ва материаллардан тайёрлашда уларни ишлаш қиймати (шу жумладан, ҳаражатлар ва фойда), акциз тўланадиган товарлар бўйича эса — акцизни ҳисобга олинган ҳолдаги ишлов бериш қиймати солиқ солинадиган айланма ҳисобланади.

Қайтариладиган идишлар, шу жумладан, гаров қийматига эга шиша идишлар қиймати солиқ солинадиган айланмага киритилмайди, бундай идишларни ишлаб чиқарувчи корхоналар томонидан сотилиши бундан мустасно.

Узоқ давом этадиган ишлаб чиқариш циклига эга корхоналар (қурилиш, қурилиш-монтаж ва таъмирлаш-қурилиш, ишга тушириш-созлаш, лойиҳа қидирув ва ший ташкилотлар) учун *бажарилган ва буюртмачи тасдиқлаган*, шартномавий нархлар асосида уларнинг ишлар (хизматлар)ни

бажариш жараёнида бутловчи қисмларга нархларнинг, транспорт ва бошқа турдаги хизматларга тарифларнинг ошиши (пасайиши) туфайли юз берган ўзгаришларини ҳисобга олган ҳолда ҳақ тўлаш учун ҳисоб-китоб ҳужжатлари тақдим этилган ишлар (хизматлар) қиймати солиқ солиш объекти ҳисобланади.

Яъни агарда пудратчи буюрмачининг материалларидан қурилишда фойдаланса, у ҳолда пудратчида — материаллар сотиб олинган ва буюрмачида — ҳисобдан (реализация) чиқарилган деб кўрсатилади.

Қурилиш ишларини пудратчи ёки ёрдамчи пудратчи ташкилотлар бажарганида унга қўшилган қиймат солиғини ҳисоблаб ёзиш билан берилган (сотилган) пудратчи (ёрдамчи пудратчи) материалларининг ва буюртмачи материалларининг қиймати киритилган ҳолда бажарилган ҳамда тасдиқланган ишларнинг қиймати солиқ солиш объекти ҳисобланади. Бунда моддий ресурслар бўйича ҚҚС суммаси ҳисобга киритилади, агарда пудратчи ва ёрдамчи пудратчи ташкилотлар ушбу солиқ тўловчилари бўлсалар.

Пудратчи ташкилотлар ёрдамчи пудратчи ташкилотларга моддий-техника ресурсларини (қуриш-монтаж ишларини бажариш учун зарур материаллар, конструкциялар, буюмлар, намунавий асбоб-ускуналар, апларатуралар, стандартлаштирилмаган технологик ва энергетик асбоб-ускуналар, шу жумладан махсус материалларни) бир объект қурилиши доирасида сотганида, уларга қўшилган қиймат солиғини киритмасдан, қўлланадиган нарх ва тарифлардан келиб чиққан ҳолда сотиладиган моддий-техника ресурсларининг қиймати солиқ солинадиган айланма ҳисобланади.

Марказлаштирилган манбалар (бюджет пул маблағлари ва ҳукумат қарорлари билан белгиланадиган бошқа манбалар) ҳисобидан молияланадаган объектларни «батамом битказиш» усулида қуриш чоғида тугалланган ишлаб чиқариш бўйича ҳаражатлар объект фойдаланишга топширилишига қадар пудратчининг балансида қайд этилади ва пудратчида қўшилган қиймат солиғи бўйича солиқ солинадиган айланмага киритилмайди. *Яъни бундай ҳолатларда қурилиш бўйича бутун иш ҳажми тугумагунга қадар оралиқ далолатномалари тузилмайди ва тугалланмаган қурилишнинг ҳаражатаардаги ҚҚС бўйича айланма оборотларини эса пудратчи ўзининг ҳисобига қурилиш якунигачи кирита олмайди.*

Ўз эҳтиёжлари учун ўзининг кучи билан бажарилган қурилиш-монтаж ишларига қўшилган қиймат солиғи солинмайди. Моддий ресурслар, ёқилғи, бажарилган ишларга доир қўшилган қиймат солиқ суммаси объектнинг қурилишига олиб бориш ҳисобига чиқарилади.

Товарларини тайёрловчи, сақловчи-сотувчи ва бошқа олди-сотди билан шуғулланувчи корхоналар (қўшилган қиймат солиғи тўловчиси ҳисобланувчи). нархлар ўртасидаги фарқ, устамалар ва қўшимча ҳақлар шаклида даромад олувчи тайёрлаш, таъминот-сотиш ва бошқа корхоналар учун солиқ солинувчи айланма миқдори харидорларга сотиладиган товарлар қиймати асосида, уларга қўшилган қиймат солиғини қўшмаган ҳолда қўлланадиган нархлардан келиб чиқиб аниқланади.

Товарларни консигнация шартномалари бўйича сотувчи ташкилотлар учун солиққа тортилувчи оборот миқдори харидорларга сотиладиган товарлар қиймати асосида уларга қўшилган қиймат солиғини қўшмаган ҳолда қўлланадиган нархлардан келиб чиқиб белгаланadi.

Яъни консигнация шартномалари асосида сотиш учун олинган товарларининг айланма оборотлари товарларни сотиб олувчилар учун сотилган нарх асосида *корхона худди ўзининг товарларини сотгандаги каби аниқланади.*

Молия Вазирлигининг 1999 йил 21 январ 607-сонда хатига киритилган ўзгартириш ва қўшимчаларига биноан консигнация шартномаси — бу консигнант ва консигнатор ўртасидаги шартнома бўлиб, консигнант сифатида юридик ёки жисмоний шахс бўлиши мумкин, у ўз вақтида консигнаторга товарларни сотишни ташкил этиш бўйича топшириқ беради, бунда товарга бўлган эгаллик ҳуқуқи консигнантда қолади.

Агарда битта системага кирувчи корхоналар (мустақил балансга эга бўлса) юқори ташкилотнинг буйруғига асосан бир-бирларига асосий воситалар текинга беришса, у ҳолда бундай оборотга ҚҚС ҳисобланмайди.

Асосий воситаларни ҳар хил вариантдаги сотилиш ҳолатларини кўриб чиқамиз:

Буюмни займ сифатида бериш бу займ эгасининг балансидан буюм ёки пул маблағларини чиқариб ташлаб уни займ олувчининг тегишли ҳисобварақларига кирим қилиш билан боғлиқ. Займ қайтарилганда эса займ берувчининг балансига аввал у томонидан берилган худди буюм ёки пул маблағлари эмас, балки бошқа, қиймат жиҳатдан тенг ёки сифат жиҳатдан бир хил мулк берилиши мумкин.

Қўшилган қиймат солиғининг солиқ солиш объектига сотув ҳисобварақларида кўрсатиладиган товарлар (хизматлар, ишлар)нинг сотилиши натижасида тушган тушум эканлигини ҳисобга олсак, у ҳолда займни пул мабл кўринишида берилганда займ берувчида ҳамда займ олувчида ҚҚС бўйича солиқ солиш объекти бўлмайди.

Қуйидагилар солиқ солинадиган айланма миқдорида киритилмайди:

1. Корхонанинг бир таркибий бирликлари томонидан ушбу корхона бошқа таркибий бирликларининг саноат-ишлаб чиқариш эҳтиёжлари учун сотилган маҳсулотлар, ярим тайёр маҳсулотлар, бажарилган ишлар ва хизматларга доир айланмалар. Бу ерда ички ишлаб чиқариш айланмаси амалга оширилиб тайёр маҳсулот (ишлар, хизматлар) корхона ташқарисига чиқмайди, корхона ичида охириги ишлов берилгунга қадар фойдаланилади ва шундан сўнг харидорга сотилади. Масалан тўқимачилик комбинати ипдан газлама ишлаб чиқаради ва ундан сўнг ранг берувчи цехга юборилади. Корхонада тикув машиналари мавжуд бўлиб, унда бўялган газламадан тайёр маҳсулот тикилади. Бунда газламани тикув цехига берилганда ҚҚС ҳисобланмайди, чунки маҳсулотга охириги ишлов берилмаган. ҚҚСни тайёр маҳсулотни сотувга олиб чиқилган ҳолатда ҳисоблаш лозим.

Агарда газлама тикув цехига берилмасдан, сотувга чиқарилганда, ҚҚС умумий белгиланган тартибда ҳисобланган бўлар эди.

Бунда корхонанинг таркибий бирликлари деганда банк муассасасида ҳисоб-рақамига эга бўлмаган, шунингдек асосий корхона балансида турадиган таркибий бирликлар тушунилади.

2. Корхона тугатилганида унинг мол-мулки таъсисчилар (хўжалик юритувчи ва ўртоқчилик жамияти аъзолари) ўртасида тақсимланиши бўйича айланмалар.

Мободо тугатилган корхона мол-мулки бошқа шахсларга сотиладиган бўлса, бу қоида унга тегишли бўлмайди.

Агарда корхонанинг мол-мулки унинг таъсисчилари орасида тақсимланса, бу мол-мулкни сотишга кирмайди ва бунга ҚҚС ҳисобланмайди. Агарда биронта таъсисчи мол-мулкни тақсимланиш даврида сотишни хоҳласа ва унинг ўрнига пул маблағи олса, унда бу оддий мол-мулкни сотишга киради ва бундай ҳолатларда ҚҚС бўйича солиққа тортиш базаси ҳосил бўлади.

3. Асосий воситалар ва номоддий активларни корхона устав жамғармасига улуш сифатида берилиши айланмалар (МВ ва ДСҚ Қарори, АВ 12.10.2004 й. 1238- сон билан рўйхатга олинган).

Солиқ солинадиган айланмани тўғрилаш.

Харидорлар ҳисоб-китоб ва йўлда юриш ҳужжатлари ҳақини тўлаганларидан сўнг товарларни қайтарган, шунингдек буюртмачилар илгари ҳақи тўланган ишлар ёки хизматлардан воз кечган тақдирда, **даъво қилишининг йаллиқ муддатига риоя қилингани ҳолда** товарлар (ишлар, хизматлар)ни сотиш бўйича айланмаларга шундай операциялар бўйича **қўшилган қиймат солиғи суммаси миқдорида ўзгариш киритилади.**

Агар кафолатли хизмат муддати белгиланган товарлар ушбу муддат доирасида уларни тайёрлаган корхонага қайтарилса, бундай товарлар бўйича қўшилган қиймат солиғининг ҳисобга олиниши ёки қайтарилиши харидорнинг ҳисоб-китоб ҳужжатларига **дастлабки ва солиқнинг бюджетга тушиши муддатидан қатъи назар амалга оширилади.**

Маҳсулот ишлаб чиқарувчи (сотувчи) аввал чиқарилган товар учун харидорга белгиланган ҳисобварақ-фактура берганлигини ҳисобга олсак, товарни қайтариб олиб келинганда маҳсулот ишлаб чиқарувчи (сотувчи) белгиланган ҳужжатларга (таққослаш далолатномаси, юк қоғози) асосланган ҳолда қуйидагиларни амалга оширади:

- товар тўлиқ қайтариб олинса — аввал тақдим этилган ҳисобварақ-фактура бекор қилинади;
- қисман қайтарилса — аввал тақдим этилган варақ-фактура ўрнига (бунда аввалги ҳисобварақ-бекор қилинади) харидорга янги ҳисобварақ тақдим этилади. Ушбу ҳисобварақ-фактура солиқ айланмасини ўзгартиришга асос бўлади.

ҚҚС бўйича имтиёзлар

Қўшилган қиймат солиғи бўйича имтиёзлар кўп бўлиб, уларни бир неча гуруҳга бўлиш мумкин:

- молиявий хизмат кўрсатишлар (пул маблағлари билан операциялар, чет эл валютасини айлантириш, ссуда бериш ва ҳ.к.) билан боғлиқ бўлган имтиёзлар;

- ижтимоий йўналишдаги имтиёзлар, буларга кўпгина гуруҳдаги имтиёзлар (маориф, медицина, физкультура ва спорт, болаларни мактабгача бўлган муассасалава ва дам олиш лагерларида сақлаш, ногиронлар учун асбоб-ускуна ишлаб чиқиш ва хизмат кўрсатиш, аҳолига уй-жой коммунал ва эксплуатация хизматлари, шахсий уй-жой куриш учун курилиш материаллари, диний ташкилотларнинг хизматлари, шаҳар транспорта хизматлари ва бошқалар) киради;

- бож, йиғимлар ва лицензия тўловлари ундириладиган хизматлар бўйича имтиёзлар;

- давлат томонидан катта аҳамиятга эга бўлган йўналишлар бўйича фаолият ва соҳа турларига (илмий-текшириш ва инновацион ишлар, давлат мулкни хусусийлаштириш, лизинг, гастрол-концерт фаолияти ва ҳ.к.лар) берилган имтиёзлар;

- бошқа имтиёзлар.

Қўшилган қиймат солиғидан қуйидагилар озод қилинади:

- 1) *суғурта қилиш ва қайта суғурта қилишга двир операциялар, шу жумладан суғурта бўйича воситачилар ва амалга оширадиган бундай операциялар билан боғлиқ хизматлар;*

- 2) *ссудаларни бериш ва ўтказиш бўйича операциялар.*

Ссудаларни бериш ва ўтказишга (узоқ муддатли ва қисқа муддатли кредит) банк мижозлари ҳужжатларини тайёрлаш (ТИАни тайёрлаш учун шартнома бўлмаган ҳолда) кредитни расмийлаштириш учун ҳужжатлар пакетни кўриб чиқиш (аризани кўриб чиқиш, кредитни тўлай олиш қобилиятини баҳолаш, кредитнинг баҳосини (фоизини аниқлаш, кредит шартномасини тайёрлаш ва тузиш), ссуда ҳисобварағи ва кредит линиясини очиш, кредитга (кредитлашга) хизмат кўрсатиш, ссудаларнинг мақсадли этилишини назорат қилиш киради;

- 3) *пул омонатлари, жорий ҳисобварақлар, тўловлар ўтказмалар, чеклар ва бошқа қимматли қўғозларга тегишли операциялар.*

Пул омонатларига дахлдор операцияларга жисмоний ва юридик шахсларнинг ҳисобварақларига ўтказиш, қўйилмалардан қўйилмаларга суммаларни ўтказиш ва уларни расмийлаштириш; Ўзбекистон Республикасидан ташқарига ўтказиш киради.

- 4) *хорижий валюта ва қонуний тўлов воситалари бўлган пуллар муомаласига таалуқли операциялар, нумизматик мақсадларда фойдаланиладиганларидан ташқари.*

Инкассацияга доир хизматлар пуллар муомаласига таалуқли операцияларга кирмайди;

- 5) қимматли қоғозлар муомаласига тегишли операциялар, уларнинг тайёрланиши ва сақланишига доир операциялардан ташиқари.
- 6) махсус ваколат берилган органлар томонидан бажариладиган ва давлат божси, йиғимлар ундириладиган хатти ҳаракатлар.
- 7) болаларнинг мактабгача тарбия муассасаларида сақланиши, касаллар ва қарияларни парвариш қилишига доир хизматлар;
- 8) дафн қилиш бюрolari ва қабристонларнинг маросим хизматлари;
- 9) интеллектуал мулк объектларини ҳарид қилиш. учун патент божлари, рўйхат йиғимлари ва рухсатнома тўловлари;
- 10) протез-ортопедия буюмлари, ногиронлар учун инвентарлар ишлаб чиқариш ва ногиронларга ортопедик қўйиш хизматларини кўрсатишига ихтисослашган корхоналарнинг маҳсулотлари, даволаш муассасалари ҳузуридаги даволаш-ишлаб чиқариш устахоналари маҳсулотлари;
- 11) почта маркалари (коллекция қилинадиганларидан ташиқари), маркаланган откриткалар ва конвертларнинг сотилиши;
- 12) алоқа ташиқотларининг пенсия ва нафақаларни тўлаш бўйича хизматлари;
- 13) Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Илмий-техника тараққиётини мувофиқлаштириш кенгаши қошидаги Фан ва технологиялар марказининг илмий-техника дастурлари доирасида давлат контрактлари бўйича бажариладиган илмий-тадқиқот ва инновация ишлари.
- 14) шаҳар йўловчи транспортининг хизматлари (такси, шу жумладан йўналишлар орасида қатнайдиған таксидан ташиқари), шунингдек умумий йўналишдаги темир йўл ва автомобиль транспортида шаҳар атрофига йўловчиларни ташишига доир хизматлар.
- 15) аҳолига кўрсатиладиган уй-жой-коммунал ва фойдаланишига доир хизматлар.
- 16) халқ таълими соҳасидаги ўқув-ишлаб чиқариш жараёни билан боғлиқ хизматлар, шунингдек олий ва ўрта махсус ўқув юртларидаги таълим учун ҳақ.
- 17) сақлаш билан шугулланувчи ваколатли давлат органига қимматбаҳо металлларни сотишдан олинган айланмалари;
- 18) диний ташиқотлар ва бирлашмаларнинг удум ва маросимларни ўтказишига доир тадбирлари.
- 19) тиббий, санаторий-курорт ва соғломлаштириш, туристик-экскурсия хизматлари, жисмоний тарбия ва спорт муассасалари, болалар дам олиш лагерларининг асосий фаолиятига доир хизматлари.
- 20) хусусийлаштириладиган давлат мол-мулки қиймати;
- 21) гидрометеорология ва аэрология ишлари;
- 22) геология ва топография ишлари;
- 23) наириётлар, газета ва журналлар тахририятлар, матбаа ва китоб савдоси корхоналари, телерадиокомпания, Ўзбекистон Миллий ахборот агентлигининг асосий фаолиятга доир маҳсулотлари ва хизматлари.

24) ваколатли давлат ташкилотлари томонидан ўтказиладиган экологик экспертиза хизматлари;

25) давлат тилини ўқитишга ва давлат тилида иш юритишни ўргатишга оид хизматлар;

26) экспорт қилинадиган товарларни, ташиш, ортиш, тушириш, қайта ортиш бўйича хизматлар.

27) ишловчилар умумий сонининг камида эллик фоизини ногиронлар ташкил этган ногиронларнинг жамоат бирлашмалари, «Нуроний» жамғармаси ва «Ўзбекистон чернобиллчилари» уюшмасининг мулкида бўлган, товарларни (четдан келтириладиган ва акциз товарлари бундан мустасно) ишларни ва хизматларни (савдо, воситачилик, таъминот-сотиш ва тайёрлов бундан мустасно) ишлаб чиқадиган ва юридик шахслар;

28) ички ишлар органлари ҳузуридаги қўриқлаш бўлинмалари хизматлари;

29) фаолиятнинг ушбу тури билан шугулланиш берувчи лицензияга эга бўлган юридик шахслар томонидан амалга ошириладиган гастроль-концерт фаолияти;

30) китоб маҳсулотларини, ўқувчилар ўқув қуроллари ва кўргазмали ўқув қуроллари, доридармон воситалари ва тиббий буюмларни улгуржи сотувчилар;

32) мол-мулкни лизингга беришдан лизинг тўловлари.

Солиқ солишдан озод этиш натижасида бўшаган маблағлардан мақсадли фойдаланганлигини тасдиқлаш хўжалик субъектлари ҳар йили молиявий ҳисобот бирга солиқ органларига қуйида келтирилган иловага биноан солиқлар, божхона ва бюджетга жорий тўловларни тўлашдан озод этилиши натижасида бўшаган маблағлардан фойдаланиш тўғрисидаги ҳисоб-китобларни тақдим қиладилар.

Агар имтиёз берилган давр тугагунича солиқ солишдан озод этилиши натижасида ёки импорт қилинган товарларни сотиш (реализация қилиш) оқибатида бу маблағлардан мақсадсиз фойдаланиш ҳолатлари аниқланган ҳолларда, мақсадсиз фойдаланилган маблағлар суммаси, шунингдек ўз эҳтиёжлари учун келтирилган мол-мулкни сотиш (реализацияси) бўйича ҳисобланган божхона тўловлари санкциялари қўлланилган ва пенялар ҳисобланган ҳолда бюджет ҳисобига ундирилади.

Солиқлар, божхона ва бюджетга мажбурий тўловлардан озод этиш
 натижасида бўшаган маблағлардан фойдаланиш тўғрисида

ҲИСОБ-КИТОБ

(мақсадли тушумлар ҳисоби счётида акс эттириладиган)

(ҳисобот даври)

Тўловнинг номи	Сумма	Асос, имтиёз даври
Жами суммага		
Берилган мақсадларга йўналтирилган маблағлар - жами		
Жумладан қуйидаги мақсадларга:		

Хўжалик субъектлари ҳисоботларни ўз вақтида ва тўғри тақдим
 этилишига жавобгардирлар.

Хўжалик субъектлари томонидан ҳисоботлар тақдим этилмаса ёки ўз
 вақтида тақдим этилмаса, у ҳолда улар ЎзР СК 135-моддасига асосан
 молиявий жаримага тортиладилар.

ҚҚС солиқ ставкаси ва уни қўллаш механизми

**Ўзбекистон ҳудудида қўшилган қиймат солиғи қуйидаги ставка
 бўйича тўланади:**

ҚҚС ставкаси	Солиқ солиш объекти
20%	Солиқ солиш айланмалари
	Импорт айланмалари
Ноль ставкали	1) эркин алмаштириладиган валютада товарлар (ишлар, хизматлар) экспорти, ҳукуматлараро битимларда бошқача қоида назарда тутилмаган бўлса, Мустақил давлатлар ҳамдўстлиги мамлакатларига олиб кириш қўшилган ҳолда;
	2) божхона ҳудудида қайта ишлаш божхона режимига жойлаштирилган товарларни қайта ишлаш бўйича эркин конвертация қилинадиган валютада бажариладиган ишларга (кўрсатиладиган хизматларга);
	3) Ўзбекистон Республикаси ҳудуди орқали чет мамлакатларининг юklarини ташиш, ортиш, тушириш, қайта ортиш (транзит ташишлар) бўйича хизматлар. Чет мамлакатлар юklarини транзит ташишларга юklarнинг транзитини амалга ошириш учун ҳорижий шахслар билан бевосита шартномалар ёки

	халқаро транспорт битимлари ва божхона органларининг кўрсатилган транзит юкларнинг амалда олиб келингани ва олиб чиқиб кетилиши ҳақидаги белгилари мавжуд бўганида Ўзбекистон Республикаси ҳудуди орқали чет мамлакатлар транзит юкларининг ташилиши ва хизмат кўрсатишга доир хизматлар киради;
	4) аҳолига сув, иссиқлик ва газ билан таъминлашда кўрсатилган коммунал хизмат;
	5) қишлоқ хўжалик ишлаб чиқариши эҳтиёжлари учун қишлоқ хўжалик корхоналарига етказиб бериладиган минерал ўғитлар ва ёнилғи – мойлаш материалларига;
	6) чет эл дипломатия ваколатхоналари ва уларга тенглаштирилган ваколатхоналарнинг расмий фойдаланиши учун, шунингдек, маскур ваколатхоналарнинг дипломатия ва маъмурий техник ходимларининг, улар билан бирга яшовчи оила аъзоларининг, агар улар Ўзбекистон Республикаси фуқаролари бўлиб ҳисобланмасалар ва Республикада доимий яшамасалар, чет эл тарафи томонидан ўзаро мувофиқлик тамойилининг қўлланилиши шарти билан шахсий фойдаланиш учун сотиладиган товарлар (ишлар, хизматлар).

Кўшилган қиймат солиғи суммаси белгиланган ставкалар асосида қуйидаги формула бўйича аниқланади:

$$\text{Сққсқ Сай} \times \text{Н} : 100;$$

бунда: **Сққс** — истеъмолчилардан ундириладиган солиқ суммаси;

Сай — солиққа тортиладиган айланма, **Н** — кўшилган қиймат солиғи ставкаси.

Товарлар (ишлар, хизматлар) кўшилган қиймат солиғини ўз ичига олган нархлар ва тарифлар бўйича сотилганида — солиқ қуйидаги формула бўйича аниқланади:

$$\text{Сққс} \text{ қ Тқ} \times \text{Н} : (\text{Н} + 100);$$

бунда: **Тқ**—кўшилган қиймат солиғи билан ҳисобга олинган товарлар (ишлар, хизматлар) қиймати.

Ноль даражали ставка бўйича солиқ солиш

Юқоридаги жадвалдан кўриниб турибдики, ноль даражали ставка олти хил ҳолатда қўлланилади. Иккита охирида келтирилган ҳолатнинг тартиби алоҳида меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар билан белгиланади:

— «Ўзбекистон республикасида аккредитация қилинган дипломатик ва уларга тенглаштирилган ваколатхоналарга товарлар (ишлар, хизматлар)ни

сотишда қўшилган қиймат солиғи бўйича ноль даражали ставкани қўллаш Тартиби» (30.09.1999 й. 826-сон билан АВ рўйхатдан ўтган).

Товарлар (ишлар, хизматлар)ни экспорт қилинганда ноль даражали ставканинг қўлланилиши 1238-сонли Йўриқномада келтирилган.

Товарларни экспорт қилишдаги, ҳамда Ўзбекистон Республикаси ҳудудидан ташқарида бажарилган (кўрсатилган) ишлар (хизматлар) учун ҚҚС

Дунё тажрибасига асосан экспорт учун сотилган товарларга ҚҚСнинг ноль ставкаси «тайинланган мамлакат принципига асосан қўлланилади. Бунда экспорт қилинган товарлар солиққа тортилмасдан, импорт қилинган товарлар ушбу мамлакатнинг миллий солиқ қонунчилигига биноан солиққа тортилади.

Ўзбекистон Республикаси ҳозирги кун қонунчилигига асосан товарлар (ишлар, хизматлар) экспорт қилинганда қуйидаги тартиб кўзда тутилади:

Эркин алмаштириладиган валютада товарлар, Ўзбекистон Республикаси ҳудудидан ташқарида бажарилган (кўрсатилган) ишлар (хизматлар) экспорти, ҳукуматлараро битимларда бошқача қоида назарда тутилмаган бўлса, Мустақил давлатлар ҳамдўстлиги мамлакатларига экспорт қилувчи корхонага нисбатан ноль ставка қўлланилади.

Товарларни экспорт қилишда асосий бўлиб улар Ўзбекистон Республикаси ҳудудидан ташқарига чиқиб кетиши ҳисобланади. Бунда экспорт қилинган товарлар ноль ставкадаги солиқ қўлланилиши учун қуйидаги ҳужжатларни тақдим этиш лозим:

- шартнома (ёки белгиланган тартибда шартноманинг нусхаси);
- божхонада товарни расмийлаштириш билан шуғулланган божхона органининг белгиси қўйилган юк божхона декларацияси;
- чет эллик шахснинг экспорт қилинган товарлар учун тўлаганлигини тасдиқловчи тўлов ҳужжатлари ва кўчирмалари;
- товарнинг тайинланган мамлакатта юборилганлиги ҳақида товарни кузатувчи ҳужжатлар.

ЎзР ҳудудидан ташқарида бажарилган (кўрсатилган) ишлар (хизматлар) экспортининг нол ставкадаги солиққа тортилиши учун қуйидаги ҳужжатларни тақдим этилиши лозим:

- чет эллик шахслар билан шартномалар;
- ишни (хизматни) сотувчи ва сотиб олувчилар томонидан имзоланган далолатнома, маълумотнома ёки бошқа ҳужжатлар;
- бажарилган иш (хизмат) учун чет эллик шахс томонидан тўлаганлигини тасдиқловчи тўлов ҳужжатлари.

Тўғридан-тўғри аэропортларда кўрсатиладиган ва Ўзбекистон Республикаси ҳаво бўшлиғида чет давлатлар ҳаво кемаларига кўрсатиладиган хизматлар ҳамда аэронавигация хизматлари учун, агарда уларга эркин конвертацияланувчи валютада хизмат ҳақи тўланса, бундай

хизматлар экспорт қилинган хизматларга тенглаштирилади ва уларга қўшилган қиймат солиғи «ноль» ставкадаги солиқ ставкаси қўлланилади.

Экспорт қилинган товарларни ҚҚС бўйича солиққа тортиш масаласи Ўзбекистоннинг бошқа баъзи бир давлатлар билан давлатлараро билвосита солиқларни ундириш принциплари бўйича шартномалар тузилган бўлиб, аммо ратификация (тасдиқланмаган) қилинмаган (масалан, Қозоғистон билан) бўлганлиги учун қийинчиликлар туғдиради ва бундай ҳолатларда (миллий валютага реализация қилинганда) имтиёзни қўллашнинг иложи бўлмайди. Ҳозирги кунда Мустақил давлатлар ҳамдўстлигага кирувчи қўйидаги давлатлар билан товар (ишлар, хизматлар)ларни экспорт қилган ҳолатларда билвосита солиқларни ундириш принциплари бўйича шартномалар тузилган: Қирғизистон, Озарбайжон, Молдова, Россия Федерацияси. Шартномада келишилган давлатлар божхона ҳудудларига товарлар (ишлар, хизматлар) экспорт қилинганда нол ставкадаги ҚҚСни қўллаш кўзда тутилган.

Корхоналар нол даражали ставка бўйича солиққа тортиладиган маҳсулотларга қўшилган қиймат солиғини «0» ставкаси бўйича ҳисоблайдилар ва ишлаб чиқаришда ишлатиладиган моддий ресурслар бўйича қўшилган қиймат солиғи суммасини ҳисобга олиш учун қабул қиладилар.

Нол ставка, бу товарлар, хизматлар ва ишларнинг қийматларидаги қўшилган қиймат солиғи умуман йўқ, нолга тенг дегани. -

ҚҚС солиғидан озод бўлган оборотлардан (мавжуд ҳолатлардан) фарқли ҚҚС ноль даражали ставкаси қўлланилганда ҚҚС товарнинг таннархига олиб борилмасдан ҳисобга киритилади, агарда товарнинг Ўзбекистон Республикаси ҳудудидан чиқиб кетганлиги ва корхона ҳисоб рақамига экспортдан валюта тушганлиги ҳужжатлар асосида тасдиғини топса.

Агарда ҳисобот даврида ҳисобга киритилиши лозим бўлган ҚҚС суммасидан нол ставкада ҳисобланиши лозим бўлган ҚҚСнинг суммаси қиймати жиҳатидан кўп бўлса, у ҳолда бундай ошиқча сумма (мусбат сальдо) солиқ тўловчининг бошқа солиқ ва тўловлар бўйича қарзи бўлмаган тақдирда, унга қонунда белгиланган тартибда қайтариб берилади.

ҚҚСнинг қоплаш Тартиби 2003 йил 13 май (3 баённома) Ҳисоб-китоблар механизмини такомиллаштириш ва бюджетга ундириладиган тўловлар интизомини мустаҳкамлаш бўйича ҳукумат комиссияси томонидан тасдиқланган «Хўжалик юритувчи субъектларига қиймат солиғи бўйича юзага келган манфий фарқни қоплаш тўғрисида»ги (АВ томонидан 6.06.2003 й. 1246-сон тасдиқланган) Низом асосида олиб борилади.

Манфий кўринишда ҳосил бўлган ҚҚСни қоплаш бўйича ташаббусни ҳисобот даврида (ойлик) манфий кўринишдаги фарқ пайдо бўлган корхоналар оладилар.

Қоплаш бўйича ишлар ҳар ойда биринчи галда манфий фарқ миқдорида (ёки унинг қисмида) корхонанинг бошқа солиқ ва йиғимларнинг мавжуд қарз суммаларини қоплашга йўналтириш билан амалга оширилади.

Бюджетга тўланадиган қўшилган қиймат солиғи суммасини белгилаш тартиби

Бюджетга тўланадиган қўшилган қиймат солиғи солиқ солинадиган айланмалар бўйича ҳисобланган солиқ суммаси билан ҳисобга киритиладиган солиқ суммалари ўртасидаги фарқ сифатида аниқланади. Мазкур тартиб қўшилган қиймат солиғи тўловчиси бўлиб ҳисобланадиган барча корхона ва ташкилотларга татбиқ этилади.

ҚҚСни бундай ҳисоблаш усули «билвосита инвойсли» ёки ҳисобварақлар бўйича ҳисобга киритиш деб аталади ва дунё тажрибасида энг кенг қўлланиладиган усуллардан бирига киради.

Юқорида келтирилган формуладан кўриниб турибдики, **ҚҚС ҳисобга киритилган** ҳар доим ҳам мавжуд бўлмайди, балки фақат шу даврда (ёки кейинги даврларда) ичида ҳақиқатда **ҚҚС тўлиқ** мавжуд бўлсагина (нол ставкали бўлмаган ҳолатларда) бўлади.

Бошқача сўз билан айтганда, агарда олинган товарлар (ишлар, хизматлар) даромад олиш учун (тадбиркорлик фаолиятида фойдаланиш мақсадида) ва солиқ солиш обороти учун ишлаталмаса, у ҳолда **ҚҚС тўлиқ** мавжуд бўлмайди, яъни ҚҚСни ҳисобга киритишга асос бўлмайди (қуйида келтирилган схемага қараң).

Юқоридагидан қуйидаги қоида келиб чиқади, яъни ўз эҳтиёжи учун ишлатиладиган асосий воситалар ва номоддий активларни ҳисобга олишда ўзининг сотиб олинган нархига **қўшимча равишда уни сотиб олишда тўланган қўшилган қиймат солиғи** ҳам киритилади.

Масалан, ишлаб чиқаришда фойдаланиш мақсадида ҚҚС ҳисобга олган ҳолда 480 минг сўмга принтер сотиб олинган. Принтер асосий воситаларга кирганлиги учун (сотиб юбориш учун мўлжаланилмаган, демак корхона унинг охиригى истеъмолчиси бўлади), ҳисобга олишда тўлиқ 480 минг сўм билан олинади ва уни сотиб олишда тўланган ҚҚС ҳисобга киритилмайди.

Ҳисобга киритиладиган қўшилган қиймат солиғи

Бюджетга тўланиши лозим бўлган солиқ суммасини ҳисоблашда қўшилган қиймат солиғи суммасини ҳисобот даврида товар (иш, хизмат)ларни сотиб олувчи ҳақиқатда товарларни, ишларни ва хизматларни сотиб олиш натижасида тўланган (тўланиши лозим бўлган), **агарда улар солиқ солинадиган айланма мақсадида фойдаланилган ёки фойдаланиладиган бўлса, ҳамда**, қуйидаги шартларни бажарса ҳисобга киритиш ҳуқуқига эга:

1) товар (ишлар, хизматлар)нинг **ҳаридори**, ҳақиқатдан ҳам **ҚҚС тўловчиси**;

2) сотувчи томонидан **ҳисобварақ-фактураси тақдим** этилган ва у ерда ҳақиқатда ҚҚС алоҳида кўрсатилган;

3) товар импорт қилинган ҳолатда — **ҚҚС бюджетга тўланган**;

4) норезидентлар томонидан ишлар ва хизматлар бажариб берилганда, ҚҚС ҳақиқатда **бюджетга тўланган**;

5) импорт қилиш чоғида қўшилган қиймат солиғини тўлаш бўйича муддатларнинг ўзайтирилиши ёки бўлиб-бўлиб тўлаш рухсат этилган ҳолларда (божхона қонунчилигига ёки ҳукумат қарорига мувофиқ) ҳисобга киритиладиган қўшилган қиймат солиғи суммаси бўлиб солиқнинг **ҳақиқатда тўланган суммаси** ҳисобланади.

Импорт қилинадиган товарлар (ишлар, хизматлар) бўйича божхона юк декларацияси (БЮД), шунингдек божхона декларацияси қиймати (БДҚ), божхона қийматининг тузатилиши (БҚТ) (бажарилган ишлар, кўрсатилган хизматлар далолатномалари) ва қўшилган қиймат солиғининг амалда тўланганлигани тасдиқловчи тўлов ҳужжатлари ҳисобга олиш учун асос бўлиб ҳисобланади.

Импорт қилинган товарлар бўйича ҳисобга киритиладиган қўшилган қиймат солиғи суммаси бўлиб импорт қилувчи баёнот берган божхона қийматидан келиб чиқиб белгиланган тартибга мувофиқ ҳисоблаб чиқарилган, ташиш чоғида солиқ солинадиган айланма учун фойдаланиладиган солиқ суммаси ҳисобланади.

Агар қўшилган қиймат солиғи олиб кириш чоғида импорт қилувчи баёнот берган божхона қийматидан эмас, балки божхона тўловларини тўлаш учун божхона органлари ҳисоблаб чиқарган ҳисоб-китоб асосидаги божхона қийматидан келиб чиқиб ҳисоблаб чиқарилса, божхона расмийлаштируви чоғида ҳақиқатда тўланган солиқ билан ҳисобга киритиладиган солиқ ўртасидаги фарқ импорт қилинган товарларнинг ҳарид қийматига киритилади.

Қуйидагилар бўйича солиқ суммаси ҳисобга киритилмайди:

а) қўшилган қиймат солиғидан озод товарлар (ишлар, хизматлар)ни ишлаб чиқарувчи корхоналар иш фаолияти давомида фойдаланадиган сотиб олинган товарлар (ишлар, хизматлар) бўйича;

б) солиқ тўловчининг тадбиркорлик фаолияти билан боғлиқ бўлмаган товарлар (ишлар, хизматлар) бўйича;

в) ҳарид қилинган, ҳисобда дастлабки қиймати бўйича акс эттириладиган асосий воситалар ва ўз эҳтиёжлари учун фойдаланиладиган номоддий активлар бўйича;

г) корхонанинг устав жамғармасига улуш сифатида киритилган товарлар (ишлар, хизматлар) ва моддий ресурслар бўйича, агарда улар кейинчалик сотилганида, солиққа тортиладиган ва тортилмайдиган айланмалар бўйича ҳамда тадбиркорлик фаолияти билан боғлиқ бўлмаган фаолиятда ишлатилса.

Бунда корхонанинг устав жамғармасига улуш сифатида киритилган импорт қилинган товарлар (ишлар, хизматлар) бўйича тўланган қўшилган қиймат солиғи суммаси, агарда ушбу товарлар (ишлар, хизматлар)

кейинчалик сотилганда ёки солиққа тортиладиган айланмалар бўйича ишлатилганда, умумий белгиланган тартибда ҳисобга киритилади.

д) агар ҳарид қилинган товарлар (ишлар, хизматаар) бўйича қўшилган қиймат солиғи суммаси ҳисобот ойида ҳисобга киритилган бўлса, кейинги даврларда эса ушбу моддий ресурслар тадбиркорлик фаолиятида ва солиқ тўловчининг солиқ солинадиган муддатда етказиб беришлари ҳам фойдаланилмаган бўлса, у ҳолда ушбу (кейинги) даврларда солиқ солинадиган айланма ва ҚҚС ҳисоблашнинг 1-3-бандларида кўрсатилган ҳисобга олиш учун қилинган солиқ суммалари тузатилиши амалга оширилади.

Умуман бундай саволларни ҳал қилишда, яъни товарларни (ишлар, хизматлар) ҳарид қилиш даврида тўланган ҚҚСни ҳисобга киритиш ёки киритмасликда, товарлар (ишлар, хизматлар) нима мақсадда ҳарид қилинганлигига боғлиқ, агарда улар даромад олиш учун ҳарид қилинган бўлса, албатта ҚҚС ҳисобга киритилади. Шунинг учун товар сотиб олиш даврида тўланган ҚҚС сотувчи бюджетга тўлаган бўлади, агарда ҳаридор товарни даромад олиш учун ишлатиб, унинг устига қўшимча қиймат қўшса, аввал товар сотиб олиш даврида тўланган ҚҚС ҳисобга киритилади. Агарда корхона сотиб олинган товарни (ишлар, хизматлар) даромад олиш ишлатмаса, юқорида келтирилган товар-моддий бойликларни ҳисобдан чиқарилгани каби, унинг устига қўшимча қиймат қўшилмайди, шунинг учун бундай ҳолатларда тўланган ҚҚС ҳисобга киритилмайди.

Мазкур қоида ягона солиқ (кичик корхоналар), ер солиғи, ялпи тушумдан ягона солиқ тўловчи юридик шахсларга ҳам татбиқ этилади.

Бунда айтилган солиқларни тўлашга ўтгунга қўшилган қиймат солиғи бўйича манфий сальдоси юқорида айтилган юридик шахслар, қўшилган солиғи бўйича охириги ҳисоб-китоб 5-бандида бу тузатиш киритадилар ва уни ишлаб чиқариш (муомала) ҳаражатлари, савдо, таъминот-сотиш ва тайёрлаш корхоналари эса товарларни ҳарид қилинган қиймат — ҳисобига ҳисобдан чиқарадилар.

Корхона бир вақтнинг ўзида қўшилган қиймат солиғига тортиладиган, ҳамда солиқдан озод қилинган айланмаларга эга бўлса, қўшилган қиймат солиғига тортиладиган етказиб беришларга тўғри келадиган солиқ суммасигина қўшилган қиймат солиғи бўйича ҳисобга киритиш учун қабул қилинади.

Бундай тартибдан истисно тариқасида, коммунал хўжалик корхоналари аҳолига ёки истеъмолчи-корхоналарга кўрсатадиган коммунал хизматларидан қатъи назар, қўшилган қиймат солиғини фақат ижобий сальдо мавжуд бўлганида, яъни кўрсатилган хизматлар учун олинган қўшилган қиймат солиғи тушумлари умуман фаолият бўйича фойдаланилган моддий ресурслар учун етказиб берувчиларга тўланган қўшилган қиймат солиғи суммасидан ортиқ бўлганида қўшилган қиймат солиғини тўлайдилар. Бунда мазкур корхоналар аҳолига хизматларни кўрсатишда фойдаланилган моддий ресурслар учун етказиб берувчиларга тўланган қўшилган қиймат солиғи

суммасини ишлаб чиқариш харажатларига киритмайди, балки ҳисобга олиш учун қабул қилади.

Худди шундай тартиб «Ўзкоммунхизмат» агентлигининг газ билан таъминлайдиган корхоналарига ҳам татбиқ этилади. Бунда газ билан таъминлайдиган корхоналар томонидан аҳолига сотиладиган газнинг қийматига қўшилган қиймат солиғи солинмайди.

Умуман ҳисобот даврида корхона бўйича қўшилган қиймат солиғи бўйича манфий сальдо вужудга келганида, У ҳозирги ҳисобот давридаги коммунал хизматларни ишлаб чиқариш ва етказиб беришга доир харажатларга (давр харажатларига) киритилади.

Ортиқча тўланган ҚҚС

Агар бундан олдинги ҳисобот даври учун ҳисобга олинган қўшилган қиймат солиғи суммасининг ҳисобот даври учун ҳисобланган солиқ суммасидан ортиқ бўлган суммаси вужудга келса, унда кўрсатилган ортиқча сумма ҳисобот давридан кейинги давр учун ҳисобга олинади.

Агар умуман корхона ҳисобга олинishi лозим бўлган қўшилган қиймат солиғи бўйича ноль ставкасини қўлласа, у ҳолда ушбу ҳисобот даври учун ҳисобланган суммасидан ортиқ бўлган суммага эга бўлади ва бу ортиқча сумма (манфий сальдо) 2003 йил 13 майдаги (30- сонли баённома) ҳисоб-китоблар механизмини ташкиллаштириш ва бюджетга ундириладиган тўловлар интизомини мустаҳкамлаш бўйича ҳукумат комиссияси томонидан тасдиқланган «Хўжалик юритувчи субъектларига қўшилган қиймат солиғи бўйича юзага келган фарқни қоплаш тўғрисида»ги (Адлия вазирлиги томонидан 2003 йил 6 июнда 1246-сон билан тасдиқланган) Низомга асосан қайтарилади ва ортиқча тўланган суммаси (ортиқча) сифатида кўриб чиқилмайди.

Ортиқча тўланган қўшилган қиймат солиғи солиқлар ва йиғимлар бўйича қарзлар мавжуд бўлмаган тақдирда, бўлғуси тўловлар ҳисобига киритилади ёки солиқ тўловчига ёзма аризаси олинган кундан бошлаб ,ўттиз кун ичида қайтарилади.

Бюджетга ундирилиши лозим бўлган ҚҚС суммасини ҳисоблаш

Қўшилган қиймат солиғи бўйича ҳисоб-китоблар борувчи якун билан қуйидаги шаклда тақдим этилади:

Қўшилган қиймат солигининг ҳисоб китоби

Кўрсаткичлар	Са тр	Сумма
Ҳисобот даврида олинган ҳисобварақ фактуралар бўйича ҳақиқатда келиб тушган хом ашё, бутловчи буюмлар, ёқилғи, ишлар, хизматларнинг қиймати (ҚҚСни ҳисобга олмасдан)	1	
-шу жумладан импорт қилинганлари	2	
Улардан солиқ солинадиган айланма учун фойдаланилади, шу жумладан ноль ставкаси бўйича айланма, жами:	3	
-шу жумладан экспорт маҳсулоти бўйича солиқ солинадиган айланма учун	4	
Ҳисобга қабул қилинадиган ҚҚС суммаси	5	
Юклаб жўнатилган товарлар (ишлар, хизматлар) қиймати, ҚҚСни ҳисобга олмасдан, улардан жами:	6	
Қўшилган қиймат солиғига тортилмаганлари (имтиёзлар бўйича маълумотлар илова қилинади)	7	
-ноль ставкаси бўйича солиқ солинадиганлари	8	
-шу жумладан экспортга етказиб беришлари бўйича	9	
-қўшилган қиймат солиғига амалдаги ставкаси бўйича тортиладиганлари	10	
ҚҚС ставкаси	11	
Юклаб жўнатилган товарлар (ишлар, хизматлар) учун ҳисоблаб ёзилган ҚҚС суммаси (10-сатр х 11-сатр)	12	
Ҳисоб-китоб бўйича ҳисоблаб чиқарилган солиқ суммаси (12-сатр - 5-сатр)	13	
Олдинги ҳисоб-китоб бўйича ҳисоблаб чиқарилган қўшилган қиймат солиғи суммаси (олдинги ҳисоб-китобнинг 12-сатри)	14	
Қўшилган қиймат солиғи суммаси (13-сатр- 14-сатр) қўшимча		
-тўлашга	15	
-камайтиришга	16	

Юқорида келтирилганидек, бюджетга тўланадиган қўшилган қиймат солиғи солиқ солинадиган айланмалар бўйича ҳисобланган солиқ суммаси билан ҳисобга киритиладиган солиқ суммалари ўртасидаги фарқ сифатида аниқланади. Шунинг учун бюджетга тўланадиган ҚҚС суммасини ҳисоблашда иккита кўрсаткични аниқлаш лозим — солиқ солинадиган айланмалар бўйича ҳисобланган солиқ суммаси ва ҳисобга киритиладиган солиқ суммалари.

1238-сонли Йўриқномага биноан «агар ҳарид қилинган товарлар (ишлар, хизматлар) бўйича қўшилган қиймат солиғи суммаси ҳисобот ойида ҳисобга киритилган кейинги даврларда эса ушбу моддий ресурслар тадбиркорлик фаолиятида ва солиқ тўловчининг солиқ етказиб беришлари учун ҳам фойдаланилмаган бўлса, у ҳолда ушбу (кейинги) даврларда оборот ва «Қўшилган қиймат солиғи» ҳисоб-китоби 3-5-бандидаги солиқ оборотлари ва суммалари тузатилиши амалга оширилади».

Ҳисобварақ-фактураси ва уларни тўлдириш тартиби

1998 йил 1 январдан барча корхона ва ташкилотлар учун (кичик ва ўрта бизнес, савдо-сотиқ ва умумий овқатланиш корхоналарига ҳам, шу билан бирга қонунда белгиланган тартибда ҚҚСдан озод бўлганлари ҳам) товарларни сотишда, хизмат кўрсатганда ва иш бажарганда ҳисобварақ-фактурасини тўлдириш шарт қилиб белгиланди.

Ҳисобварақ-фактура товарларнинг юклаб жўнатилиши, ишларнинг бажарилиши ва хизматлар кўрсатилиши санасидан кечиктирмасдан ёзилади.

Бунда аввалдан тўланган ортилган товарлар, кўрсатилган хизматлар ва бажарилган ишлар учун ҳисобварақ-фактураси тўлдирилмайди.

Ҳисобварақ-фактурада кўрсатилиши лозим:

- 1) ҳисобварақ-фактуранинг тартиб рақами ва ёзилган санаси;
- 2) ҳисобварақ-фактура илова қилинадиган, юклаб жўнатиладиган товарлар ҳужжатлари (шартномалар) рақами ва санаси;
- 3) солиқ тўловчи ва ҳариддорнинг номи, манзили ва СТИРи, халқ хўжалиги тармоқлари таснифномаси (ХХТУТ) бўйича тармоқ коди;
- 4) комиссия шартномаси асосида ёзиладиган ҳисобварақ-фактуралар бўйича, ҳисобварақ-фактура юк жўнатувчининг қўшимча реквизитлари билан тўлдирилади, бунда ҳам номи, манзили ва СТИРи, халқ хўжалига тармоқлари таснифномаси (ХХТУТ) бўйича тармоқ коди кўрсатилади.

Жадвалли шаклни тўлдиршда қуйидагиларни қайд этиш керак:

1-устунда — товарлар номи (бажарилган ишлар, кўрсатилган хизматлар баёни);

2-устунда — мазкур товар бўйича қабул қилинган ўлчов бирлиги (дона, килограмм, метр ва шу кабилар) ва ишлар, хизматлар бўйича ўлчов бирлиги;

3-устунда — ҳисобварақ бўйича юклаб жўнатиладиган товарнинг миқдори (бажарилган ишлар, кўрсатилган хизматлар ҳажми), у юзасидан қабул қилинган ўлчов бирликларидан келиб чиқиб;

4-устунда — товарнинг шартнома (контракт) ўлчов бирлигида ҚҚСсиз нархи;

5-устунда — ушбу иомдаги товар жами сонининг ҚҚСсиз қиймати (3-устун х 4-устун);

6-устунда — қўшилган қиймат солиғи ставкаси (20 ёки 0 фоиз); 7-устунда ушбу товар (иш, хизмат) бўйича тегишли ставкаларга кўра ҳисобланган ҚҚС суммаси;

Ҳисобварақ-фактуранинг якунловчи сатрида 5, 7 устунлар бўйича суммалар жамланади.

Ҳисобварақ-фактура раҳбар ва бош бухгалтер томонидан имзоланади ва корхона муҳри билан тасдиқланади.

Бунда, агар хўжалик юритувчи субъектлар, товарлар етказиб беришга ҳисобварақ-фактураларни ёзишдан ташқари, «ишончнома бўйича олингани» тўғрисида белги қўйилган юкхатларни тўлдирсалар, ҳисобварақ-фактурада мазкур белгилар тўлдирилмайди. Уларнинг ҳақиқатда олинганлиги далолатномалар, маълумотномалар ёки бошқа шундай ҳужжатлар билан тасдиқланадиган бажариладиган ишлар, кўрсатиладиган хизматлар бўйича ҳам мазкур белгилар тўлдирилмайди.

«___» _____ 200__ йил _____ -сонли
Товарни юклаб жўнатиш ҳужжатларига

«___» _____ 200__ йил _____ -сонли

ҲИСОБВАРАҚ-ФАКТУРА

Етказиб берувчи _____ _____ Манзили _____ _____ Телефонии _____ Ҳисоб-китоб варағи _____ _____ да _____ шахри Етказиб берувчининг индентификация раками (СТИР) _____ _____ ОКОНХ буйича коди _____	Харидор _____ _____ Манзили _____ _____ Телефонии _____ Ҳисоб-китоб варағи _____ _____ да _____ шахри Харидорнинг индентификация раками (СТИР) _____ _____ ОКОНХ буйича коди _____
---	---

Товар (иш, хизмат)лар номи	Ўлчов бирлиги	Сони	Нархи	Етказиб бериш қиймати	ҚҚС		Етказиб беришнинг ҚҚС ҳисобга олинган қиймати
					Став каси	Сум маси	
1	2	3	4	5	6	7	8
Жами тўлашга							

Раҳбар _____

Олдим _____

Бош бухгалтер _____

(харидорнинг ёки ваколатли вакилнинг имзоси)

М.Ў.

Товарни бериб юбордим

« ____ » _____ 200 ____ йил.
даги _____ -сонли ишончнома буйича

(етказиб берувчи масъул шахс имзоси)

(олувчининг Ф. И. О.)

Агар солиқ солинадиган айланма бўлмаса, яъни 4-устун суммаси 5-устунда кўрсатилган суммадан катта ёки унга тенг бўлса, 7-устун тўддирилмайди;

8-устун «ҚҚСни ҳисобга олган ҳолада етказиб бериш қиймати»да сотиш нархи кўрсатилади.

Бунда 8-устун, агар 5-устунда кўрсатилган нарх 4-устунда кўрсатилган суммадан катта бўлса, тўлдирилади.

Асосий воситалар ва номоддий активлар текинга берилганида ҳисобварақ-фактураларни тўлдириш юқорида баён этилган тартибга ўхшаш тарзда амалга оширилади.

Товарлар (ишлар, хизматлар) сотувчи, пгу билан бирга асосий воситалар ва номоддий активлар сотган корхоналар улар ҚҚСни тўлашда алоҳида ҳисоб юритиб, ҳисобварақ-фактурасида сотилган товарлардан ва асосий восита ва номоддий актдан тушган пул маблағларини 6, 10, 12-устунларда

«Ортилган товар (ишлар, хизматлар) қиймати» алоҳида қатор билан (каср чизиғи билан) кўрсатилади.

Солиқни тўлаш ва ҳисоб-китобларни тақдим этиш муддатлари

Корхоналар қўшилган қиймат солиғи бўйича ҳисоб-китобларни ўсиб боровчи якун билан солиқ юзасидан рўйхатдан ўтган жойидаги давлат солиқ хизмати органларига ҳар ойда, ҳисобот ойдан кейинги ойнинг 15-кунидан кечиктирмасдан ва йил якунлари бўйича йиллик молиявий ҳисоботни топшириш муддатида тақдим этади.

Корхоналар солиқни қўшилган қиймат солиғи бўйича ҳисоб-китобларни тақдим этиш учун белгиланган кунгача (ҳисобот ойдан кейинги ойнинг 15-кунидан кечиктармасдан), тегишли давр (ой) учун сотишга доир амалдаги айланма (ҳисобга киритилган ҚҚСни ҳисобга олган ҳолда) асосида тўлайди.

Корхона солиқлар ва йиғимлар суммаларини ортиқча тўлагани ва солиқлар ва йиғимлар бўйича қарзи бўлмагани тақдирда бундай суммалар бўлғуси тўловлар ҳисобига ўтказилади ёки тўловчининг ёзма аризаси олинган кундан бошлаб ўттиз кун муддатда корхонага қайтарилади.

Импорт қилинадиган ишлар ва хизматларга ҚҚС

Тузилган шартномалар (контрактлар)га мувофиқ республика ҳудудига импорт қилинадиган ишлар ва хизматлар **қўшилган қиймат солиғи солинадиган объект ҳисобланади.**

Импорт қилинадиган ишлар ва хизматлар учун қўшилган қиймат солиғи ҳисоблаш ва тўлаш 3-бобнинг III «Божхона тўловлари» — қисмида келтирилган.

Импорт қилинадиган ишлар (хизматлар) 2002 йил 25 апрелдан бошлаб «Ўзбекистон ҳудудига импорт қилинган ишлар (хизматлар) бўйича қўшимча қиймат солиғини ҳисоблаб чиқариш ва тўлаш тартиби тўғрисида»ги (Адлия вазирлигида 15.04.2002 й. 1123-сон билан рўйхатга олинган) йўриқномага асосан олиб борилади.

Ўзбекистон Республикаси ҳудудига ишлар, хизматларни импорт қилувчи юридик шахслар ана шу импорт қилинадиган ишлар, хизматларга қўшилган қиймат солиғи **тўловчилари ҳисобланади.**

Импорт қилинадиган ишлар (хизматлар) бўйича қўшилган қиймат солиғи қуйидаги формула бўйича ҳисоблаб чиқарилади:

$$С_{ққс} қ С х Н : 100,$$

бу ерда: **С_{ққс}** — қўшилган қиймат солиғи суммаси; **С** — далолатнома, маълумотаома ёки бошқа ҳужжатларга кўра тасдиқланадиган, импорт қилинадиган ишлар, хизматлар қиймати; **Н** — қўшилган қиймат солиғининг фоизлардаги ставкаси.

Импорт қилинган ишлар (хизматлар) ҚҚСни ҳисоблаш қоидалари..

- Агарда Ўзбекистон Республикасида қўшилган қиймат солиғи тўловчиси бўлмаган норезидент томонидан хизмат, бажарилган иш **Ўзбекистон Республикаси божхона ҳудудида** реализация қилинса ва улар-харидори сифатида Ўзбекистон Республикаси резиденти бўлса, у ҳолда ушбу бажарилган ишлар, хизматлар солиқ солиш оборотига киради ва улар қўшилган қиймат солиғи бўйича солиққа тортилиши лозим.

Яъни, агар ишлар (хизматлар) Ўзбекистон ҳудудида норезидент томонидан амалга оширилса, уларнинг бажарган ишларининг қиймати солиқ солиш обороти ҳисобланади.

- Норезидент томонидан амалга оширилган иш (хизмат) учун солиқ солиш обороти норезидентга иш (хизмат)и учун тўланиши ва тўлов манбаида ушлаб қолиниши лозим бўлган солиқ суммаларидан иборат бўлади.

- Бюджетга тўланиши лозим бўлган қўшилган қиймат солиғи суммасини аниқланган солиқ солиш оборотига ҚҚС (20 фоизлик) ставкасини кўллаш билан аниқланади.

- Қўшилган қиймат солиғининг ҳисобланган солиқ суммаси иш (хизмат) бажарилган кундан бошлаб 5 кун ичида бюджетга тўланиши лозим. Агарда бажарилган иш (хизмат) ҚҚС озод бўлса, у ҳолда ҚҚС тўланмайди.

- Импорт қилинган иш (хизмат) учун тўланган қўшилган қиймат солиғининг тўланганлиги ҳақидаги тўлов ҳужжати бюджет билан ўзаро ҳисоб-китобида ҚҚС тўловчисига уни ҳисобга киритишида асос бўлади.

ҚҚС тўловчиси бўлмаган солиқ тўловчилар эса тўланган қўшилган қиймат солиғини импорт қилинган иш (хизмат) учун тўланган қиймат билан харажатга олиб борадилар.

Импорт қилинадиган ишлар ва хизматларга қўшилган қиймат солиғи бўйича имтиёзлар

Ўзбекистон Республикаси томонидан тузилган шартномалар (битимлар) бўйича халқаро ва ҳукуматга қарашли хорижий молиявий ва иқтисодий ташкилотлари берган қарзлар ва грантлар ҳисобига юридик шахслар, шу Ўзбекистон Республикасининг резиденти бўлмаган юридик шахслар, томонидан олиб кириладиган ишлар, хизматлар;

б) бажарилган ишлар, хизматлар далили тасдиқланган кундаги Марказий банк курси бўйича қайта ҳисобланган ишлар, хизматлар қийматидан келиб чиққан ҳолда амалда ишлар бажарилганини, хизматлар кўрсатилганини тасдиқлайдиган ҳужжатлар асосида импорт қилинадиган ишлар ва хизматлар бўйича қўшилган қиймат солиғи миллий валюта (сўм)да ҳисоблаб чиқарилади. Импорт қилинадиган ишлар, хизматлар бўйича қўшилган қиймат солиғи тўлови ана шу ишлар, хизматларни импорт қилувчи шахс ёзиб берган ҳамда унда «импорт қилинадиган ишлар, хизматлар бўйича қўшилган қиймат солиғи суммаси тўлови» деган ёзув битилган тўлов топшириқномаси асосида амалга оширилади. Тўлов топшириқномаси иш (хизмат)ни олган шахс томонидан ёзилади.

Импорт қилинадиган ишлар, хизматлар бўйича қўшилган қиймат солиғи амалда ишлар, хизматлар бажарилган кундан бошлаб 5 кун ичида бюджетга тўланади.

Импорт қилинадиган ишлар, хизматларга қўшилган қиймат солиғи ҳисоб-китоб ишлар, хизматлар импорти амалга оширилган ҳисобот ойидан кейинги ойнинг 15-санасидан кечиктирмасдан, ойлар бўйича рўйхатдан ўтказилган жойдаги солиқ органига тақдим этилади.

Қўшилган қиймат солиғи фақатгина миллий валюта — сўмда тўланади..

Маъруза 8. АКЦИЗ СОЛИҒИ

Режа:

1. Акциз солиғининг иқтисодий моҳияти ва вужудга келиш ҳамда ривожланиш тарихи.
2. Ўзбекистон Республикаси ҳудудида ишлаб чиқарилган ва республикага импорт қилинадиган товарлар учун акциз солиғи.
3. Солиқни тўловчилар таркиби, солиққа тортиш объекти, солиқ ставкалари, тулаш муддатлари, солиқ бўйича имтиёзлар ва ҳисоблаш тартиби.

Солиқ психологияси нуқтаи назардан барча солиқлар истеъмол предмети ҳисобланади, акцизлар ҳам шулар жумласига киради ва қуйидаги афзалликларга эга. Товарнинг нархида ўтирганлиги учун улар кўзга кўринмайди, солиқнинг катта-кичиклигини билмаган сотиб олувчи унинг нархида солиқ ўтирганлигини билмай туриб товарни сотиб олади. Бу одатда билвосита солиқ бўлиб, уни яхшиси кўринмас деб аташ мақсадга мувофиқ бўлур эди. Солиқ ундиришнинг бу усули ҳукуматнинг энг яхши кўрган усулидир. Акцизлар — товарлар учун қуйиладиган билвосита солиқларнинг бир тури бўлиб, қўшилган қиймат солиғидан фарқли маълум бир чегараланган тур ва гуруҳдаги маҳсулотларнинг нархига ёки кўрсатилаётган хизматларнинг тарифига қўшилади. «Акциз» сўзи француз тилидан келиб чиққан бўлиб, чопиб ташлаш маъносини билдиради. Бу ердан ушбу тўловнинг ўзига хос хусусиятлари келиб чиқади. Акцизлар товар нархига қўшилади ва ҳукуматга унинг қийматидан бир қисмини олишга ёки кесиб олишга имкон беради. Устига қўйилган қўшимча нарх маҳсулот ишлаб чиқаришнинг унумдорлигани ёки бирон бир алоҳида хусусиятларини билдирмайди, балки акциз товарларини ишлаб чиқариш ва реализация қилишнинг алоҳида шароитларидан келиб чиқиб белгиланади.

Акцизларнинг асосий ажратиб турадиган хусусиятлари қуйидагилар:

- Акцизлар кўпгина ҳолатларда бирон бир товарни ишлаб чиқариш учун кетган харажатга нисбатан унга бўлган талабнинг юқорилиги ва доимийлиги натижасида, сотилиш нархи анча юқори бўлганда пайдо бўлади, масалан, арок, тамаки, кофе (Ўзбекистон шароитида пахта киради). Ҳукумат акцизлар ёрдамида товар қийматида ўтирган ўзига хос ишлаб чиқариш ва реализация шароитлари бўлган, аммо товарнинг унумлилигини ва истеъмол хусусиятларини акс этгирмайдиган қисмларини ундириб олади. Агарда ҳукумат ушбу хусусиятларини акциз солиғи ёрдамида ундирмаса, у ҳолда акциз товарлар ишлаб чиқарувчилар ўзлари бунга яраша хизмат кўрсатмаган ҳолда юқори даромадга эга бўладилар.

- Акцизлар жамият томонидан истеъмол қилиш кераксиз деб топилган товарларга — спиртли ичимликлар, тамаки маҳсулотлари ва бензинга

қўйилади. Шундай қилиб, акцизлар истеъмолни меъёрга солиб турувчи бир асбоб сифатида хизмат қилади. Улар ёрдамида ҳукумат бир томондан инсон саломатлигига, жамият ва атроф муҳитга зарар келтирадиган товарларни (тамаки, вино, ароқ маҳсулотлари ва ҳ.қ.) сотилишини ушлаб турса, иккинчи томондан, ушбу товарларни сотиш натижасида жамиятда етказиладиган зарарларни молиявий қоплаш учун маблағ ундиради. Ҳукуматнинг бундай тутган йўли эса ўз вақтида томонидан адолатлик деб ҳисобланади, чунки алкоголь ичувчилар, чекувчилар, автомобил ёрдамида атроф-муҳитни захарловчилар қанчалик кўп истеъмол қилсалар, шунчалик кўп солиқ тўлайдилар, бу эса давлат бюджетини маблағ билан таъминлашига олиб келади.

• Барча билвосита солиқлар каби акциз ҳам солиқ-фискал функциясини тўлиқ бажаради, яъни бюджетни жуда ҳам яхши маблағ билан таъминлайди. Аввал қиммабаҳо буюмлар ёки катта даромад келтирадиган турлари акциз солиғига тортилган эди. Аҳолининг кўпгина қисмининг даромад топиш даражаси юқори яа бошлагандан буён акциз солиғига тортиладиган товарларнинг турлари ҳам кўпайди.

• Акцизлар табиий монополистларнинг: нарх белгилашларидаги жараёнда ҳам фойдаланилади (шунинг билан жорий қонунчилигимизда акциз товарлар қаторига ва нефт киришини тушунтириш мумкин бўлади).

Акциз солиғига Ўзбекистон Республикаси ҳудудида чиқариладиган ва ЎЗР ҳудудига импорт қилинган таварлар тортилади. Акциз солиғи ставкалари Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланади ва улар қуйидагича:

— товар нархига нисбатан фоизларда белгиланади — **адвалор ставка;**

— товарнинг натурал кўринишидаги ҳар бир ўлчамига мутлоқ суммада белгиланади — **қатьий ставка.**

Бу ерда эслатиб ўтиш лозимки, Ўзбекистонда кўпгина ривожланган давлатлардан фарқли биринчи ўринда инсон ҳаётида зарур бўлган пахга ёғи, гуруч, совун ва бошқа кўпгана товарларга нисбатан ҳам акциз солиғи қўлланилади. Бунда акциз солиғи бўйича солиққа тортишнинг асосий, яъни нархларнинг ўсиши билан ушбу товарларга нисбатан бўлган талаб ўзгармайдиган ва асосан қимматбаҳо буюмга нисбатан ёки инсон соғлиғи ва жамият учун зарарли бўлган товарларга нисбатангина солиқ солиш принциплари бузилган.

Республикада ишлаб чиқарилган товарларга акциз солиғи ҳисоблаш хусусиятлари

Республикада ишлаб чиқарилган товарларга акциз солиғи «Ўзбекистон Республикаси ҳудудида ишлаб чиқарилган товарлар бўйича юридик шахслар томонидан акциз солиғини ҳисоблаб чиқариш ва тўлаш тартиби тўғрисида»ги Йўриқномага (АВда 2004 йил 15мартда 1325-сон билан рўйхатдан ўтган) асосан олиб борилади.

Ушбу йўриқномага асосан:

Акциз солиғи қўшимча қиймат солиғини солиш базасида ва нархда ҳисобга олинadиган билвосита солиқ кўринишида бюджетга тўланадиган (ундириладиган) соф даромаднинг қисмини ўзида акс эттиради.

Акциз солиғи **тўловчилари деб** мулкчилик шаклидан қатъи назар акциз солиғи тўланадиган товарлар ишлаб чиқарувчи юридик шахслар ҳисобланади. Солиқ солиш мақсадларида юридик шахслар деганда ўзининг

мулкчилигида, хўжалик юритишида ёки тезкор бошқарувида мулкка эга бўлган, шунингдек ўзининг мажбуриятлари бўйича ушбу мулк билан жавоб берадиган, шунингдек мустақил баланс ва ҳисоб-китоб счётига эга бўлган алоҳида бўлинмалар тушунилади.

Акцизланадиган товарлар учун **солиқ солиш объекти бўлиб:**

— **қатъий солиқ ставкалари белгиланган маҳсулотлар бўйича** — сотилган маҳсулотлар ҳажмига нисбатан натурадаги ифодаси.

Бу гуруҳга **алкогол ичимликлари, тамаки маҳсулотлари, ўсимлик ёғи киради** киради;

— **бошқа акцизланадиган маҳсулотлар бўйича** — келишилган иархларда (ўз ичига акциз солиғи суммасини олган), қўшилган қиймат солиғини ҳисобга олмаган ҳолда юклаб жўнатилган товарнинг қиймати ҳисобланади.

Текинга бериладиган акцизланадиган товар ҳам солиқ солиш объекти ҳисобланади. Бунда солиққа тортиш объектига қуйидагилар киради:

—алкоголли маҳсулотлар, этил спирти, пиво, вино, материаллар бўйича — уларга нисбатан қатъий солиқ ставкалари белгиланган сотилган алкоголли маҳсулотлар ҳажмининг натурадаги ифодаси;

— бошқа акцизланадиган маҳсулотлар бўйича — солиқ тўловчида товарни топшириш пайтида шаклланган, лекин ушбу акцизланадиган товарни ишлаб чиқаришда ҳақиқатда амалга оширилган харажатлардан кам бўлмаган ҳисоб-китоб (улгуржи) нархлари даражасидан келиб чиққан ҳолда ҳисобланган қиймат солиқ солиш объекти бўлиб ҳисобланади.

Берилган хом ашёсидан ишлаб чиқарилган маҳсулот учун акциз солиғини ҳисоблаш маҳсулотларни реализация қилгандаги акциз солиғи обороти қуйидагича аниқланади:

— қатъий солиқ ставкалари белгиланган маҳсулотларга — тайёр маҳсулотнинг табиий ҳажмидан келиб чиққан ҳолда;

— бошқа маҳсулотлар бўйича — тайёр маҳсулот ишлаб чиқариш учун кетган ишларнинг ва берилган хом ашёнинг қийматларидан келиб чиқиб белгиланади.

Акциз солиғининг суммаси қуйидаги формулага асосан ҳисобланади.

1. Акциз солиғининг қатъий солиқ ставкалари белгиланган ҳолатларда, жумладан:

1.1. Сувсиз этил спиртининг 1 л учун акциз солиғининг қатъий ставкалари белгиланган маҳсулот бўйича маҳсулот бирлигига алкоголли маҳсулот (спирти кам вино, шампан виносидан ташқари)

$$(M \times A) : 100,$$

бунда: М —тайёр маҳсулот таркибидаги спирт ўткирлиги, фоизларда (ундан спирт тайёрланган хом ашё туридан қатъи назар); А — акциз солиғининг қатъий ставкаси, ўлчов бирлиги сўмларда.

1.2. Тайёр маҳсулот бирлигига акциз солиншинг қатъий ставкалари белгиланган маҳсулот бўйича (спирти кам вино, шампан виноси, пиво, вино маҳсулотлари, этил спирти, ҳамда тамаки маҳсулотлари ва ўсимлик мойи)

$$\Phi \times A,$$

бунда: Φ - тегишли ўлчов бирликларида сотилган маҳсулотнинг табиий ҳажми; A — акциз солиғининг қатъий тавкаси, ўлчов бирлигига сўмларда.

2. Бошқа фоиз (адвалор) кўринишидаги ставкалар белгиланган акцизланадиган маҳсулотлар бўйича акциз солиғи суммаси қуйидаги формулага асосан аниқланади:

$$(O \times A) : 100,$$

бунда: O — ўз ичига акциз солиғини оладиган нарх, ҚҚСсиз; A — акциз солиғи ставкаси, фоизларда.

Акциз солиғи суммасининг ҳисоб-китоби учун акцизни ўз ичига оладиган нарх қуйидаги формула бўйича аниқланади:

$$O \text{ қ } (C \times 100) : 100 - A$$

бу ерда: O — ҚҚСсиз акциз солиғини ўз ичига оладиган нарх; C — корхонанинг ҳисоб-китоб (улгуржи) нархи (меъёрий харажатлар ва фойда меъёри); A — акциз солиғи ставкаси.

Ставкалари фоизларда белгиланган акцизланадиган маҳсулот бўйича акциз солиғининг ҳисоб-китобига шартли мисол

1	Маҳсулот бирлигининг таннари	сўм	1500
2	Зарурий фойда	сўм	100
3	Маҳсулотнинг ҳисоб-китоб (улгуржи) нархи (1-сатр + 2-сатр)	сўм	1600
4	Акциз солиғи ставкаси	%	20
5	Акциз солиғи билан маҳсулотнинг нархи (ҚҚСсиз) (3-сатр $\times$ 100) : (100 - 4-сатр)	сўм	2000
6	Акциз солиғининг суммаси (5-сатр - 3-сатр)	сўм	400

Алоҳида товарлар бўйича акциз солиғини ҳисоблаш хусусиятлари

Алкоголли маҳсулот бўйича белгиланган тартибга мувофиқ бюджетга тўланадиган акциз солиғи суммаси белгиланган ставкалар бўйича ҳисоблаб ёзилган солиқ суммаси билан «Ўзвиносаноат-холдинг» ХК махсус ҳисобварағига ўтказиладиган солиқ суммаси ўртасидаги айирма сифатида белгиланади.

Алкоголли маҳсулот ишлаб чиқарадиган корхоналар уларга хизмат кўрсатадиган банкда «Ўзвиносаноат-холдинг» ХКга ўтказиладиган, белгиланган ставка бўйича ҳисоблаб чиқилган акциз солиғини тўлашга доир махсус ҳисобварақ очадилар, бу солиқ корхонанинг кўрсатилган ҳисобварағига ҳар ўн кунда, акциз солиғини тўлаш муддатларидан кечиктирмай ўтказилади.

«Ўзвиносаноат-холдинг» ХКга тегишли бўлган акциз солиғи суммаси, башарти корхона алкоголли маҳсулотга доир акциз солиғи бўйича тўловларнинг белгиланган прогнозларини бажарган ва унда кўрсатилган солиқ тури бўйича боқимандалар мавжуд бўлмаса, компаниянинг махсус ҳисобварағига йўналтирилади.

Алкоголли маҳсулот бўйича акциз солиғи суммаси ҳисоб-китобига мисол (1 л учун)

Т/р		Коньяк	Ароқ	Қувватлант ирилмаган вино
1	Тайёр маҳсулот таркибида бўлган спирт ҳажми (%)	42	40	
2	Акциз солиғи ставкаси			
а)	(сувсиз этил спиртининг 1л.га сўмда)	4000	2660	—
б)	(тайёр маҳсулотнинг 1 л.га сўмда)	—	—	273,9
3	Ҳисоблаб ёзилган акциз солиғининг суммаси			
а)	(1-сатр х 2а сатр : 100) (тайёр маҳсулотнинг 1 л. учун сўмда)	1680	1064	
б)	(2б-сатр) (тайёр маҳсулотнинг 1 л. учун сўмда)	—	—	273,9

Алкоголли маҳсулот бўйича бюджетга тўланадиган акциз солиғи ҳисоб-китобига мисол (1 л учун)

Т/р		Коньяк	Ароқ	Қувватланти рилмаган вино
1	Тайёр маҳсулот таркибида бўлган спирт ҳажми (%)	42	40	
2	Акциз солиғи ставкаси			
а)	(сувсиз этил спиртининг 1л.га сўмда)	4000	2660	—
б)	(тайёр маҳсулотнинг 1 л.га сўмда)	—	—	273,9
3	Ҳисоблаб ёзилган акциз солиғининг суммаси			

а)	(1-сатр х 2а сатр : 100) (тайёр маҳсулотнинг 1 л. учун сўмда)	1680	1064	
б)	(2б-сатр) (тайёр маҳсулотнинг 1 л. учун сўмда)	—	—	273,9
4	«Ўзвиносаноат-холдинг» ХК махсус ҳисобварағига йўналтириладиган акциз солиғининг ставкаси			
а)	(сувсиз этил спиртининг 1л.га сўмда)	60	60	—
б)	(тайёр маҳсулотнинг 1 л.га сўмда)	—	—	12,0
5	«Ўзвиносаноат-холдинг» ХК махсус ҳисобварағига йўналтириладиган акциз солиғининг ставкаси			
а)	(1-сатр х 4а сатр : 100) (тайёр маҳсулотнинг 1 л.и учун сўмда)	25,2	24	—
б)	(4б- сатр) (тайёр маҳсулотнинг 1 л.и учун сўмда)	—	—	12
6	Бюджетга тўланадиган акциз солиғининг суммаси			
а)	(3а –сатр —5а-сатр) (тайёр маҳсулотнинг 1 л.и учун сўмда)	1654,8	1040	—
б)	(3б –сатр —5б-сатр) (тайёр маҳсулотнинг 1 л.и учун сўмда)	—	—	261,9

Ўсимлик (пахта) ёғи бўйича

Белгиланган тартибга мувофиқ озиқ-овқатда ишлатиладиган ўсимлик (пахта) ёғи бўйича, бундан саломас ва «Ўзбекистон» ёғини ишлаб чиқариш учун ишлатиладиган ёғ мустасно, бюджетга тўланадиган акциз солиғининг суммаси бўлиб умумбелгиланган ставка бўйича ҳисоблаб чиқилган солиқ суммаси билан махсус ҳисоб-вараққа ўтказиладиган солиқ суммаси ўртасидаги фарқ ҳисобланади.

Бунда акциз солиғи суммаси, корхона томонидан белгиланган прогноз кўрсаткичлари бажарилган ва ўсимлик (пахта) ёғи бўйича акциз солишга доир боқимандалар мавжуд бўлмаган тақдирда, махсус ҳисобвараққа йўналтирилади.

Тозаланган ўсимлик (пахта) ёғи ишлаб чиқарадиган корхоналар уларга хизмат кўрсатадиган банкда белгиланган миқдорда ҳисоблаб чиқарилган акциз солиғини тўлаш бўйича алоҳида ҳисобварақ очадилар, у корхонанинг кўрсатилган ҳисобварағига ҳар ўн кунда, акциз солиғини тўлаш муддатларидан кечиктирмай ўтказилади.

Акциз солиғи бўйича прогноз кўрсаткичлари бажарилган ва унга доир боқиманда бўлмаган тақдирда корхонанинг махсус ҳисобварағида тўпланган

сумма далолатнома асосида ҳисобот ойдан кейинги ойнинг 5-кунидан кечиктирмай махсус ҳисобвараққа ўтказилади.

Белгиланган прогноз кўрсаткичлари бажарилмаган ёки акциз солиғи бўйича боқиманда бўлмаган тақдирда етишмаётган сумма далолатнома асосида корхона ҳисобварағида тўтланган сумма ҳисобига бюджетга ундирилади, тўпланган сумманинг қолган қисми эса махсус ҳисобвараққа ўтказилади.

Ўсимлик (пахта) ёғи ишлаб чиқарувчи корхоналарнинг махсус ҳисобварақларида тўпланган пул маблағлари қатъиян мақсадга кўра ишлатилади, яъни махсус ҳисобвараққа ўтказилади.

Ҳар ойда, ҳисобот ойдан кейинги ойнинг 6-кунидан кечиктирмай, махсус ҳисобварақда тўйинган маблағлар конвертацияга йўналтирилади. Конвертацияланган маблағлар икки банк куни мобайнида ҳукумат кафолати билан жалб этилган кредитларни қайтаришга йўналтирилиши керак. Солиқ солишдан бўшатиб олинган маблағлардан мақсадга кўра фойдаланилмаганда корхоналар қонун ҳужжатларига мувофиқ жавобгар бўлади.

Акциз солиғини ҳисобга олиш

Унга доир акциз солиғи Ўзбекистон Республикаси ҳудудида тўланган хом ашёдан (маҳсулотдан) акцизланадиган товар ишлаб чиқарилган тақдирда, хом ашё (маҳсулот) бўйича тўланган акциз солиғи суммаси ишлаб чиқариш харажатларига киритилмайди, балки тайёр маҳсулотнинг сотилган ҳажми бўйича бюджетга тўланадиган акциз солиғи суммасини аниқлаш чоғида ҳисобга оlinиши керак.

Ҳисобга оlinадиган акциз солиғи суммаси устидан назоратни амалга ошириш учун акцизланадиган хом ашё (маҳсулот) етказиб берувчилар ҳисобварақ-фактураларда юклаб жўнатилган хом ашё (маҳсулот) бўйича акциз солиғи суммасини ажратиб кўрсатишлари керак.

Агар ҳарид қилинаётган акцизланадиган хом ашё (маҳсулот) бўйича акциз солиғи суммаси ҳисобварақ-фактурада ажратиб кўрсатилмаган бўлса, у ҳисоб-китоб йўли билан ҳисоблаб чиқарилмайди ва тайёр маҳсулот бўйича ҳисобга оlinмайди.

Кейинчалик ҳисобга оlinадиган, ҳарид қилинадиган акцизланадиган хом ашё (маҳсулот) бўйича акциз солиғи суммаси алоҳида очиладиган «Ҳарид қилинадиган акцизланадиган хом ашё (маҳсулот) бўйича акциз солиғи» (4400 ҳисобварақлар туркумига кирувчи «Бюджетга аванс тўловларини ҳисобот олиш ҳисобварағи») ҳисобварағида ҳисобга оlinади ва бюджетга тўловлар бўйича қарзларни ҳисобга олиш ҳисобварағининг дебетига сотилган маҳсулот (солиқ солинадиган айланма) ҳажмига тўғри келадиган ҳиссада ҳисобдан чиқарилади.

Бензин, дизель ёқилғиси ва авиакеросин ишлаб чиқариш чоғида нефть ва газ конденсати бўйича ҳисоблаб акциз солиғи суммаси ҳисобга оlinмайди.

Акцизланган товарлар бўйича акциз солиғи ставкалари Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланади ва қуйидагича бўлиши мумкин:

- товар нархи нисбатан фоизларда белгиланади — **адвалор ставка;**
- товарнинг натурал кўринишидаги ҳар бир ўлчамига абсолют суммада белгиланади — **қатъий ставка.**

*Ўзбекистон Республикасида 2007 й. учун ишлаб чиқариладиган
акцизланадиган товарлардан акциз солиғи
ставкалари*

Товарлар номи	Солиқ ставкаси	
	Акциз солиғини ҳисобга олган ҳолда сотиш нархларида товарлар қийматига нисбатан фоизларда	Бир ўлчов бирлигига сўмларда
1	2	3
1. Ароқ ва ҳажмий таркибида этил спирти 30 фоиздан ортиқ бўлган бошқа алкоғолли маҳсулотлар (1 л сув қўшилмаган этил спирти учун)		2660*
2. Коньяк (бренди) (1 л сув қўшилмаган этил спирти учун) (1)		4000*
3. Кучли винолар ва ҳажмий таркибида 0%дан 30%гача этил спирти бўлган узум 13 мева-сабзавотдан тайёрланган винолар ҳамда бошқа алкоғолли ичимликлар (1 л сув қўшилмаган этил спирти учун) (1)		1312,5*
4. Ҳажмий таркибида спирт 10 фоизгача бўлган кучсиз алкоғолли ичимликлар (1 л сув қўшилмаган этил спирти учун) (1)		1860
5. Спирт қўшилмаган винолар (1 л тайёр маҳсулот учун) (1)		273,9*
6. Шампан виноси (1 шишаси учун) (1)		182*
7. Этил спирти, «Ўзмевасабзавотузумсаноат-холдинг» ХК корхоналари ўз истеъмоли учун ишлаб чиқарган этил спирти 1 дал учун		1410
8. Винобоп материаллар (1 л тайёр маҳсулот учун):		

оқ спирт қўшилмаган		110
қизил спирт қўшилмаган		130
кучайтирилган		100
9. Пиво, ҳажмий таркибида этил спирти (алкоголи) бўлган (1л маҳсулот учун) фоизларда (1)		
4,5 гача (киради)		80
4,5 дан юқори — 6,0 гача (киради)		100
6,0 дан юқори		170
10. Ўсимлик (пахта) ёғи:		
истеъмол (саломас ва «Ўзбекистон» ёғини ишлаб чиқариш учун ишлатиладиган ёғдан ташқари) 1 т.сига		495000**
техник (истеъмол маҳсулотларига қўшиб бўлмайдиган чучуклик сони 0,3 мг КОН/г дан ошиқ бўлган) 1 т.сига		329000
12. Кир совун ва атир совун	20	
13. Филтрли сигареталар (1000 донаси учун) (1):		
— юмшоқ ўрамда		4175
— қаттиқ ўрамда		5206
14. Филтрсиз сигареталар, папирослар (1000 донаси учун)		1476
15. Заргарлик буюмлари (2)		
16. Пахта толаси (2)		
17. «ЎзДЭУавто» ҚК автомобиллари (3)	22,5***	
18. Кумушдан ишланган пичоқ ва санчқилар	10***	
19. Нефть маҳсулотлари (4):		
— автомобиль бензини А-72, А-76	45	
— бензин Аи-93, А-92, Аи-95	45	
— дизель еқилғиси	40	
— авиакеросин	20	
20. Табiiй газ, аҳолига сотиладигани бундан мустасно (4)	19	
23. Биллур буюмлар, шу жумладан биллур ёритиш асбоблари	5***	
24. Мебель (халқ таълими ва соғлиқни сақлаш тизими эҳтиёжлари учун махсус мебеллар бундан мустасно)	5***	
25. Видео- ва аудиоаппаратура	5***	

* Акциз солиғи суммаси белгиланган тўлов прогнозлари бажарилганлиги ҳамда бюджетта тўловлар бўйича боқиманда мавжуд

бўлмаган тақдирда «Ўзвиносаноат-холдинг» ХК махсус ҳисобрақамига куйидаги қийматларда йўналтирилади:

—ҳажмий таркибида этил спирти 10%гача, 10%дан 30%гача, 30% юқори ва ундан ортиқ бўлган алкоғолли маҳсулотлар, шунингдек сув қўшилмаган бир литр спиртга ундириладиган, коньяк (бренди)га белгиланган ставкадан 60 сўм миқдоридаги;

—1 бут. шампан виноси ва 1 литр спирт қўшилмаган винодан белгиланган ставка суммасидан 12 сўм.

** Ставкаси 1 тоннасига 440 550 сўмгачаси давлат бюджетига ундирилади, қолган қисми (54 450 сўм) — «Ёғмойтамакисаноат» ассоциациясининг ҳисобрақамига ўтказилади, агарда акциз солиғи суммаси белгиланган тўлов прогнозлари бажарилганлиги ҳамда бюджетга тўловлар бўйича боқиманда мавжуд бўлмаса.

2004 йил 1 январдан белгиланди:

— этил спиртини акциз солиғига тортишнинг ягона тизими жорий қилинди, унда этил сгшртининг барча истеъмолчиларга сотишда унга акциз солишнинг санок бирлигига қатъий белгиланган қийматдаги суммаларини (сўмларда) ҳисоблаш кўзда тутилган. Бунда акциз солиғининг корхона томонидан тўланган қисми — акцизланган товар ишлаб чиқарувчиларга тайёр маҳсулот учун акциз солиғини ҳисоблашда спиртнинг нархида ўтирган акциз солиғининг қиймати ҳисобга киритилади. Худди шундай ставка ва ҳисобга киритиш тартиби спиртни ўзи ишлаб чиқарган ва истеъмол учун фойдаланадиган корхоналарга ҳам қўлланилади;

— винобоп материаллар ва пиво учун акциз солиғини ҳисоблашда унинг ставкаси санок бирлигига қатъий белгиланган қийматдаги суммаларида (сўмларда) олиш белгиланди. Бунда винобоп материаллар барча истеъмолчиларга, жумладан вино ишлаб чиқариш учун «Ўзвиносаноат-холдинг» ХК ва Қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлигига қарашли корхоналарга акциз солиғини ҳисоблаган ҳолда сотилади. Ушбу корхоналар тайёр маҳсулотни ишлаб чиқаришларида тўланган акциз солиғини ҳисобга киритишлари мумкин бўлади.

2005 йил 1 январдан республикада ишлаб чиқарилган истеъмол ва техник ўсимлик (пахта) ёғлари, тамаки маҳсулотлари учун акциз солиғининг қатъий белгиланган ставкаси қўлланила бошланди. Бундан ташқари, республикада ишлаб чиқарилган атир совун, гуруч, гилам, нефть ва газ конденсатлари учун акциз солиғи бекор қилинди.

Акциз маркалари билан маркаланган товарлар бўйича акциз солиғи умумўрнатилган тартиб бўйича ҳисобланади. Акциз маркаларининг номинал қиймати акциз солиғи тўлови ҳисобига киритилмайди, у давр ҳаражатларига олиб борилади.

Берилган хом ашёдан ишлаб чиқариладиган маҳсулотга акциз солиғини ҳисоблашда, акциз солиғига тортиладиган товарлар реализацияси бўйича оборот ушбу товарларни ишлаб чиқиш бўйича бажарилган ишлар қиймати ва берилган хом ашё қийматидан келиб чиққан ҳолда

белгиланади. Бундай ҳолатда акциз солиғи тўловчиси бўлиб, акцизланган товарларни сотувчи корхона ҳисобланади.

Акциз солиғи бўйича имтиёзлар

Қуйидагиларга акциз солиғи солинмайди:

а) акцизланадиган товарларни экспортга етказиб бериш, бундан рўйхатини Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамоси белгиладиган айрим толарлар мустасно;

б) саломас ва «Ўзбекистон» ёғни ишлаб чиқаришда фойдаланиладиган пахта ёғни етказиб бериш;

в) халқ таълими ва сорлиқни сақлаш титмининг эҳтиёжлари учун Ўзбекистон Республикасида ишлаб чиқариладиган махсус мебель.

Акциз солиғини тўлаш

Тўловчилар томонидан сотишнинг ҳақиқий ҳажмидан келиб чиқиб ҳисоблаб чиқарилган акциз солиғи суммаси бюджетга қуйидаги муддатларда тўланади:

— жорий ойнинг 13-кунидан кечиктирмай — жорий ойнинг биринчи ўн кунлиги учун;

— жорий ойнинг 23-кунидан кечиктирмай — жорий ойнинг иккинчи ўн кунлиги учун;

— кейинги ойнинг 3-кунидан кечиктирмай — ҳисобот ойининг қолган кунлари учун.

Товарга илова қилинадиган ҳужжатларда кўрсатилган маҳсулот юклаб жўнатилган кун сотиш куни бўлиб ҳисобланади.

Ўн кунлик тўловлар бўйича акциз солиғининг келиб тушган суммаси Давлат солиқ хизмати органлари томонидан солиқ тўловчиларнинг шахсий ҳисобварақларида бир вақтда солиқни «Ҳисоблаб ёзиш» ва «Тўлаш» устунларида акс эттирилади.

Солиқ тўловчи солиқ хизматининг ўзи рўйхатдан ўтган тегишли органига акциз солиғи бўйича ҳисоб-китобни ҳар ойда, ҳисобот ойидан кейинги ойнинг 20-кунига қадар, унга солиқ солинмайдиган айланмалар суммаларининг маълумотномасини илова қилган ҳолда тақдим этади.

Ҳисобот даври мобайнида ўн кунлик тўловлар билан киритилган акциз солиғи суммалари тегишли ҳисобот даври учун ҳисоб-китоб бўйича ҳисоблаб чиқарилган солиқ суммасида ҳисобга олиниши керак.

Маъруза 9. БОЖХОНА ТЎЛОВЛАРИ

Режа:

1. Бож тарифини шакллантиришнинг моҳияти ва хусусиятлари.
2. Божхона тўловларининг моҳияти ва турлари.
3. Божхона тўловларини ҳисоблаб чиқариш ва тўлаш тартиби.
4. Божхона қиймати ҳақида тушунча ва уни белгилаш усуллари

Бож тарифини шакллантиришнинг моҳияти ва хусусиятлари

“Бож тарифи тўғрисида”ги қонун бож тарифини шакллантириш ва қўлланиш тартибини, шунингдек Ўзбекистон Республикасининг божхона чегарасидан олиб ўтиладиган товарлардан бож ундириш қоидаларини белгилайди.

“Бож тарифи тўғрисида”ги қонуннинг асосий вазифалари Ўзбекистон Республикасининг жаҳон иқтисодиёти билан самарали интеграциялашуви учун шарт-шароит яратиш ва иқтисодий манфаатларини ҳимоя қилишдан иборатдир.

Бож тарифи-божхона чегарасидан олиб ўтиладиган, Ўзбекистон Республикаси ташқи иқтисодий фаолиятининг Товар номенклатураси (бундан кейин матнда Товар номенклатураси деб юритилади) принциплари ва қоидаларига мувофиқ ҳолда бир тизимга солинган товарларга нисбатан қўлланиладиган бож ставкаларининг тўпламидир.

Товар номенклатураси Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланади.

Бож-Ўзбекистон Республикасининг божхона чегарасидан товарлар олиб ўтиладиганда божхона органлари томонидан ундириладиган тўлов.

Ўзбекистон Республикасида импорт божи, экспорт божи, мавсумий ва алоҳида (махсус, антидемпинг, компенсация) бож қўлланилади. Алоҳида божларнинг қўлланилиш тартиби қонун ҳужжатлари билан белгиланади.

Ўзбекистон Республикасида бож ставкаларининг қуйидаги турлари қўлланилади:

- бож ундириладиган товарларнинг божхона қийматига нисбатан фоизларда ҳисобланадиган адвалор ставкалар;
- бож ундириладиган товарлар бирлиги учун белгиланган миқдорда ҳисобланадиган хос ставкалар;
- божнинг адвалор ҳамда хос турларини ўз ичига оладиган аралаш ставкалар.

Агар Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномасида бож тарифи тўғрисидаги қонун ҳужжатларида назарда тутилганидан бошқача қоидалар белгиланган бўлса, халқаро шартнома қоидалари қўлланилади. Импорт божи халқаро шартномаларга мувофиқ белгиланади.

Ўзбекистон Республикаси савдо-иқтисодий алоқаларда энг кўп қулайлик бериш тартибини қўллаётган мамлакатда ишлаб чиқарилган

товарлар учун ундириладиган импорт бож ставкаларининг энг кам ёки энг кўп миқдори қонун ҳужжатларида белгилаб қўйилади.

Савдо-иқтисодий алоқаларда энг кўп қулайлик бериш тартиби назарда тутилмаган мамлакатларда ишлаб чиқарилган ёки қайси мамлакатда ишлаб чиқарилганлиги аниқланмаган товарлар учун ундириладиган импорт божининг ставкалари икки барабар оширилади, ушбу қонунга мувофиқ Ўзбекистон Республикаси томонидан тариф преференциялари бериладиган ҳоллар бундан мустасно.

Импорт ва экспорт божининг ставкалари Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси белгилайдиган тартибда жорий этилади.

Мавсумий божлар Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланиб, товарлар олиб кириш ва олиб чиқишни тезкор тартибга солиш учун қўлланилади. Бунда бож тарифида назарда тутилган бож ставкалари қўлланилмайди. Мавсумий божлар улар белгиланган вақтдан эътиборан олти ойдан ортиқ амал қилиши мумкин эмас.

Махсус божлар, башарти, ўхшаш ёки бевосита рақобат қилувчи товарлар божхона ҳудудига Ўзбекистон Республикасидаги товар ишлаб чиқарувчиларга зиён етказадиган ёки зиён етказиши мумкин бўлган миқдорда ва шартларда олиб кириладиган бўлса, ҳимоя чораси сифатида, шунингдек бошқа давлатлар томонидан қилинадиган Ўзбекистон Республикасининг ҳуқуқларини чекловчи ва манфаатларини камситувчи бошқа ҳаракатларга жавоб чораси сифатида қўлланилади.

Демпингга қарши божлар қуйидаги ҳолларда қўлланилади:

- товарлар божхона ҳудудига уларнинг олиб чиқилган давлатда айланиб бундай олиб кириш Ўзбекистон Республикасининг шунга ўхшаш товарларни ишлаб чиқарувчиларига моддий зиён етказса ёки етказиш хавфини тугдирса ёхуд Ўзбекистон Республикасида худди шундай товарлар ишлаб чиқаришни ташкил қилиш ёки кенгайтиришга тўсқинлик қилса;

- товарлар божхона ҳудудидан унинг Ўзбекистон Республикасида айланиб бундай олиб чиқиш Ўзбекистон Республикасининг шунга ўхшаш товарларни ишлаб чиқарувчиларига моддий зиён етказса ёки етказиш хавфи бўлса ёхуд Ўзбекистон Республикасининг ишлаб чиқарувчилари ўртасида нормал рақобат ўрнатилишига тўсқинлик қилса.

Компенсация божлари қуйидаги ҳолларда қўлланилади:

- Ўзбекистон Республикасининг божхона ҳудудига ишлаб чиқариш ёки олиб чиқиш пайтида бевосита ёхуд билвосита субсидиялардан фойдаланилган товарлар олиб кирилса, агар бундай олиб кириш Ўзбекистон Республикасининг ўхшаш товарлар ишлаб чиқарувчиларига моддий зиён етказса ёки етказиш хавфи бўлса ёхуд Ўзбекистон Республикасида худди шундай товарлар ишлаб чиқаришни ташкил қилиш ёки кенгайтиришга тўсқинлик қилса;

- божхона ҳудудидан ишлаб чиқариш ёки олиб чиқиш пайтида бевосита ёхуд билвосита субсидиялардан фойдаланилган товарлар олиб

чиқилса, агар бундай олиб чиқиш Ўзбекистон Республикасининг манфаатларига моддий зиён етказса ёки етказиш хавфи бўлса.

Алоҳида божлар қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда давлат бошқаруви органлари ташаббуси билан ўтказиладиган текширув натижаларига биноан қўлланилади.

Алоҳида божларнинг ставкалари Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан ҳар бир ҳолат бўйича махсус белгиланади ва уларнинг миқдори текширув натижасида аниқланган баҳони демпинг тарзида арзонлаштиришга, субсидиялар ва аниқланган зарар миқдорига мутаносиб бўлиши керак.

Божхона тўловларининг моҳияти ва турлари

Товарлар ва транспорт воситаларини божхона чегараси орқали олиб ўтишда ва Божхона кодексида назарда тутилган бошқа ҳолларда қуйидаги божхона тўловлари тўланади:

- бож;
- қўшилган қиймат солиғи;
- акциз солиғи;
- божхона ҳудудида қайта ишлаш режимидан ва божхона ҳудудидан ташқарида қайта ишлаш режимидан фойдаланиш билан боғлиқ рухсатномаларни берганлик учун йиғимлар;
- божхона расмийлаштируви бўйича мутахассиснинг малака аттестатини берганлик, бундай аттестатни қайта расмийлаштирганлик ва унинг амал қилиш муддатини узайтирганлик учун йиғимлар;
- божхона расмийлаштируви учун божхона йигими;
- товарларни сақлаганлик учун божхона йигими;
- товарларни божхона кузатувига олганлик учун божхона йигими;
- дастлабки қарорни қабул қилганлик учун ҳақ.
- қонун ҳужжатларида бошқа божхона тўловлари ҳам белгиланиши мумкин.

Божхона чегараси орқали олиб ўтиладиган товарларга қонун ҳужжатларига мувофиқ бож, қўшилган қиймат солиғи ва акциз солиғи солинади.

Товарлар қайтариб олиб чиқилган тақдирда илгари тўланган бож, қўшилган қиймат солиғи ва акциз солиғи суммалари қонун ҳужжатларида назарда тутилган тартибда қайтарилиши лозим.

қуйидаги ҳаракатлар учун Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси белгилайдиган миқдорларда божхона йиғимлари ундирилади:

- товарлар ва транспорт воситаларини, шу жумладан кузатувчисиз багада, халқаро почта жўнатмалари ва юкларда олиб ўтилаётган нотижорат мақсадларидаги товарларни божхона расмийлаштирувидан ўтказганлик учун;

- товарлар ва транспорт воситаларини белгиланган жойлардан ташқарида ва божхона органларининг белгиланган иш вақтидан ташқари вақтда божхона расмийлаштирувидан ўтказганлик учун;
- товарлар ва транспорт воситаларини божхона органлари эгалигидаги божхона омборлари ва вақтинча сақлаш омборларида сақлаганлик учун;
- товарларни божхона кузатувида олганлик учун.

Божхона тўловларини ҳисоблаб чиқариш ва тўлаш тартиби

Товарлар ва транспорт воситаларининг қонун ҳужжатларида белгиланадиган божхона қиймати божни, акциз солигини ва тегишли бож йиғимларини ҳисоблаб чиқариш учун асос бўлади.

қўшилган қиймат солигини ҳисоблаб чиқариш учун товарнинг божхона қиймати асос бўлиб, унга тўланиши лозим бўлган бож, акцизга тортиладиган товар бўйича эса, акциз солигининг суммаси ҳам қўшилади.

Божхона тўловлари декларант томонидан тўланади. ҳар қандай манфаатдор шахс, агар қонун ҳужжатларида бошқача тартиб назарда тутилмаган бўлса, тўловчининг ўрнига божхона тўловларини тўлашга ҳақли.

Божхона тўловлари божхона декларацияси қабул қилингунга қадар ёки қабул қилиниши билан бир вақтда тўланади. Товарлар нотижорат мақсадлари учун олиб ўтиладиганда божхона тўловлари божхона декларациясини қабул қилиш билан бир вақтда тўланади.

Божхона тўловларини тўлаш муддатининг ўтиши божхона декларациясини топшириш муддати тугаганидан кейинги кундан бошланади.

Божхона тўловлари божхона органига, халқаро почта жўнатмаларида юбориладиган товарларга нисбатан эса, - алоқа корхоналарига Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси белгиладиган тартибда тўланади.

Божхона тўловлари, агар қонун ҳужжатларида бошқача қоидалар назарда тутилган бўлмаса, Ўзбекистон Республикасининг миллий валютасида тўланади.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси жисмоний шахслар томонидан олиб қилинадиган товарлардан олинладиган қўшилган қиймат солиғи, бож ва йиғимлар ўрнига ягона божхона тўлови тўлашни назарда тутувчи божхона тўловларини ундиришнинг соддалаштирилган тартибини белгилаши мумкин. (ЎзР 30.08.2002 й. қонуни таҳриридаги қисм)

Тўловчига божхона органининг қарорига асосан тўловларни кечиктириб ёки бўлиб-бўлиб тўлаш имконияти, божхона тўловларининг тўланиши Божхона кодексининг 111 - моддасида назарда тутилган тартибда таъминланган тақдирда, берилиши мумкин.

Божхона тўловларини тўлашни кечиктириш ёки бўлиб-бўлиб тўлаш божхона декларацияси қабул қилинган кундан бошлаб икки ойдан ошмаслиги лозим.

Кечиктириш ва бўлиб-бўлиб тўлаш имконияти берилган тақдирда қонун ҳужжатларида назарда тутилган тартибда фоизлар ундирилади.

Ишлаб чиқарувчи корхоналарга экспорт махсулоти ишлаб чиқариш мақсадида фойдаланиладиган импорт қилинаётган моддий-техника ресурслари учун қўшилган қиймат солиги бўйича уни тўлашни фоиз ундирилмаган ҳолда тўқсон кунлик муддатга кечиктириш имконияти берилади.

Моддий ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш соҳасидаги микрофирмалар ва кичик корхоналарга, фермер хўжаликларига, шунингдек юридик шахс мақомидаги деҳқон хўжаликларига ўз эҳтиёжлари учун импорт қилаётган ускуналар, хом ашё ва моддий ресурслар учун божхона тўловлари тўлашни (божхона расмийлаштируви учун божхона йиғимлари бундан мустасно) фоиз ундирилмаган ҳолда тўқсон кунлик муддатга кечиктириш имконияти берилади.

Божхона тўловларини тўлашдан бўйин товлаётган шахсларга божхона тўловларини кечиктириб ёки бўлиб-бўлиб тўлаш имконияти берилмайди.

Божхона тўловларини тўлаш товарлар ва транспорт воситаларини гаровга қўйиш, учинчи шахснинг кафолати ёхуд тегишли суммаларни божхона органининг депозит ҳисобварагига ўтказиш йўли билан таъминланади.

Гаровга қўювчи божхона органининг розилигисиз гаров нарсасини тасарруф этишга ҳақли эмас.

Гаровга қўйилган товарлар ва транспорт воситалари, агар божхона органи бошқача қарор қабул қилмаса, гаровга қўювчининг эгалигида қолади.

Гаровни расмийлаштириш ва ундирувни гаров нарсасига қаратиш қонун ҳужжатларига мувофиқ амалга оширилади.

Божхона тўловлари тўланишини таъминловчи омил сифатида банкнинг ёки Ўзбекистон Республикасида банк операцияларини ўтказиш ҳуқуқига эга бўлган бошқа молия-кредит муассасасининг кафолатидан фойдаланиш мумкин.

Товарлар эркин муомала ёки экспорт учун божхонанинг чиқариш режимларига мувофиқ чиқариладиган ҳолларда тўланиши лозим бўлган божхона тўловларининг суммаси божхона органининг депозит ҳисобварагига ўтказилади. Суммалар депозит ҳисобварагида сақланган вақт учун фоизлар қўшилмайди. Тегишли суммаларни депозит ҳисобварагига ўтказиш ва уларни қайтариш тартиби қонун ҳужжатларида белгиланади.

Божхона кодексига мувофиқ тўланмаган божхона тўловлари божхона органи томонидан сўзсиз тартибда ундирилади, товарларни нотижорат мақсадларида олиб ўтадиган жисмоний шахслардан ундириладиган тўловлар бундан мустасно бўлиб, улар қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда ундирилади.

Тўланмаган божхона тўловлари, тўламаганлик факти қачон аниқланганлигидан қатъий назар, ундирилиши лозим.

қарздорлик вақти учун боқимонда суммасидан қонун ҳужжатларида белгиланган миқдорда сўзсиз тартибда пеня ундирилади.

Божхона тўловларини тўлашдан бўйин товланган ёки тўловчида пул маблағлари бўлмаган тақдирда ундирув қонун ҳужжатларида назарда тутилган тартибда амалга оширилади.

Ортиқча тўланган ёки ундирилган божхона тўловларининг, шунингдек божхона режимларига мувофиқ қайтарилиши лозим бўлган божхона тўловларининг суммалари қайтарилиши ёхуд тўланган пайтдан бошлаб ёки бундай тўловлар ундирилган пайтдан бошлаб бир йил мобайнида тўловчининг талабномаси бўйича қонун ҳужжатларида назарда тутилган тартибда бўлгуси тўловлар ҳисобига ўтказилиши лозим. Божхона тўловлари қайтарилганда улар учун фоизлар тўланмайди.

Божхона қиймати ҳақида тушунча ва уни белгилаш усуллари

Олиб келинадиган товарларнинг божхона қийматини белгилаш ундирилиши божхона органларига юклатилган божхона божи, йигимлар ва бошка туловларни ҳисоблаш, шунингдек, божхона статистикасини юритиш, божхонага дойр бошка мақсадларда товарлар қийматини белгилаш, шу жумладан, божхонага оид ҳукукбузарликлар учун Ўзбекистон Республикаси қонунларида назарда тутилган чораларнинг қўлланилиши учун реал базани (негизни) аниклаш мақсадида амалга оширилади. Бундан ташқари, товарларнинг божхона қийматини белгилаш тизимидан валюта назоратини амалга ошириш учун зарур бўлган ахборотларни тўплаш ва таҳлил этиш мақсадида ҳам фойдаланилиши мумкин.

Ўзбекистон Республикасида жорий этиладиган товарларнинг божхона қиймати халқаро амалиётда қўлланиладиган божхонада баҳолашнинг умумий қоидаларига асосланади.

Божхона қиймати декларант томонидан Ўзбекистон Республикаси божхона органига товарни божхонада расмийлаштириш пайтида баён қилинади (декларацияланади). Божхона қийматининг декларацияланиши божхона қиймати декларацияларининг белгиланган шакллари (БКД-1 ва БКД-2 шакллари) бўйича амалга оширилади. Бунда божхона қиймати декларацияси божхона қиймати 1000 АҚШ доллариға тенг ёки ундан кам бўлган товарларга дойр битимлар учун тулдирилмайди. БКД тулдирилмайдиган товарлар юзасидан божхона қиймати счёт-фактуралар, инвойслар, товартранспорт юкхатлари ва товарларнинг божхона қийматини аниқ белгилашга имкон берадиган бошка ҳужжатлардан фойдаланиб белгиланади.

Товарнинг божхона қиймати декларант томонидан божхона қийматини белгилашнинг келтирилган усуллариға биноан белгиланади.

Божхона қийматининг тугри белгиланиши устидан назоратни Ўзбекистон Республикасининг товарни божхонада расмийлаштиришни амалга оширувчи божхона органлари амалга оширади.

Товарларнинг божхона қийматини белгилаш қуйидаги усулларни изчил тартибда қўллаш йули билан амалга оширилади:

- олиб қирилаётган товар юзасидан тузилган битимнинг қийматиға қараб баҳолаш;

- айнан бир хил товар юзасидан тузилган битим қийматига караб баҳолаш;

- ухшаш товар юзасидан тузилган битим қийматига караб бахрлаш;
- қийматларни чегириб ташлаш асосида;
- қийматларни кушиш асосида;
- резервдаги усул.

Олиб келинадиган товарга дойр битим қиймати буйича бахрлаш усули божхона қийматини белгилашнинг асосий усули ҳисобланади. Мабодо асосий усулдан фойдаланиш мумкин бўлмаса, санаб утилган усулларнинг кейингилари изчил тартибда қўлланилади. Бунда, агар олдинги усулдан фойдаланиш йули билан божхона қийматини белгилаб бўлмаса, ҳар бир нав-батдаги усул қўлланилади.

қўлланишдаги изчиллиги декларантнинг хохишига кура ўзгартирилиши мумкин бўлган 4 ва 5-усуллардан ташқари, бошқа усулларни қўллашдаги курсатилган изчиллик ўзгартирилиши мумкин эмас.

қийматли негиздаги битимлар учун 1-усул олиб келинадиган товарга дойр битим қиймати буйича баҳолаш божхона қийматини белгилашнинг асосий усули ҳисобланади.

2 ва 3-усуллар илгари 1-усулга кура баҳоланган худди шунингдек ёки шунга ухшаган товарларга дойр битим баҳрсидан божхона қийматини белгилаш учун асосий база сифатида фойдаланишга асосланган. Бунда декларант амалда мавжуд бўлган савдо битимларининг нархи ва товарларнинг Ўзбекистон Республикаси чегараси орқали олиб утилишлари ҳақидаги ҳужжатлар асосида тасдиқланган маълумотни ўўллаиди.

1997 йилда қонуннинг тегишли моддаларида кўрсатилган, Ўзбекистон Республикаси СИФ-чегараси шартлари асосида олиб келинган товарлар 1998 йилнинг биринчи чорагида худди шунингдек ва шунга ўхшаган товарлар сифатида қўлланилиши мумкин.

қийматларни чегириш ва қўшиш асосидаги усуллар (4 ва 5-усуллар) божхона қийматини ҳисоб-китоб қилишнинг принципитал жихатдан бошқача негизини назарда тутди: 4-усул товарлар дастлабки ҳолати ўзгартирилмасдан (ёки, мабодо қайта ишлашнинг товарлар нархига таъсири белгиланиши мумкин бўлса, қайта ишланган ҳолатида) сотиладиган нархга асосланади; 5-усул товар экспорт қилинган мамлакатда унинг ишлаб чиқарилиши ва олиб чиқиб кетилишига кетган харажатлар ҳақидаги маълумотларга асосланади. Бундай усулларнинг қўлланилиши зарур ахборотни олишдаги муайян қийинчиликлар билан бойлиқлиги сабабли уларни қўлланиш изчиллиги декларант томонидан ўзгартирилиши мумкин.

6-усул резерв усул ҳисобланади, чунки у божхона қийматини белгилаш учун бундан олдинги усуллардан ҳеч бирини қўллаб бўлмаганида қўлланилади. Бу усулга кўра божхона қиймати божхона органларида мавжуд бўлган нархларга оид ахборотга асосланади. Божхона хизматлари божхона қиймати декларацияларида мавжуд бўлган маълумотларни тўплаш, умумлаштириш ва бир тизимга солишни таъминлаши зарур.

Мободо божхана ходими импорт қилинадиган товарларнинг божхонадаги бахоланишини мустақил амалга оширадиган бўлса, у, шунингдек, 1-5-усуллар шартларини тавлўин қилишда жиддий ўайшўоўликни назарда тутадиган 6-резерв усулидан фойдаланиши ҳам мумкин.

Маъруза 10. МОЛ-МУЛК СОЛИҒИ

Режа:

1. Мол-мулк солиғининг иқтисодий моҳияти. Солиққа тортиш мақсадида мол-мулк тушунчаси. Юридик шахслар мол-мулк солиғини тўловчилари сифатида.
2. Юридик шахслардан мол-мулк солиғини ундиришда мол-мулкнинг ўртача йиллик колдик қийматини аниклаш тартиби.
3. Мол-мулк солиғи ставкаси.
4. Жисмоний шахслардан олинадиган мол-мулк солиғининг иқтисодий моҳияти.
5. Жисмоний шахслардан олинадиган мол-мулк солиғини тўловчилари, объекти ва солиқ ставкалари.
6. Жисмоний шахслардан олинадиган мол-мулк солиғидан имтиёзлар.
7. Жисмоний шахслардан олинадиган мол-мулк солиғини ҳисоблаш ва тўлаш муддатлари.

Юридик шахсларнинг мол-мулк солиғи

Юридик шахсларнинг мол-мулкларини солиққа тортиш Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодекси ва «Юридик шахсларнинг мол-мулкига солинадиган солиқни ҳисоблаб чиқариш ва бюджетга тўлаш тартиби ҳақида»ги Йўриқномага (2002 йил 11 марта 1107-сон билан АВ рўйхатдан асосан олиб борилади.

Солиқ тўловчилар

Солиқ солинадиган мол-мулкка эга бўлган шахслар мол-мулк солиғи тўловчилардир, бунда қуйидагилар солиқ тўловчилар қаторига қирмайди:

- ягона солиқ тўловчи микрофирма ва кичик корхоналар;
- ягона ер солиғини тўловчи қишлоқ хўжалик товар ишлаб чиқарувчилар — асосий фаолияти бўйича;
- қатъий солиқ тўлаш белгиланган тадбиркорлик фаолиятининг турларинигина амалга оширувчи юридик шахслар;

— лотереялар, тотализаторлар ва бошқа таваккалчиликка асосланган ўйинларни ташкил этиш бўйича фаолиятни амалга оширувчи юридик шахслар — асосий фаолият бўйича.

Агарда махсус солиққа тортиш тартиби ўрнатилган юридик шахслар асосий фаолияти билан бирга қўшимча равишда бошқа фаолият турлари билан шуғулланса, у ҳолда улар ушбу фаолият тури бўйича алоҳида ҳисобот юритиб, қонунда белгиланган тартибда мол-мулк солиғини тўлашлари шарт.

2002 йилдан бошлаб ягона солиқ тўловчилар мол-мулкларини ижарага берсалар (асосий восита ва номоддий активлар бўйича), у ҳолда ушбу мол-мулк бўйича мол-мулк солиғи тўлайдилар.

Солиққа тортиш мақсадида юридик шахсларга шунингдек ўз мулкида, хўжалик юритишида ёки оператив бошқарувида алоҳида мол-мулкка эга бўлган ҳамда ўз мажбуриятлари юзасидан ушбу мол-мулк билан жавоб берадиган, мустақил баланс ёки сметага эга бўлган алоҳида бўлинмаларга ҳам айтилади.

Мол-мулк солиғининг ҳисоблаш механизми ва уни тўлаш

Юридик шахслар учун асосий воситаларнинг (қонун ҳужжатларига мувофиқ мулк қилиб олинган ернинг қиймати бундан мустасно) ва номоддий активларнинг ўртача йиллик қолдиқ қиймати, шунингдек белгиланган муддатларда тугалланмаган қурилиш объектлари солиқ солиш объекти ҳисобланади. Солиқ солиш объекти бўлиб, шунингдек, меъёردаги муддатларида ўрнатилмаган ускина | □ арнинг қиймати ҳисобланади.

Мол-мулки ўртача йиллик қолдиқ қиймати ҳисобот йилининг 1 январидаги ва ҳисобот йилидан кейинги йилнинг 1 январидаги мол-мулк қолдиқ қийматининг ярмини қўшишдан олинган суммани ҳамда ҳисобот даври қолган барча ойлари ҳар бир дастлабки кундага мол-мулк қолдиқ қиймати суммасини 12 га бўлипадан олинган сон сифатида қуйидаги формула бўйича аниқланади:

$$\begin{array}{l} \text{Ўртача} \quad \frac{1 \text{ янв.га} + 1 \text{ фев.га} + \dots + 1 \text{ дек.га} + 1 \text{ янв.га}}{\text{йиллик қ} \quad \frac{2}{12} \quad 2} \\ \text{қолдиқ} \\ \text{қиймати} \end{array}$$

Агар мол-мулк ойнинг биринчи ярмида фойдаланишга топширилган бўлса, мол-мулкнинг ўртача йиллик қолдиқ қийматини ҳисоблаб чиқаришда киритиш ойи тўлиқ ой деб қабул қилинади,

Агар мол-мулк ойнинг иккинчи ярмида амалга киритилган бўлса, ўртача йиллик қолдиқ қиймати амалга киритиш ойдан кейинги ойнинг биринчи кунидан бошлаб ҳисобланади.

Солиқ солинадиган базани аниқлаш учун бухгалтерия ҳисобининг куйидаги ҳисобварақлари бўйича суммалар қабул қилинади (эскириши чегириб ташланган ҳолда);

асосий воситаларни ҳисобга олиш ҳисобварақлари;

узоқ муддатга ижарага олинадиган асосий воситаларни ҳисобга олиш ҳисобварақлари;

номоддий активларни ҳисобга олиш ҳисобварақлари;

тугалланмаган қурилишни ҳисобга олиш ҳисобварақлари — белгиланган муддатларда қурилиши тугалланмаган объект қисмида;

ўрнатишга мўлжалланган ускунани ҳисобга олиш ҳисоб-варақлари — меъёр муддатларида ўрнатилмаган ускуна қисмида.

Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодексига киритилган ўзгартириш ва қўшимчаларга асосан 2003 йил 1 январдан солиқ солиш объектига ўрнатилмаган (фойдаланилмаган) ускуналар, шу билан бирга белгиланган нормадаги муддатларда қуршшиш яқунланмаган иншоотлар ҳам киради. Бунда норматав муддатларда ўрнатилмаган (ишлатилмаган) ускуналар бўйича мол-мулк солиғи икки баробар ставка бўйича тўланади.

Мол-мулк солиғи суммаси асосий воситалар ва номоддий активларнинг **қолдиқ** қийматига тўғридан-тўғри боғлиқ бўлганлиги учун уни тўғри аниқлаш катта аҳамиятга эга бўлади. Қолдиқ қиймат ўз вақтида жамғарилган амортизация қийматига боғлиқ бўлгани учун эскириш меъёрларини тўғри қўлланилиши тўғрисидаги савол пайдо бўлади. Шу ерда таъкидлаш лозимки, агарда корхона ўзининг ҳисоб сиёсатида Солиқ кодексида белгиланган (тўғри чизиқли тенг маромли) усулдан фарқли усулдан фойдаланса, у ҳолда ЎЗР СКнинг 23-моддасига мувофиқ солиққа тортиш мақсадида амортизацияни тўғри чизиқли тенг маромли усулда қайта ҳисоблаши лозим бўлади.

Бошқача қилиб аттанда, агарда корхона эскириш бўйича ҳисоб сиёсатини тўғри чизиқли тенг маромли усулдан бошқа усулда олиб бораётган бўлса, у ҳолда у амортизацияни икки мартаба ҳисоблашига тўғри келади: биринчисида — бухгалтерия ҳисоби учун корхонада тасдиқланган бухгалтерия ҳисоби усулида, иккинчи бошқа ҳолатда — солиқ ҳисоботи учун — тўғри чизиқли тенг маромли усулда.

Номоддий активлар бўйича амортизацияни ҳисоблашда ЎЗР СК 24-моддасида келтирилган тартибни эсдан чиқариш керак эмас, унга асосан у ҳар ойда юридик шахс томонидан номоддий активларнинг бошланғич қиймати ва улардан унумли фойдаланиш муддати (бирок юридик шахснинг фаолият муддатидан ортиқ бўлмаган муддат) асосида ҳисоблаб чиқарилган меъёрлар бўйича аниқланади.

Унумли фойдаланиш муддатини аниқлаб бўлмайдиган номоддий активлар бўйича амортизация меъёрлари беш йилга (бирок юридик шахснинг фаолият муддатидан ортиқ бўлмаган муддатга) мўлжаллаб белгиланади.

Гудвилл бўйича фойдаланиш муддати 20 йилдан ошмаслиги зарур.

Юридик шахслар бюджетга жорий тўловлар суммаси-ни ҳисобот йили мол-мулкнинг ўртача *йиллик* қолдиқ қийматидан ва солиқ ставкасидан келиб чиқиб мустақил равишда белгилайдилар ва жорий йилнинг 10

январигача давлат солиқ хизмати органларига маълумотнома тақдим этадилар.

Бюджетга жорий тўловларни тўлаш ҳар ойнинг 20-нчи кунидан кечиктармай, йиллик солиқ суммасининг 1/12 қисми миқдорида тўланади.

Ҳар бир чорак тугаши билан тўловчи ҳисобот даври учун мол-мулкнинг ҳақиқатда ўртача қолдиқ қийматидан келиб чиқиб йил бошидан ўсиб боровчи якун билан мол-мулк солиғи ҳисоб-китобини мустақил равишда амалга оширади ва уни давлат солиқ хизмати органларига молиявий ҳисоботларни тақдим этиш учун белгиланган муддатларда тақдим этади. Тақдим қилинган ҳисоб-китобдан келиб чиқиб ҳисобланган мол-мулк солиғининг суммаси чораклик ва йиллик молиявий ҳисоботларни топшириш учун белгиланган муддатдан кейин беш кун ичида ўтказилади.

Корхона мол-мулк солиғини ҳисоблаб чиқаришда мол-мулк ўртача йиллик қолдиқ қийматининг ҳисоб-китобини қуйидаги иловада келтирилган кўринишда беришлари шарт.

Мол-мулк солиғининг ҳисоби билан биргаликда корхоналар солиқ солинмайдиган мол-мулк рўйхатини уларнинг нархлари ва имтиёз берилган муддатларини кўрсатган ҳолда қуйидаги кўринишда тақдим этишлари лозим.

т/р	Баланс моддалари номи	Баланс устунларининг коди	Баланс моддалари бўйича қолдиқлар:													
			01.	01.	01.	01.	01.	01.	01.	01.	01.	01.	01.	01.	01.	01.
			01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12	01	
1	Асосий воситалар	010														
2	Номоддий активлар	020														
Асосий эскириши	воситаларнинг	011 021														
4	Жами мол-мулкнинг қолдиқ қиймати	012 022														
5	Солиқ солинадягак базалдн чиқариладиган мол-мулкнинг қолдиқ қийшти															
6	Ҳисобот даври учун солиқ солинадиган мол-мулкнинг қолдиқ қиймати															

Ҳисобот даври учун солиқни ҳисоблаб чиқаришга мол-мулкнинг ўртача қолдиқ қиймати

қ Ҳисобот даври биринчи ойининг биринчи кунига ва ҳисобот даври барча қолган ойларининг биринчи кунига мол-мулк қолдиқ қиймати ярми, шунингдек ҳисобот давридан кейинги ойининг биринчи кунига мол-мулк қолдиқ қиймати ярмининг суммаси

12 ой

Т / р	Солиқ солинмайдиган мол-мулк	Мол-мулкнинг қолдиқ қиймати
А	Уй-жой коммунал ва ижтимоий-маданий соҳа мол-мулки	
Б	Табиатни муҳофаза қилиш, санитария тозалаш мақсадида ва ёнғинга қарши хавфсизлик учун фойдаланиладиган мол-мулк	
В	Қишлоқ хўжалиги ва чорвачилик маҳсултоларини етиштириш, балиқ етиштириш, овлаш ва уни қайта ишлаш учун фойдаланиладиган мол-мулк	
Г	Алоқа йўллари, алоқа ва энергия узатиш линиялари	
Д	Алоқа йўлдошлари	
Е	ВМ қарорига кўра тўхтатиб қўйилган	
Ж	Шаҳар йўловчи транспорти (таксидан, шу жумладан йўналишли таксидан ташқари), шаҳар атрофидаги йўналишларда йўловчилар ташийдиган умумий фойдаланишдаги автомобиль транспорти	
З	Йўл хўжалиги корхоналарининг автомобиль йўлларини таъмирлаш ва қуриш ишларида банд бўлган транспорт воситалари	
И	Давлат дастурлари бўйича ЎзР ҚК учун кадрлар тайёрлашда транспорт воситалари	
К	Лизинг учун олинган мол-мулк, лизинг шартномасида келтирилган муддатга	
	Жами	

Мол-мулк солиғи ҳисоблаб чиқарилаётганда солиқ солинадиган база юқорида келтирилган мол-мулкларнинг қийматига камайтирилади.

Эслатма

Объектларни табиатни муҳофаза қилиш мақсадлари учун фойдаланилаётганлар тоифасига киритиш табиатни муҳофаза қилиш органларининг муайян объектлардан табиатни муҳофаза мақсадларида фойдаланилиши тўғрисидаги маълумотномасига мувофиқ амалга оширилади.

Санитария-тозалаш мақсадларида фойдаланиладиган объектлар қаторига тозалагич иншоотлари киради.

Маҳсулот ўтказгичларга қуйидагилар киради:

нефть, нефть маҳсулотлари, конденсат қувурлари ва қувур транспортининг бошқа турлари, насос, компрессор ҳамда тақсимаш станциялари билан бирга;

уй-жой-коммунал объектлари бўлмаган минтақавий газ, буғ қувурлари, иссиқлик трассалари, сув қувурлари, канализация коллекторлари;

бухгалтерия ҳисоботида алоҳида объектлар сифатида ҳисобга олинadиган алоҳида жойлашган цехлар, конлар ва карьерларнинг айрим

участкалари орасидаги маҳсулотларни ҳаракатлантириш учун ишатиладиган ер ости, ер усти ва ҳавода жойлаштирилган ҳар хил кўринишдаги қувурлар ва транспортёрлар.

Алоқа линияларига ҳаво алоқа линиялари, уларга илиб қўйилган симлар ва алоқа кабеллари, устунли радиофикация алоқа линиялари, уларни белгилайдиган сигнал ва ўлчов устунлари (**қозиклари**), радиореле алоқа линиялари, кабелли телефон канализацияси, ер усти ва ер остидаги уларга хизмат қилинмайдиган кучайтириш (регенерация қилиш) пунктлари, тақситовчи шкафлар, қутилар, ерга уланган сим контурлари ва бошқа алоқа иншоотлари киради.

Энергия узатиш линияларига ҳаво ва кабелли электр узатиш линиялари киради.

Солиқ солиш мақсадида уларни фойдаланишга яроқли ҳолда сақлаб туриш мақсадида қурилган иншоотларга устунлар, табиий ва сунъий тўсиқлардан ўтишлар ва бошқа муҳофаза иншоотлари киради.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 24.09.2004 йил «Пластик карточкалар асосида ҳисоб-китоблар тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Қарорига мувофиқ 2005 йил 1 январдан бошлаб тижорат банклари ва ягона умумреспублика процессинг марказини банкоматлар, терминаллар, коммуникация ва бошқа асбоб-ускуналар, ҳамда тўловларни пластик карточкалар орқали амалга оширишда ишатиладиган дастурлар бўйича мол-мулк солигидан 3 йил муддатга озод қилинди.

Мол-мулк солиғи ставкалари

Корхоналарнинг мол-мулки 3,5 фоиз ставкаси бўйича солиқ солинади.

Солиқ ставкаси мол-мулкнинг қайта баҳолаш натижасидаги қолдиқ нархига қўлланилади.

Ташкилотларнинг асосий фондларини қайта баҳолашдан асосий мақсад уларни ҳозирги кундаги қийматларга мослаштиришдир.

Ҳисобот йилининг биринчи сана ҳолати бўйича асосий фондларни қайта баҳолаш натижалари молиявий ҳисоботда асосий воситаларни қайта баҳолаш амалга оширилган жорий давр учун акс эттирилади. Бунда йил бошидаги маълумот аввалги йил охиридаги маълумотга тўғри келмаслиги асосий воситаларнинг қайта баҳоланиши натижаси сифатида кўрилади, ва бу ҳолат молиявий давр учун берилган ҳисобот вақтида тушунтириш хати орқали кўрсатилади.

«1 январь ҳолати бўйича асосий фондларни ҳар йили қайта баҳолашни ўтказиш тартаби тўғрисида»ги Низомга (2002 йил 4 декабрда 1192-сон билан АВ рўйхатдан ўтган) биноан қайта баҳолаш мақсадида ташкилотларнинг асосий фондлари деганда қуйидагилар тушунилади:

- а) ўзининг асосий воситалари;
- б) ўрнатиладиган ускуналар;
- в) тугалланмаган қурилиш объектлари;

г) узоқ муддатга ижарага олинадиган, шу жумладан узоқ муддатли лизинг бўйича олинган асосий воситалар.

Асосий фондлар қийматини қайта баҳолаш ҳар йили (жорий йилнинг 1 февралигача) 1 январь ҳолати бўйича қайта баҳолашни ўтказиш даврида нархлар даражасидан келиб чиқиб ўтказилади.

Қайта баҳолаш чоғида асосий фондларнинг тўлиқ тикланиш қиймати, яъни улар худди шундай янги объектларга тўлиқ алмаштирилган тақдирда ташкилот амалга ошириши керак бўлган харажатларнинг тўлиқ қиймати қайта баҳолаш санасида мавжуд бўлган бозор нархлари (тарифлари) бўйича аниқланади, бунга объектларни харид қилиш (қурилиш), ташиш, ўрнатиш (монтаж қилиш) харажатлари, импорт қилинадиган объектлар учун эса — шунингдек божхона тўловлари ва ҳоказолар киритилади.

Асосий фондларнинг тўлиқ тикланиш қиймати ташкилотнинг хоҳишига қараб қайта баҳолашни ўтказиш даврида 1 январга шаклланган, баҳоланаётганларига айнан ўхшаш бўлган янги объектларга ҳужжатлар асосида тасдиқланган бозор нархлари бўйича алоҳида объектлар

Маҳсулот экспортини амалга оширадиган экспорт қилувчи корхоналар мол-мулк солиғи ҳисоб-китобини тақдим этаётганларида экспорт қилинадиган маҳсулот (ишлар, хизматлар)га доир маълумотномани тақдим этадилар.

«ЎЗР ташқи иқтисодий фаолият тўғрисида»ги Қонуннинг 11-моддасига мувофиқ товарларни экспорти деганда товарни ЎЗР божхона ҳудудидан уларни қайтадан олиб кирмаслик шарти билан олиб чиқиб кетишга айтилади, агарда қонун ҳужжатларида бошқа ҳолат кўзда тутилмаган бўлса,

Бажарилган ишни, кўрсатилган хизматни чет давлат юридик ёки жисмоний шахсига Ўзбекистон Республикаси юридик ёки жисмоний шахси томонидан жойидан қатъи назар бажарилса (кўрсатилса), у ҳолда ишлар (хизматлар)нинг экспорти дейилади.

Меъёردаги муддатларда ўрнатилмаган ва ишлатилмаган ускуна учун мол-мулк солиғи корхона томонидан икки барабар кўпайтирилган ставка бўйича тўланади.

Солиқ бўйича имтиёзлар

Қуйидаги юридик шахсларнинг мол-мулкига солиқ солинмайди:

а) *нотижорат ташкилотларнинг мол-мулкига, тадбиркорлик фаолияти учун фойдаланиладиган мол-мулкдан ташқари;*

б) *халқ таълими ва маданият муассасалари эҳтиёжлари учун фойдаланиладиган мол-мулкка;*

в) *уй-жой-коммунал хўжалиги ва бошқа умумфуқаровий аҳамиятга молик шаҳар хўжалигининг мол-мулкига;*

г) *қишлоқ хўжалиги ва чорвачилик маҳсулотлари етиштириш, уларнинг селекцияси ва уларни сақлаш, балиқ етиштириш, овлаш ва уни қайта ишлаш соҳасидаги фаолиятнинг асосий турига;*

д) *ногиронларнинг жамоат бирлашмалари, «Нуроний» жамғармаси ва «Ўзбекистон чернобилчилари*» уюшмасининг мулкида бўлган, ишовчилари*

умумий сониниш камиди 50 фоизини ногиронлар ташиқ қилган юридик шахсларнинг мол-мулкига, савдо, воситачилик, таъминот-сотиш ва тайёрлов фаолияти билан шуғулланадиганлари бундан мустасно;

е) янги ташиқ этилган юридик шахсларнинг мол-мулкига, рўйхатдан ўтган пайтидан эътиборан **икки йил** мобайнида.

ж) хорижий кредит ҳисобига харид қилинган асбоб-ускуналарга, ушбу кредитни сўндириш муддатига, лекин у **беш йилдан ортиқ бўлмаслиги керак.**

Жисмоний шахсларнинг мол-мулкига солинадиган солиқ

Жисмоний шахсларни солиққа тортиш Солиқ кодексига ва «Жисмоний шахсларнинг мол-мулкига солинадиган солиқни ҳисоблаб чиқариш ва бюджетга тўлаш тартиби тўғрисида»ги (ЎзР Аддия вазирлиги томонидан рўйхатга олинган 5.03.2002 й. 1103-сон) Йўриқномага мувофиқ амалга оширилади.

Солиқ солинадиган мол-мулкка эга бўлган жисмоний шахслар мол-мулк солиғини тўловчилар ҳисобланади.

Солиқ солиш объеклари:

жисмоний шахслар учун уларнинг мулки бўлган уй-жойлар, квартиралар, чорбоғ ва боғ уйлари, гаражлар ва бошқа иморатлар, бинолар ва иншоотлар қиймати солиқ солиш объекти ҳисобланади.

ЎзР ВМнинг 2001 йил 31 декабр 490-сонли Қарорига мувофиқ Йўриқноманинг аввалги нашрига қуйидаги ўзгартиришлар киритилди: жисмоний шахслардан ундириладиган мол-мулк солиғининг транспорт воситалари қисми бўйича тўланадиган солиқнинг ўрнига транспорт воситалари учун ишлатиладиган бензин, дизел ёқилғиси ва газдан ундириладиган солиқ киритилди.

Жисмоний шахсларнинг мол-мулклари Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгилаб берилган ставкаларда солиққа тортилади. Ушбу ставкалар ҳар йили ЎзР ВМнинг «Ўзбекистон Республикасининг ... йилги асосий макроиктисодий кўрсаткичлари прогнози ва давлат бюджети параметрлари тўғрисида»ги Қарори билан индексацияланиб туради.

2005 йил учун жисмоний шахсларни мол-мулкига солиқ ставкалари қуйида келтирилган:

Солиққа тортиш объекти	Солиқ ставкаси (%)
Турар жойлар, квартиралар, дала ҳовли ва боғ уйчалари, гаражлар ва бошқа иморатлар, хоналар ва иншоотлар уларнинг қийматидан келиб чиқиб*	0.5
01.01.1998 йилда қайта баҳоланган	0,5
Қайта баҳоланмаган	7,0

Куйидагиларнинг мулкида бўлган иморатлари, бинолари ва иншоотларига солиқ солинмайди:

а) «Ўзбекистон Қаҳрамони», Совет Иттифоқи Қаҳрамони унвонларига сазовор бўлган, учала даражали Шўҳрат ордени билан тақдирланган фуқароларнинг;

б) 1941-1945 йиллардаги уруш қатнашчилари ва партизанлари, уларга тенглаштирилган шахслар, ички ишлар ва давлат хавфсизлиги органлари таркибида хизмат қилган шахсларнинг, ҳаракатдаги армия таркибига кирган ҳарбий қисмлар, штаблар ва муассасаларда штатдаги лавозимларни эгаллаган шахслар, Ленинград шаҳри қамалида бўлганларнинг ва концентрацион лагерларнинг собиқ ёш тутқунлари, хизматни Афғонистон Республикасида ва жанговар ҳаракатлар олиб борилган бошқа мамлакатларда вақтинча бўлган қўшинларнинг чекланган контингенти таркибида ўтаган ҳарбий хизматчилар ҳамда ўқув ва синов йигинларига чақирилган ҳарбий хизматга мажбурларнинг;

в) қаҳрамон оналар, шунингдек ўн нафар ва ундан ортиқ фарзанди бор аёлларнинг;

г) Чернобыль АЭСдаги авария оқибатларини тугатишда иштирок этганлик учун имтиёзлар олаётган фуқароларнинг (шу жумладан, у ерга вақтинча ёки хизмат сафарига юборилган фуқароларнинг);

д) пенсионерларнинг, шунингдек I ва II гуруҳ ногиронларининг;

е) муддатли хизмат ҳарбий хизматчилари ва уларни оила аъзоларининг — хизматни ўташ даврида;

ж) ҳарбий хизмат мажбуриятларини бажаришда ярадор, контузия бўлганлик ёки шикастланганлик оқибатида ёки фронтда бўлиш туфайли орттирилган касаллик оқибатида ҳалок бўлган ҳарбий хизматчиларнинг ота-оналари ва бошқа турмуш қурмаган рафиқаларининг (эрларининг);

з) Ўзбекистон Республикаси Мудофаа, Ички ишлар, фавқулодда вазиятлар вазирликлари, Миллий хавфсизлик хизмати ҳарбий хизматчилари жумласидан. бўлган ногиронларнинг, ички ишлар органларининг хизмат вазифаларини адо этаётганда ярадор, контузия бўлганлик ёки шикастланганлик оқибатида ногирон бўлиб қолган бошлиқлар ва оддий хизматчилар жумласидан бўлган шахсларнинг.

Солиқни ҳисоблаб чиқариш ва тўлаш тартиби

Жисмоний шахсларнинг мол-мулкига солинадиган солиқ давлат солиқ хизмати органлари томонидан ҳисоблаб чиқарилади.

Мол-мулк солиғини тўлаш ҳақидаги тўлов хабарномалари тўловчиларга давлат солиқ хизмати органлари томонидан **ҳар йили 1 майдан кечиктирмай топширилади.**

Жисмоний шахсларнинг мол-мулкига солинадиган солиқ тўловчилари ҳисоби давлат солиқ хизмати органлари томонидан ҳар бир йилнинг 1 январидagi ҳолат бўйича шаҳар ва туманлар бўйича, техник

инвентаризациялаш хуудий кадастр бюросида мавжуд бўлган иморатлар эгалари тўғрисидаги маълумотларга биноан ўтказилади.

Жисмоний шахслар томонидан солиқ тенг улушларда икки муддатда— 15 июнь ва 15 декабрдан кечиктирмай тўланади.

Агар солиқ тўловчи томонидан ортиқча суммалар тўланган бўлса, солиқ ва йиғимлар бўйича қарзлар мавжуд бўлмаса, ушбу суммалар унинг ёзма аризасига кўра ўттиз кун ичида солиқ тўловчига қайтарилади ёки бўлгуси тўловлар ҳисобига қайд этилади.

Иморатлар, бинолар ва иншоотлар учун мол-мулк солиғи уларнинг ҳар йил 1 январдаги ҳолати юзасидан техник инвентаризациялашнинг хуудий кадастр бюрolari тақдим этадиган инвентаризация қийматига доир маълумотлар асосида ҳисоблаб чиқарилади, бундай маълумотлар бўлмаган тақдирда эса — қайта баҳоланганидан кейин қайта ҳисоб-китоб қилинган мол-мулкнинг шартли қиймати қабул қилинади.

Бир неча мулкдорнинг улушбай асосидаги умумий мулки бўлган иморатлар, бинолар ва иншоотлар учун мол-мулк солиғи ҳар бир мулкдор томонидан ушбу иморатлар, бинолар ва иншоотлардаги улушига мутаносиб равишда тўланади. Янги иморатлар, бинолар ва иншоотлар бўйича солиқ улар барпо этилган ёки олинган йилдан кейинги йилнинг бошидан эътиборан тўланади.

Мерос бўйича ўтган мол-мулкдан солиқ меросхўрлардан мерос очилган пайтдан бошлаб ундирилади. Мол-мулк йўқ қилинган, бутунлай вайрон бўлган ҳолларда мол-мулк солиғи ундириш улар йўқ қилинган ёки бутунлай вайрон бўлган ойдан эътиборан тўхтатилади.

Мол-мулкка мулк ҳуқуқи тақвимий йил давомида бир мулкдордан бошқасига ўтганда солиқни биринчи мулкдор ўша йилнинг 1 январидан бу мол-мулкка мулк ҳуқуқини йўқотган ойнинг бошигача тўлайди, янги мулкдор эса — мулк ҳуқуқини қўлга киритган ойдан эътиборан тўлайди.

Тақвимий йил давомида имтиёзга эга бўлиш ҳуқуқи пайдо бўлган тақдирда мол-мулк солиғи ана шундай ҳуқуқ вужудга келган ойдан эътаборан қайта ҳисоблаб чиқилади.

Агарда жисмоний шахс ўзига қарашли бўлган мулкдан тадбиркорлик (даромад олиш) мақсадларида фойдаланса, у ҳолда у мол-мулк солиғи жисмоний шахслар учун белгиланган солиқ ставкаларида тўлайди. Ер солиғи бўйича эса агарда жисмоний шахс ер участкасидан тадбиркорлик мақсадларида фойдаланса, у ҳолда ер солиғини корхоналар учун белгиланган ставкаларда тўлайди.

Маъруза 11. ЕР ОСТИДАН ФОЙДАЛАНГАНЛИК УЧУН СОЛИҚ

Режа:

1. «Ер ости» тушунчаси, солиқ тўловчилар ва солиққа тортиш объекти.
2. Ер ости бойликларидан фойдаланганлик учун солиқ ставкалари, солиқдан имтиёзлар.
3. Ер ости бойликларидан фойдаланганлик учун солиқни ҳисобини тузиш ва тўлаш тартиби.

Солиққа тортиш мақсадида ер ости бойликлари деганда ер қобиғининг юқори қисмини қамраб оладиган ҳамда фойдали қазилмаларни тадқиқ қилиш ва қазиб олиш мумкин бўлган макон, фойдали қазилмалар деганда — иқтисодий ва соғломлаштириш аҳамиятига эга геологик ҳосилалар қаралади.

Ер остидан фойдаланганлик учун солиқ тўловчилари «Ер остидан фойдаланганлик учун солиқни ҳисоблаб чиқариш ва тўлаш тартиби тўғрисида»га Йўриқномага (2002 йил 15 февралда 1098-сон билан ЎзР АВ рўйхатдан ўтган) асосан Ўзбекистон Республикаси ҳудудида қуйидаги:

- *фойдали қазилмаларни қазиб олиш;*
- *техноген ҳосилалардан фойдаланиш;*
- *чақноқ тошлар хом ашёси намуналари, палеонтологик қолдиқлар ва бошқа геологик коллекция материалларини йиғиш фаолиятларини юритаётган юридик ёки жисмоний шахслар тўлайдилар.*

Қуйидагилар ушбу солиқ тўловчиси бўлиб ҳисобланмайди:

- ягона солиқни тўловчи бўлган микрофирмалар ва кичик корхоналари;
- фаолиятнинг асосий тури бўйича савдо ва умумий овқатланиш корхоналари;
- ягона ер солиғини тўловчи бўлган қишлоқ хўжалик товар ишлаб чиқарувчилари — асосий фаолият тури бўйича;
- тадбиркорлик фаолиятининг уларга доир қатъий белгиланган солиқни тўлаш турлари билангина шугулладиган юридик шахслар;
- лотереялар, тотализаторлар ва бошқа таваккалчиликка асосланган ўйинларни ташкил этиш бўйича фаолиятни амалга оширувчи юридик шахслар — асосий фаолият бўйича.

2004 йил 1 январдан ер ости бойликларини қазиб олувчи микрофирма ва кичик корхоналар ягона солиқ тўлашга ўтишлари мумкин, агарда улар ер остидан фойдаланганлик учун тўланадиган солиқни белгиланган тартибда тўласалар.

*Таркибида рангли, нодир, асл, қора металллар ва бошқа хом ашё бўлган рудаларни бир корхона қазиб олиб, қайта ишлаш учун бошқа корхоналарга берса (экспорт бундан мустасно), қазиб олинadиган рудани қайта ишлайдиган ва солиқ ставкаси белгиланган **тайёр маҳсулот чиқарадиган корхона солиқ тўловчи ҳисобланади.***

Масалан, мис қазиб олиш корхонаси таркибида мис бўлган, қазиб олинган рудани бойитиш фабрикасига беради, фабрика бойитилган рудани бошқа корхонага мис эритиш заводида топширади. Комбинат тайёр маҳсулот — тозаланган мис чиқаради, солиқ ставкаси ҳам унга белгиланган.

Мазкур ҳолатда рудани қазиб олувчи корхона эмас, балки тозаланган мисни олганлик учун комбинат солиқ тўловчи ҳисобланади.

Руда қайта ишлаш учун Ўзбекистон Республикасидан ташқарига юклаб жўнатилган ёки экспорт қилинган тақдирда **рудани қазиб олган корхона солиқ тўловчи бўлиб ҳисобланади.**

Куйидагилар ер остидан фойдаланганлик учун солиққа тортиш объекслари ҳисобланади:

- **Фойдали қазилмаларни қазиб олиш ҳажми** (шу жумладан йўл-йўлакай олинadиган фойдали қазилмалар ва қимматли компонентлар) уларни қайта ишлашдан олинган маҳсулотнинг **ҳақиқатда сотилиш қиймати бўйича**, қўйилган қиймат солиғи ва акциз солиғини чегирган ҳолда.

- **Қазиб олинган руда таркибидан, асосий фойдали қазилмадан ташқари**, унга доир ставкалар белгиланган бошқа хом ашё ажратаб олинган тақдирда йўл-йўлакай олинadиган фойдали қазилмалар ва қимматли компонентлар солиққа тортиш объекти бўлиб ҳисобланади.

Қазиб олинган фойдали қазилма ёки унинг бир қисми корхона томонидан бошқа материалларни ишлаб чиқариш ёки тайёрлаш учун хом ашё ҳисобланган тақдирда солиқ ушбу хом ашёни қазиб олишнинг ишлаб чиқариш таннархидан келиб чиқиб, тасдиқланган ставкалар бўйича тўланади.

Ҳисобот ойида қазиб олинган, лекин тўлалигича ёки сотилмаган фойдали қазилмалар ҳажми учун солиқ сотилган маҳсулотнинг ҳисобот ойи ёки сотиш амалга оширилган бундан олдинги ой учун ўртача ҳисобланган қийматидан келиб чиқиб тўланади.

- Техноген ҳосилалар ҳажми (минерал хом ашёни қазиб олиш ва қайта ишлаш чиқиндилари) ажратиб олинган асосий фойдали қазилманинг қонун ҳужжатларига мувофиқ ҳақиқий сотилиш қиймати бўйича, бунда қўшилган қиймат солиғи ва акциз солиғи чегарилади.

Техноген ҳосилаларга шу жумладан технологик ёки бошқа сабабларга кўра вақгинча ишлатилмаётган минерал хом ашёни қазиб олиш ва қайта ишлаш чиқиндилари киради.

- Тўпланган чақноқ тош хом ашёси намуналари, палеонтологик қолдиқлар ва бошқа геологик коллекция материалларининг ҳисоб қиймати.

Йиғиш деганда чақноқ тош хом ашёси намуналари, палеонтологик қолдиқлар ва бошқа геологик коллекция материалларини табиий очик жойлар, табиий ер ости бўшлиқлари (ғорлар), ишлатиб бўлинган карьерлар, қон қазиб саноати уюмлари, дарё қайирларида қончилик ва бошқа махсус иш турларини бажармасдан, ер останинг бир бутунлигини бузмасдан олиб тўплаш тушунилади.

2001 йилдан бошлаб фойдали қазилмалар қазиб олиш билан борлиқ бўлмаган ер ости иншоотларидан фойдаланиш ва уларни қуриш ер ости бойликларида фойдаланганлик учун ундириладиган солиқдан озод.

Ер остидан фойдалангашшк учун солиқ ставкаларини Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси белгилайди ва индексация қилиб борилади.

Қуйидагилар ер остидан фойдаланганлик учун солиқ тўлашдан озод этиладилар:

- *ер ости бойликларини геологик жиҳатдан ўрганувчи юридик ва жисмоний шахслар;*
- *геологик, минералогик ва бошқа алоҳида қўриқланадиган табиий ҳудудларда илмий иш олиб боровчи юридик ва жисмоний шахслар;*
- *ҳамма жойда тарқалган фойдали қазилмишгарни уларга берилган ер участкалари доирасида белгиланган тартибда, ўз хўжалик ва маиший эҳтиёжлари учун қазиб олишни амалга оширувчи ер эгалари ва ердан фойдаланувчилар.*

Мазкур кичик бандга мувофиқ ер остидан фойдаланганлик учун солиқдан қуйидагилар озод қилинади:

- *юридик ва жисмоний шахслар томонидан тадбиркорлик фаолияти билан бошиқ бўлмаган мақсадлар учун ўз ҳудудда қазиб олинган ва ишлатиладиган кенг тарқалган фойдали қазилмадар ҳажми ер ости бойликларидан фойдаланганлик учун.*

Бундай ҳолатларда жисмоний шахсларда ҳокимият томонидан хусусий қурилиш ишлари олиб борилаётгани ҳақидаги маълумотнома бўлиши шарт.

Агарда фойдали қазилма бойликлари четга сотилгани аниқданса, у ҳолда ер ости бойликларидан фойдаланганлик учун солиқ тўланиши лозим.

Ўзбекистон Республикасининг кенг тарқалган фойдали қазилмалари рўйхати.

— Қум (қолиплаш, шиша, чинни-фаянс, оловга чидамли ва цемент саноати учун ишлатиладиганларидан ташқари).

— Шағал.

— Майда шағал-тош.

— Лой (ўтга чидамли, қийин эрийдиган, қолиплаш, чинни-фаянс ва цемент саноати учун ишлатиладиган, оқартирувчи, бўёвчи, бентонит, кислотага чидамли ва каолиндан ташқари).

— Қумоқ тупроқ (цемент саноати учун қумоқ тупроқдан ташқари).

— Харсанг тошлар.

— Қумтош (битуминоз, пардозлаш, динас қумтошлари ва шиша саноати учун ишлатиладиганларидан ташқари).

— Кварцит (динас, флюс, пардозлаш, кремний карбиди ишлаб чиқариш учун темирли, кристалли кремний ва ферроқотишмалардан ташқари).

— Доломит (арраланадиган, пардозланадиган, металлургия, кимё ва шиша саноати учун ишлатиладиганларидан ташқари).

— Мергель (битуминоз ва цемент саноати учун ишлатиладиганларидан ташқари).

— Оҳактош (битуминоз, пардозлаш, арраланадиган, Цемент, металлургия, кимё, шиша, целлюлоза-қоғоз ва қанд-шакар саноати, шунингдек глинозём ишлаб чиқариш учун ишлатиладиганларидан ташқари).

— Чиғаноктош.
— Слаиец (иссиқ ва томга ёпиладиганларидан ташқари),
— Аргиллит ва алевролитлар (цемент саноатида ишлатиш учун яроқлиларидан ташқари).

— Магматик, вулқон ҳосил қилувчи ва метаморфик жинслар (пардозлаш, декоратив, оловга чидамли ва кислотага чидамли материаллар ишлаб чиқариш, тош қуйма ва минерал пахталар ишлаб чиқариш учун ишлатиладиган, шунингдек цемент саноатида ишлатиш учун яроқлиларидан ташқари).

Ер остидан фойдаланганлик учун солиғини ҳисоблаб чиқариш ва тўлаш тартиби

Юридик ва жисмоний шахслар ер остидан фойдаланганлик учун солиқ бўйича ҳисоб-китобларни солиқ органларига ўсиб борувчи якун бўйича, солиқ тўлаш учун белгиланган муддатларда тақдим этадилар.

Юридик шахслар ер остидан фойдаланганлик учун солиқни:

а) фойдали қазилмалар қазиб олганлик учун ва техноген ҳосилалардан фойдаланганлик учун — *ҳар ойда*, ҳисобот ойдан кейинга ойнинг йигирманчи кунигача;

б) *қолган ҳолларда* — *йилнинг ҳар чорагида, йил чораклари бўйича ва йиллик ҳисоботлар татириш муддатларида тўлайдилар.*

Юридик шахслар ер остидан фойдаланганлик учун тўланган солиқ суммасини давр харажатларига олиб борадилар.

Кенг тарқалган фойдали қазилмаларни қазиб олиш билан шуғулланувчи *жисмоний шахслар йилига бир маротаба, кейинги йилнинг 20 январидан кечиктирмай*, давлат солиқ хизмати органларининг хабарномаси бўйича ҳисоб-китобни уларга тақдим этадилар ва ер остидан фойдаланганлик учун солиқни тўлайдилар.

Ер остидан фойдаланганлик учун солиқ 2007 йил ставкалари

Солиқ солинадиган объектлар номи	Қазилмалар ҳажмига нисбатан %ларда солиқ ставкаси
1. Асосий ва қўшимча фойдали қазилмалар олинишига солиқ ставкалари	
<i>Энергия ташувчилар:</i>	
Табиий газ	30,0
Ер остидан қазиб олиинган газ	2,6
Ностабил газ конденсати	20,0
Нефть	20,0
Кўмир	3,8
<i>Рангли ва нодир металлар:</i>	
Тозаланган мис	8,1
Молибденли саноат маҳсулоти	1,3
Концентратланган кўрғошин	1,3
Металл рух	1,3
Вольфрам концентрати	10,4
<i>Асл металлар:</i>	
Олтин	5,0
Кумуш	8,0
Қимматбаҳо, ярим қимматбаҳо ва зеб-зийнат учун тошлар хом ашёси	24,0
<i>Қора металлар:</i>	
Темир	3,0
<i>Кон-киме хом ашёси:</i>	
Тош туз (овқатга ишлатиладиган)	1,7
Калий тузи	0,4
Натрий сульфат	0,4
Фосфоритлар (графитларга)	4,8
Карбонат хом ашеси (оҳактошлар, доломитлар)	3,3
Глауконит	3,3
Минерал пигментлар	4,8
<i>Конруда хам ашёси:</i>	
Плавик шпати концентрат	21,2
Табиий графит	7,8
Иккиламчи бойитилмаган кулранг каолин	7,9
Кварцдала шпати хом ашёси	6,5
Шиша хом ашёси	1,8
Бентонитли гил	4,8
Тальк ва тальк тоши	3,9

Талькомагнезит	3,9
Минерал бўёқлар	5,7
Золлостанит	3,9
Асбест	3,9
Минерал тола ишлаб чиқариш учун базальт	2,3
	2,0
Металлургия учун норуда хом ашё:	
Ўтга чидамли, қийин эрувчан, қолиплаш гилмояси	3,3
Оҳактошлар, доломклар	3,9
Кварц ва кварцитлар	6,5
Қолиплаш қумлари	1,8
Норуда қурилиш материаллари:	
Цемент хом ашёси	2,0
Табиий безактошдан блоклар	1,8
Мармар ушоғи	3,8
Гипс тоши, ганч	5,3
Керамзит хом ашёси	3,0
Ғишт-черепица хом ашёси (кумоқсимон, лёссимон жинслар, зичловчи сифатида лёсслар, қумлар ва бошқалар)	3,1
Гипс ва ангидрид	3,8
Эговланадиган, харсангтош ва шағал учун тошлар	3,8
Қурилиш қумлари	3,0
Тош-шағал аралашмаси, шағал аралашмаси, майда тошлар, шағал	3,8
Қумтошлар	1,6
Чиганоқ	3,8
Сланецлар	3,8
Аглопорит	2,5
Бошқа кенг тарқалган фойдали қазилмалар (мергеллар, аргелитлар, амвритлар ва бошқалар)	1,6
2. Фойдали қазилмаларни қазиб олиш ва минерал хом ашёни қайта ишлаш жараёнида олинган техноген бирикмалардан фойдаланганлик ҳуқуқи учун	Асосий фойдали қазилма бойлигини қазиб олганлик ставкасидан 30%и
3. Рангли тош хом ашёси, палеолит □ логик қолдиқлар ва бошқа геологик коллекция материаллари намуналарини йиққанлик	Улар ҳисоб-

учун	китоб қийматидан 5%и
------	----------------------------

Маъруза 12. ЕР СОЛИҒИ

Режа:

1. Ер майдонларининг солиққа тортилишининг асосий сабаблари. Ер солиғининг иқтисодий моҳияти ва унинг тарихий шаклланиши.
2. Юридик шахслар ер солиғини тқловчилари ва солиқ объекти. Ер солиғи ставкалари ва унинг ҳудудий табакалаштириш асослари.
3. Юридик шахслардан олинадиган ер солиғи бқйича солиқ имтиёзлари ва унинг гуруҳланиши. Ер солиғини ҳисоблаш ва бюджетга тулаш тартиби.
4. Кишлоқ хўжалиги корхоналари учун ягона ер солиғини жорий этишнинг ижтимоий-иқтисодий сабаблари ва зарурияти. Ягона ер солиғини ҳисоблаш ва тулаш тартиби. Ҳисобланган солиқ суммасини бухгалтерия счётларида акс эттириш тартиб.
5. Ер солиғини ҳисоблаш ва бюджетга тулаш билан боғлиқ бқлган асосий муаммолари.
6. Ер солиғи тқловчилари ва жисмоний шахслар учун ер солиғи объекти.
7. Ер солиғи ставкалари ва ер солиғидан жисмоний шахслар учун имтиёзлар.
8. Жисмоний шахслар ер солиғини ҳисоблаш ва тулаш тартиби.

Ўзбекистон Республикасида ер фонди ерлардан фойдаланишнинг белгиланган асосий мақсадига кўра қуйидаги тоифаларга бўлинади:

1) **қишлоқ хўжалигига мўлжалланган ерлар** — қишлоқ хўжалиги эҳтиёжлари учун берилган ёки ана шу мақсадга мўлжалланган ерлар. Қишлоқ хўжалигига мўлжалланган ерлар суғориладиган ва суғорилмайдиган (лалмикор) ерлар, ҳайдаладиган ерлар, пичанзорлар, яйловлар, кўп йиллик мевали довдарахтлар ва токзорлар эгаллаган ерларга бўлинади;

2) **аҳоли пунктларининг (шаҳарлар, посёлкалар ва қишлоқ аҳоли пунктларининг) ерлари** — шаҳарлар ва посёлкалар, шунингдек қишлоқ аҳоли пунктлари чегараси доирасидаги ерлар;

3) **саноат, транспорт, алоқа, муҳофаа ва бошқа мақсадларга мўлжалланган ерлар** — кўрсатилган мақсадларда фойдапаниш учун юридик шахсларга берилган ерлар;

4) **табиатни муҳофаза қилиш, соғломлаштириш, рекреация мақсадларига мўлжалланган ерлар** — алоҳида муҳофаза этиладиган табиий ҳудудлар эгаллаган, табиий даволаш омилларига эга бўлган ерлар, шунингдек оммавий дам олиш ва **туризм** учун фойдаланиладиган ерлар;

5) **тарихий-маданий аҳамиятга молик ерлар** — тарихий-маданий ёдгорликлар жойлашган ерлар;

6) **ўрмон фонди ерлари** — ўрмон билан қопланган, шунингдек ўрмон билан қопланмаган бўлса ҳам, ўрмон хўжалиги эҳтиёжлари учун берилган ерлар;

7) **сув фонди ерлари** — сув объектлари, сув хўжалиги иншоотлари эгаллаган ерлар ва сув объектларининг қирғоқлари бўйлаб ажратилган минтақадаги ерлар;

8) **захира ерлар.**

Ерлар асосий фойдаланиш мақсадига қараб ер фонди тоифаларига бўлинади.

Ерлардан асосий фойдаланиш мақсади — ерлардан ер-кадастр ҳужжатларида акс эттириладиган аниқ мақсаддарни кўзлаб фойдаланишнинг қонун ҳужжатларида белгиланган тартиби ва шартларидир.

Ерларни ер фондининг бир тоифасидан бошқасига ўтказиш ерлардан асосий фойдаланиш мақсади ўзгарган тақдирда амалга оширилади.

Ерларни ер фонди тоифаларига бўлиш ва бир тоифадан бошқасига ўтказиш ерни эгалик қилишга ва фойдаланишга бериш ҳуқуқига эга бўлган органлар томонидан амалга оширилади (Вазирлар Маҳкамаси, вилоят, шаҳар, туман давлат бошқарув органлари).

Ер фондининг тоифаси ерни эгалик қилишга ва фойдаланишга бериш ҳуқуқига эга бўлган органлар томонидан қабул қилинадиган ер участкаларини бериш тўғрисидаги қарорларда, ерга эгалик қилиш ва ердан фойдаланиш ҳуқуқини тасдиқловчи гувоҳномаларда, шартномаларда, бошқа ҳужжатларда, давлат ер кадастри ҳужжатларида, ер участкаларига бўлган ҳуқуқларни давлат рўйхатига олиш ҳужжатларида кўрсатилади.

Ерларни бир тоифадан бошқасига ўтказишнинг белгиланган тартибини бузиш бундай ўтказиш фактларини ғайриқонуний деб ва улар асосида тузилган ер участкаларига доир битимларни ҳақиқий эмас деб топишга, шунингдек ер участкаларига бўлган ҳуқуқларни давлат рўйхатига олишни рад этишга асос бўлади.

Ер участкаси — ер фондининг қайд этилган чегарага, майдонга, жойлашиш манзилига, ҳуқуқий режимга ҳамда ер участкасига бўлган ҳуқуқларнинг давлат ер кадастрида ва давлат рўйхатига олиш ҳужжатларида акс эттириладиган бошқа хусусиятларига эга бўлган қисмидир.

Юридик шахслар доимий эгалик қилиш, доимий фойдаланиш, муддатли (вақтинча) фойдаланиш, ижарага олиш ва мулк ҳуқуқи асосида ер участкаларига эга бўлишлари мумкин.

Жисмоний шахслар мерос қилиб қолдириладиган умрбод эгалик қилиш, доимий фойдаланиш, муддатли (вақтинча) фойдаланиш, ижарага олиш ва мулк ҳуқуқи асосида ер участкаларига эга бўлишлари мумкин.

Ўзбекистон Республикаси Ер кодексига асосан ер давлат мулки — умуммиллий бойликдир, ундан оқилона фойдаланиш зарур, у давлат томонидан муҳофаза этилади ҳамда олди-сотди қилинмайди, айирбошланмайди, ҳадя этилмайди, гаровга қўйилмайди, Ўзбекистон Республикасининг қонунларида белгиланган ҳоллар бундан мустасно.

Юридик ва жисмоний шахсларнинг ер участкаларига бўлган мулк ҳуқуқининг вужудга келиши қуйидаги ҳолатларда амалга оширилиши мумкин:

— юридик ва жисмоний шахсларнинг ер участкаларига бўлган мулк ҳуқуқи савдо ва хизмат кўрсатиш соҳаси объектлари улар жойлашган ер участкалари билан бирга хусусийлаштирилганда қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда вужудга келади;

— дипломатия ваколатхоналари ва уларга тенглаштирилган, Ўзбекистон Республикасида аккредитация қилинган халқаро ташкилотларнинг ер участкаларига мулк ҳуқуқи уларга ўзлари ваколатхона биноси сифатида фойдаланаётган иморат ёки иморатнинг қисмлари, шу жумладан ваколатхона бошлиғининг қароргоҳи улар жойлашган ер участкалари билан бирга, шунингдек мазкур ваколатхоналарнинг иморатларини қуриш учун ер участкалари қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда реализация қилинганда вужудга келади;

— чет эллик юридик ва жисмоний шахсларнинг — дипломатия корпуси ходимларининг, Ўзбекистон Республикасида аккредитация қилинган матбуот вакилларининг, фирмалар, компаниялар ва халқаро ташкилотлар доимий ваколатхоналари ходимларининг, чет эл инвестицияси иштирокидаги корхоналарда доимий асосда ишловчи шахсларнинг, шунингдек республикада доимий истиқомат қилувчи ва яшаш учун гувоҳномаси бўлган шахсларнинг ер участкаларига бўлган мулк ҳуқуқи уларга уй-жой бинолари шу бинолар жойлашган ер участкалари билан бирга қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда реализация қилинганда вужудга келади.

Ер участкаларига доимий ва муддатли (вақтинча) эгалик қилиш ҳамда улардан доимий ва муддатли (вақтинча) фойдаланиш ҳуқуқи корхоналар, муассасалар ва ташкилотларга кишлоқ ва ўрмон хўжалиги юритиш учун, қонун ҳужжатларида назарда тутилган ҳолларда эса, бошқа мақсадлар учун ҳам доимий эгалик қилишга берилади.

Доимий ёки муддатли (вақтинча) фойдаланиш учун ер участкалари тақдим этилади:

— Ўзбекистон Республикасининг фуқароларига;

— саноат, транспорт ҳамда бошқа нокишлоқ хўжалик корхоналари, муассасалари ва ташкилотларига;

— чет эл инвестициялари иштирокидаги корхоналарга, халқаро бирлашмалар ва ташкилотларга;

— чет эллик юридик ва жисмоний шахсларга берилади. Ер участкасига доимий эгалик қилиш ҳуқуқи ер участкасига доимий эгалик қилиш ҳуқуқини берувчи давлат ҳужжати билан тасдиқланади.

Ер участкасидан доимий фойдаланиш ҳуқуқи Ер участкасидан доимий фойдаланиш ҳуқуқини берувчи давлат ҳужжати билан тасдиқланади.

Ер участкаларига эгалик қилиш, фойдаланиш, ижарага олиш ва уларга мулк ҳуқуқини бериш (сотиш) ер участкаларини ажратиш тартибида амалга оширилади.

Ер участкалари Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси, вилоятлар, Тошкент шаҳар, туманлар, шаҳарлар ҳокимлари томонидан қонунда белгиланган тартибда ажратилади.

Эгалик ҳуқуқидаги, фойдаланишдаги, ижарадаги ва уларда мулк ҳуқуқидаги бўлган ер участкаларини ажратишдан (сотишдан) аввал ер участкаларини белгиланган тартибда олиб қўйилгандан (қайта сотиб олингандан) кейингина амалга ошириш мумкин.

Саноат корхоналари, темир йўллар ва автомобиль йўллари, алоқа ва элеур узаташ линиялари қуриш, магистрал ўтказувчи қувурлар ётқизиш учун, шунингдек қишлоқ хўжалиги билан боғлиқ бўлмаган бошқа эҳтиёжлар учун қишлоқ хўжалигага мўлжалланмаган ерлар ёки қишлоқ хўжалиги учун яроқсиз бўлган ерлар ёхуд қишлоқ хўжалигининг сифати ёмон ерлари берилади (реализация қилинади). Ўрмон фондига қарашли ерлардан мазкур мақсадлар учун ер участкалари бериш (реализация қилиш) асосан ўрмон билан қопланмаган майдонлар ёки бута ва арзонбаҳо довдарахтлар билан қопланган майдонлар ҳисобидан амалга оширилади.

Ер тузиш хизмати органлари томонидан берилган (реализация қилинган) ер участкасининг чегараларини натурада (жойнинг ўзида) белгилагуналарига ва ерга эгалик қилиш ёки ундан фойдаланиш ҳуқуқини тасдиқлайдиган ҳужжатлар берилгунига қадар ана шу участкага эгалик қилиш ва ундан фойдаланиш тақиқланади.

Ер участкаларига эгалик қилиш ва фойдаланиш учун бериш (реализация қилиш) тартиби қонун ҳужжатлари билан белгиланади.

Ер участкаларидан муддатли фойдаланиш қуйидагича бўлиши мумкин:

- қисқа муддатли — уч йилгача;
- узоқ муддатли — уч йилдан ўн йилгача;.

Яйлов чорвачилиги учун ер участкалари қишлоқ хўжалиги корхоналари, муассасалари ва ташкилотларига йигирма беш йилгача муддатга берилиши мумкин.

Корхона, бино, иншоот ёки бошқа кўчмас мол-мулкка нисбатан мулк ҳуқуқи, хўжалик юритиш ҳуқуқи ёки уларни оператив бошқариш ҳуқуқи бошқа шахсга ўтган тақдирда, ана шу объектлар билан биргаликда мазкур объектлар жойлашган ҳамда уларда фойдаланиш учун зарур бўлган ер участкасига эгалик қилиш ва ундан доимий фойдалишни ҳуқуқи ҳам ўтади.

Юридик ва жисмоний шахсларга ер участкасига нисбатан ҳуқуқ ваколат берилган органлар қарорлари асосида ер майдонининг чегараси, ернинг плани, ер участкаси тузилиши ва давлат рўйхатидан ўтказилганлиги тўғрисидаги ҳужжатлари расмийлаштирилгандан сўнг берилади.

Юридик ва жисмоний шахсларнинг ер участкасига бўлган ҳуқуқни Давлат рўйхатидан ўтказиш ваколат берилган органлар томонидан аризани (ер участкасига эгалик ҳуқуқини берувчи тегишли ҳужжатларни илова қилган ҳолда) тақдим этилгандан сўнг **ўн кун** муддат ичида амалга оширилади (ЎЗР Ер кодексининг 35-моддаси).

Ер участкасининг ижараси ер участкасига ижара шартномаси шартлари асосида муддатли, ҳақ эвазига эгалик қилиш ва фойдаланишдан иборатдир.

Ер участкасини шартнома асосида қуйидагилар ижарага берадилар:

— Ўзбекистон Республикаси фуқароларига ва юридик шахсларига — туман ва шаҳар ҳокимлари;

— чет эл инвестициялари иштирокқцаги корхоналарга, халқаро бирлашмалар ва ташкилотларга, чет эллик юридик ва жисмоний шахсларга — Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси,

Ижарага берилган ер участкаси ёки унинг бир қисмини иккиламчи ижарага бериш тақиқланади, қонунда рухсат этилган ҳолатлар бундан истисно.

Ижарага берилган ер участкалари олди-сотди, гаров, айирбошлаш объекти бўлиши мумкин эмас.

Ер участкасини ижарага олиш ҳуқуқи кредитларни олиш учун гаровга қўйиши мумкин. Ижарачи фақат қонунда ёки ижара шартномасида назарда тутилган ҳоллардагина ер участкасига бўлган ўзининг ижара ҳуқуқларини ижарага берувчининг розилигисиз гаровга қўйишга ҳақлидир.

Ер участкалари ижарасининг шартлари ва муддатлари тарафларнинг келишувига биноан белгиланади ва шартномада мустаҳкамлаб қўйилади.

Қишлоқ хўжалигига мўлжалланган ерлар ижарага 50 йилгача бўлган, бироқ 30 йилдан кам бўлмаган муддатга берилиши мумкин.

Ижара ҳақи тўлаш мажбурияти фуқароликҳуқуқий характерга эга бўлган шартномалардан ва унинг бюджетга тўланиши эса ернинг давлат мулки бўлганлигидан келиб чиқади. Ижара ҳақини бюджетга (савдо-сотик корхоналаридан ташқари) ер участкаларини Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси, Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши ва маҳаллий давлат органларининг қарорларига асосан ижарага олган шахслар тўлайди. ВМнинг 2000 йил 242-сонли Қарорига мувофиқ савдо-сотик корхоналари ер учун ижара ҳақидан озод этилганлар.

Юридик ва жисмоний шахсларнинг хусусий мулки бўлган ер участкалари ижарага берилганда тўланадиган ижара ҳақи бюджетга эмас, балки ер участкалари эгаларига тўланади.

Ижара муносабатлари Тошкент шаҳрида жуда ҳам ривожланган. Ер участкаларини ижарага олган юридик шахслар Тошкент шаҳри ҳркимияти ер

муносабатларини тартибга солиб турувчи ва кўчмас мулк кадастри бош бошқармаси билан уларни ижара олиш бўйича шартнома тузадилар. Бундай ҳолатларда ер учун ижара ҳақларини тўлаш Солиқ кодекси билан эмас, балки Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексига асосан тартибга солинади. Юридик шахслар қанаай солиққа тортиш тизими қабул қилинганлигидан қатъи назар ер участкаси бўйича шартнома тузиб, ўзларига унинг асосида ижарага олинган ер участкалари учун ҳақ тўлаш мажбуриятини оладилар.

Ер учун ҳақ тўлаш

Ердан фойдаланганлик учун ҳақ тўланади. Ер учун ҳақ икки кўринишда ундирилади:

1. Ўз эгалигида ва фойдаланишида ҳамда мулкида ер участкалари бўлган юридик ва жисмоний шахслар ер учун ҳақ тўлайдилар. Ер учун ҳақ **ҳар йили тўланадиган ер солиғи** шаклида олинади, унинг миқдори ер участкасининг сифатига, жойлашишига ва сув билан таъминланиш даражасига қараб белгиланади.

2. Ер участкалари ижарага берилганда ер учун ҳақ **ижара ҳақи шаклида** олинади, унинг миқдори тарафларнинг келишувига мувофиқ белгиланади, лекин у ер солиғи ставкасининг **бир бараваридан кам ва уч бараваридан кўп бўлмаслиги керак**, ердан қишлоқ хўжалик эҳтиёжлари учун фойдаланилган тақдирда ер солиғи ставкасининг **бир баравари миқдорида бўлади**.

Белгиланган тартибда тақдим этилган ер участкалари бутун **ер участкасининг фойдаланилганлигидан қатъи назар ер солиғи тўланади**.

Ер солиғи, солиқ тўловчининг жойлашган еридан қатъи назар, ҳудудида ер участкаси жойлашган туман ёки шаҳарнинг маҳаллий бюджетига тўланади. Агар ер участкаси ҳам туман, ҳам шаҳар ҳудудида жойлашган бўлса, солиқ худди шу тартибда тўланади.

Ер солиғини ҳисоблаш ва тўлаш тартиби «Ер солиғини Ҳисоблаб чиқариш ва тўлаш тартиби тўғрисида»ги Йўриқнома (2002 йил 27 март 1118-сон билан АВ рўйхатдан ўтган) асосида олиб борилади.

Ер солиғи тўловчилари

Ўз мулкида, эгалигида ёки фойдаланишида ер участкаларига эга бўлган юридик ва жисмоний шахслар ер солиғи тўловчилардир.

Қуйида келтирилганлар ер солиғи тўловчиси ҳисобланмайдилар:

ягона солиқ тўловчи микрофирма ва кичик корхоналар;

ҳамда қуйидаги юридик шахслар асосий фаолият тури бўйича:

- савдо ва умумий овқатланиш корхоналари;

- ягона ер солиғи тўловчи қишлоқ хўжалиги товар ишлаб чиқарувчилари;

- тадбиркорлик фаолиятининг қатъий солиқ тўловчилари бўлган фаолият турлари билан шуғулланувчилар.

- лотореялар, тотализаторлар ва бошқа таваккалчиликка асосланган ўйинларни ташкил этиш бўйича фаолиятни амалга оширувчи ялпи тушумдан ундириладиган ягона солиқ тўловчилари.

Юридик шахсларни солиққа тортиш

Юридик шахслар учун қуйидаги ер участкалари солиқ солинадиган объект ҳисобланади:

1) қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда мулк қилиб олинган ер участкалари;

2) қишлоқ ёки ўрмон хўжалигини юритиш учун эгалик қилишга берилган ер участкалари;

3) корхоналар, бинолар ва иншоотлар қуриш учун ёки қишлоқ хўжалигига тааллуқли бўлмаган бошқа мақсадларда фойдаланиш учун берилган ер участкалари;

4) корхоналар, бинолар ёки иншоотларга бўлган мулк ҳуқуқи ўтиши билан бирга эгалик қилиш ва фойдаланиш ҳуқуқи ҳам ўтган ер участкалари.

Йил давомида юридик ва жисмоний шахсларда ер участкаларига мулк ҳуқуқи, ерга эгалик қилиш ҳуқуқи, ердан фойдаланиш ҳуқуқи вужудга келган (бекор бўлган) тақдирда, шунингдек улар фойдаланаётган ер майдони кенгайган (камайган) ёки ер солиғи бўйича имтиёз ҳуқуқлари тўхтатиб қўйилган (пайдо бўлган) ҳолларда улар ер участкаси ажратилган (олиб қўйилган) ёки имтиёзлар тўхтатилган (пайдо бўлган) кундан эътиборан бир ойдан кечиктирмай давлат солиқ органларига ер солиғи бўйича ҳисоб-китобларни тақдим этишлари шарт.

Ер солиғи ставкалари

Ер солиғи ставкалари Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланади.

Ернинг асосий фойдаланиш мақсадига ва солиқ тўловчиларнинг категориясига қараб ер солиғининг ставкалари бир неча турларга бўлинади:

— жамоа қишлоқ хўжалик суғориладиган ерларидан фойдаланганлик учун;

— лалмикор экинзорлар, бўз ерлар ва кўп йиллик кўчатзорлардан фойдаланганлик учун;

— суғорилмайдиган ҳашакзорлар ва яйловлардан фойдаланганлик учун;

— қишлоқ хўжалиги ва ўрмон хўжалиги ишлаб чиқаришида фойдаланиладиган бошқа ерлардан фойдаланганлик учун;

— Тошкент шаҳар ер участкаларидан фойдаланганлик учун;

— шаҳар ва қўрғонларда ер участкаларидан фойдаланганлик учун;

— корхона, муассасалар ва ташкилотлардан қишлоқ жойларда жойлашган ер участкаларидан фойдаланганлик учун;

— (фуқаролардан) қишлоқ жойларда жойлашган ер участкаларидан фойдаланганлик учун.

Корхоналар ва фуқаралар учун ер солиғи ставкаси алоҳида~алоҳида ўрнатилади.

Солиқ ставкасининг энг юқори қиймати шаҳарларда корхона ва ташкидотлар жойлашган ер участкаларига тўғри келади.

Ер солиғи ставкаси ер зоналарига қараб белгиланади. Масалан, Тошкент шаҳри 14 зонага бўлинган, йирик ва катта шаҳарлар ҳудудлари — 4 зонага, кичик шаҳарлар — 3 зонага ва посёлкалар — 2 зонага.

Жамоаларнинг суғориладиган қишлоқ хўжалик ер участкаларининг солиқ ставкаси жуда ҳам паст бўлиб, улар ернинг сифатига ва балл-бонитетига боғлиқ бўлади.

Қишлоқ хўжалик ерларининг сифати ер участкаси мулкдори, ер эгаси ёки ердан фойдаланувчининг айби билан ёмонлашган (бонитети пасайиб кетган) тақдирда, *ер солиғи* / *□инг сифати ёмонлашуви*га қадар белгиланган ставкалар бўйича ундирилади.

Шаҳарлар ва шаҳар кўрғонларининг маъмурий чегараларида жойлашган қишлоқ хўжалик аҳолиятига молик ерлар учун ер солиғи қишлоқ хўжалик ер зонасига белгиланган ставкаларнинг икки баравари миқдорида ундирилади.

Суғорилмайдиган пичанзор ва яйловлар учун олинадиган ер солиғи ставкалари энг паст қилиб белгиланган солиқ ставкаларидир.

Маъмурий ва саноат марказларига нисбатан олганда ер участкаларининг жойлашиш жойига боғлиқ ҳолда қишлоқ жойлари учун белгиланган ер солиғи ставкаларига (қишлоқ хўжалик корхоналаридан бундан мустасно) қуйидаги коэффициентлар қўлланади;

Тошкент шаҳри атрофида 20 километрлик айланада — 1,30;

Қорақалпоғистон Республикаси пойтахти ва вилоят марказлари атрофида 15 километрлик айланада — 1,20;

туман марказлари атрофида 10 километрлик айланада — 1,15;

бошқа шаҳарлар атрофида 5 километрлик айланада — 1,10.

Ер участкаларига масофа шаҳарлар ва туман марказларининг маъмурий чегараларидан бошлаб автомобиль йўллари бўйлаб белгиланади. *Ер участкаси икки шаҳар яқинида жойлашган тақдирда шаҳарнинг юқорироқ функционал вазифасига мувофиқ келадиган коэффициент қабул қилинади.*

Бир қишлоқ аҳоли пункти доирасида ягона ставкаларни белгилаш мақсадида солиқ тўловчиларга берилган ерлар, ерларнинг қандай қисми ушбу зонага киришига боғлиқ ҳолда, бутунлай шаҳар атрофи зонасига киритилади ёки ушбу зонадан бутунлай чиқарилади.

Деҳқон хўжаликларидан ундириладиган ер солиғини ҳисоблаб чиқариш чоғида ер солиғи ставкаларига, ер сифатига боғлиқ ҳолда, қуйидаги коэффициентлар қўлланилади:

— тупроқ бонитети 40 баллгача бўлса — 0,75;

— тупроқ бонитети 41 дан 70 баллгача бўлса — 1,0;

— тупроқ бонитети 70 баллдан ортиқ бўлса — 1,25. Шаҳар ва кўрғонларнинг маъмурий чегараларида жойлашган кон ва карьерлар банд этган ерлар учун солиқ корхоналар, муассасалар ва ташкилотлар учун

белгиланган ставкаларга 0,1 коэффицентини қўллаган ҳолда тўланади. Юридик шахслар фойдаланадиган, давлат ҳокимияти органлари томонидан ажратилган майдонлардан ортиқча ер участкалари (шу жумладан, ер солиғини тўлашдан озод этилган) учун ер солиғи 2,0 коэффицентини қўллаган ҳолда тўланади.

Давлат ҳокимияти органлари томонидан ажратилган ер участкалари майдони ер бериш тўғрисида давлат ҳокимият органларининг қарори, ерга эгалик қилиш ёки ундан фойдаланиш ҳуқуқи учун давлат далолатномаси, ерни ижарага олиш шартномаси, ер участкасига бўлган ҳуқуқларни рўйхатдан ўтказиш тўғрисидаги гувоҳнома ва ер участкасига бўлган ҳуқуқни тасдиқлайдиган бошқа ҳужжатларга кўра белгиланади. Ер участкасига нисбатан мулк, эгалик қилиш ёки ундан фойдаланиш ҳуқуқини тасдиқлайдиган ҳужжатлар мавжуд бўлмаса, солиқ **бутун** майдон учун юқорида кўрсатилган ошириш коэффицентларини қўллаган ҳолда тўланади.

Алоҳида турадиган объектлар қурилиши учун ер участкалари майдонлари ер участкасига доир ҳуқуқни тасдиқлайдиган ҳужжатларда кўрсатилган майдондан ошиб кетган тақдирда ҳам ошириш коэффицентлари қўлланади.

Ушбу тартиб янги йўриқномага асосан барча юридик шахсларга, бунга ер солиғи тўлашдан озод қилинган, ҳатто соддалаштирилган солиқ тўлаш системасига ўтиб солиқдан озод қилинган корхоналарга ҳам тааллуқли бўлади.

Юридик шахслар томонидан ер солиғини ҳисоблаш ва тўлаш тартиби

Ер солиғи юридик шахслар томонидан ҳар йили 1 январгача бўлган ҳолатга қараб мустақил ҳисоблаб чиқарилади.

Ер солиғи бўйича ҳисоб-китоблар ер участкаси жойлашган ҳудуддаги давлат солиқ органига жорий йилнинг 1 февралгача алоҳида иккита шакл кўринишида тақдим этилади:

- қишлоқ хўжалиги аҳамиятига эга бўлмаган ерлар учун;
- қишлоқ хўжалиги аҳамиятига молик ерлар учун. *Бўйича олинадиган маблағлардан муайян маъсадлар учун фойдаланиш шарти билан имтиёзлар олган юридик шахслар солиқ тўловчилар учун белгиланган шакл бўйича ва муддатларда ер солиғи ҳисоб-китобини тақдим этадилар.*

Юридик шахс ҳисобланган деҳқон хўжаликлари ҳисоблаб ёзилган ер солиғи умумий суммасининг 95%ини бюджетга, 5%ини эса Деҳқон ва фермер хўжаликларини қўллаб-қувватлаш жамғармасига тўлайдилар. Ҳисоб-китобларда Жамғармага тўланадиган сумма алоҳида сатрда акс эттирилади.

Фойдали қазилмаларни қазиб олиш учун фойдаланиладиган ерлар, шу жумладан очиқ усулда қазиб олинадиган, бўш ва балансдан ташқари жинслар уюмлари банд этган ёки улар учун мўлжалланган ерлар учун солиқни ҳисоблаб чиқариш уларнинг жойлашган ерини ҳисобга олган ҳолда қон ва қарьерлар учун ставкалар бўйича амалга оширилади.

Фойдали қазилмаларни қайта ишлаш ёки улардан ишлаб чиқаришда фойдаланиш билан боигак ер участкалари учун, шу жумладан охирги омборлар ва тиндиргичлар, шунингдек маъмурий, ёрдамчи бинолар ва иншоотлар банд этган ерлар учун солиқ корхоналар, муассасалар ва ташкилотлар учун белгиланган ставкалар бўйича ҳисоблаб чиқарилади.

Ер солиғини ҳисоблаб чиқариш ер участкаси ҳақиқатда эгаллаган майдондан келиб чиқиб амалга оширилади.

Ер участкаларининг умумий майдонлари тўғрисидаги маълумотлар ер участкасига бўлган эгалик ва фойдаланиш ҳуқуқини тасдиқлайдиган ҳужжатлар ёки ерларни инвентаризациялаш даволатномалари бўйича қабул қилинади.

Ҳисобот йили давомида ер мулклари таркибида ўзгаришлар юз берган юридик шахслар давлат солиқ органларига ер солиғи тўланадиган ҳисобот йилининг 1 ноябрга қадар ер солиғининг аниқлаштирилган ҳисоб-китобини тақдим этадилар.

Ер участкаси йил давомида ажратилса, у ҳолда солиқ ер участкаси ажратилган ойдан кейинги ойдан бошлаб тўлана бошланади.

Агарда ер участкасини олиб қўйилса (қисқартарилса), сотиб олинса, сотиб юборилса, у ҳолда ер солиғини тўлаш ер участкасини олиб қўйилган, сотиб олинса, сотиб юборилган ойдан бошлаб тўланмайди.

Алоҳида бинолар еки хоналар бошқа юридик ва жисмоний шахсларга ижарага берилганида ер солиғини балансида ушбу бино бўлган юридик шахс тўлайди.

Агар алоҳида бино бир неча юридик шахснинг балансида бўлса, ер солиғини ҳар бир юридик шахс алоҳида, эгаллаган ишлаб чиқариш хоналарига мутаносиб равишда тўлайди.

Кўп қаватли тураржойларнинг бир қисмини эгаллаган юридик шахслар ер солиғини тураржой эгаллаган умумий майдондан ва мазкур юридик шахс томонидан фойдаланиладиган ишлаб чиқариш хоналарининг ҳиссасидан келиб чиқиб ҳисоблаб чиқарадилар.

Юридик шахслар (қишлоқ хўжалиги корхоналаридан ташқари) солиқни ҳар чоракда, чорак иккинчи ойининг 15-кунига (15 феврал, 15 май, 15 август, 15 ноябр) қадар тенг улушлар билан тўлайдилар.

Агар юридик шахс ер участкасини ҳисобот чораги учун тўлаш муддати тугаганидан кейин олган бўлса, ушбу давр учун солиқни тўлаш муддати бўлиб кейинги чорак учун солиқ тўлаш муддати ҳисобланади.

Ягона ер солиғини тўлашга ўтмаган қишлоқ хўжалиги корхоналарк ер солиғини йилда бир маротаба, ҳисобот йилининг 15 декабригача тўлайди.

Юридик шахслар учун имтиёзлар

Солиқ солинмайдиган ер участкаларига қуйидаги ерлар киради:

А) Шаҳарлар, шаҳар қўрғонлари ва қишлоқ аҳоли пунктларининг умумий фойдаланишдаги ерлари .

Б) Жамоа боғдорчилиги, узумчилиги ва полизчилигининг, жамоа гаражларининг **умумий фойдаланишдаги ерлари.**

В) Табиатни муҳофаза қилиш аҳамиятига молик ерлар корхоналар, муассасалар ва ташкилотларга белгиланган тартибда махсус мақсадлар учун берилган, ихота дарахтзорлари эгаллаган ерлар.

Г) Тарихий-маданий аҳамиятга молик ерлар.

Д) Сув фонди ерлари

Е) Электр узатиш линиялари, подстанциялар, умумдавлат алоқа линиялари ва уларнинг иншоотлари эгаллаган ерлар.

Ж) Умумий фойдаланишдаги автомобиль йуллари ва уларнинг иншоотлари эгаллаган ерлар.

З) Темир йўлларнинг умумий тармоғи ва уларнинг иншоотлари эгаллаган ерлар.

И) Умумий фойдаланишдаги шаҳар электр транспорти йўллари ва метрополитен линиялари ва уларнинг иншоотлари эгаллаган ерлар.

К) Спорт иншоотлари, стадионлар, спорт майдончалари, сузиш ҳавзалари, спортнинг техник турлари объектлари ва бошқа жисмоний тарбия-соғломлаштириш комплекслари, оналар ва болаларнинг дам олиш ва соғломлаштириш жойлари, санаторий-курорт муассасалари ва дам олиш уйлари, ўқув-машқ базалари эгаллаган ерлар.

Л) Магистрал сув қувурлари, магистрал канализация коллекторлари ва уларнинг иншоотлари, сув олиш ва тозалаш иншоотлари, шунингдек сув таъминоти ва канализацияга тегишли бошқа объектлар эгаллаган ерлар.

М) Магистрал газ ва нефть қувурлари ва уларнинг иншоотлари эгаллаган ерлар.

Н) Магистрал иссиқлик трассалари ва уларнинг иншоотлари эгаллаган ерлар.

О) Самолётларнинг учиш-қўниш майдонлари, шу жумладан уларни ерда бошқариш йўлкалари ва тўхташ жойлари, фукаро авиацияси аэропортларининг радионавигация ва электр-ёритиш ускуналари жойлашган ерлар.

П) Ўзбекистон Республикасининг Инвестиция дастурига киритилган объектлар қурилиши учун ажратилган ерлар — қурилишнинг меъёрий муддати даврига, шунингдек Ўзбекистон Республикаси Вазирлар

Маҳкамасининг қарори билан қурилиш ишлари тўхтатиб қўйилган объектлар эгаллаган ерлар.

Р) Гидрометеорология ва геологическая станциялари ҳамда постлари эгаллаган ерлар.

С) Илмий ташкилотларнинг қишлоқ хўжалиги аҳолиятига молик ва ўрмон фондидаги ерлари, қишлоқ хўжалиги ва ўрмон хўжалиги соҳасидаги илмий-тадқиқот ташкилотлари ҳамда ўқув юртига қарашли тажриба, экспериментал ва ўқув-тажриба хўжаликларининг бевосита илмий ва ўқув мақсадлари учун фойдаланиладиган ерлари.

Т) Янги ўзлаштирилаётган ерлар ва мелиоратив ҳолатини яхшилаш ишлари олиб борилаётган суғориладиган ерлар — лойиҳада назарда тутилган муддатга, лекин ишлар бошланганидан эътиборан кўпи билан беш йилга.

У) Захирадаги ерлар

Ф) Рекреацион аҳолиятига молик ерлар

Х) Соғломлаштириш аҳолиятига молик ерлар

Ц) Яқин тартибда уй-жой қуриш ва шахсий ёрдамчи хўжалик юритиш учун (фермер хўжаликлари) қонун ҳужжатларида белгиланган нормалар доирасида берилган ерлар-ер участкалари берилган пайтдан эътиборан икки йил муддатга.

Ч) Қишлоқ хўжалик ва ўрмон хўжалик корхоналари ҳамда ташкилотларининг ўрмонлар ва ихтазорлар, таълим, маданият ва соғлиқни сақлаш объектлари, шунингдек спорт иншоотлари эгаллаган ерлари.

Ш) Қишлоқ хўжалик корхоналарининг янги ўтқазилган боғ ва узумзорлари — улар мева қилиш даврига киришигача, қишлоқ хўжалик экинлари экиш учун қатор ораларидан фойдаланилишидан қатъи назар.

Ж) Солиқ тўловчининг балансида бўлган ҳамда тадбиркорлик фаолиятида фойдаланилмаётган фуқаролик ҳимояси ва сафарбарлик аҳолиятига молик объектлар эгаллаган ерлар.

Ерлардан бевосита мақсадга кўра фойдаланилмаган тақдирда юқорида келтирилган имтиёзлар қўлланилмайди.

Агар солиқ солинмайдиган ер участкаси мақсадга кўра фойдаланилмаса, ушбу майдон учун ер солиғи белгиланган тартибда тўланади.

Ер ости муҳандислик коммуникациялари (иншоотлари) ер юзасини эгалламайди (ер юзасида жойлашган айрим иншоотлардан ташқари) ва улар устидаги ер участкаларидан утпбу коммуникацияларни қўриқлаш қоидаларига риоя қилган ҳолда фойдаланиш шарт ва улар учун ер солиғи белгиланган тартибда тўланади. Қурилиш даврида улар эгаллаган ер участкалари солиқ солинадиган майдонлардан чиқарилади. Қурилиш тугалланганидан кейин ер участкаси қурилишни амалга оширган корхоналар ва ташкилотлар томонидан яроқли ҳолатга келтирилиши ва аввалги ердан фойдаланувчиларга қайтарилиши керак. Шу вақтдан бошлаб ҳудудида барпо этилган ер ости коммуникациялари ўтадиган юридик ва жисмоний шахслар ер солиғини белгиланган тартибда тўлай бошлайдилар.

Қўйидаги юридик шахслар ер солиғидан озод қилинадилар:

а) тижорат билан шуғулланмайдиган юридик шахслар, ер участкалардан тадбиркорлик фаолияти йўлида фойдаланаётганларидан ташқари.

1) ижтимоий-хайрия ёки таъсис ҳужжатларида қайд этилганидек, тадбиркорлик фаолиятидан даромад олишни назарда тутмайдиган бошқа мақсадлар учун барпо этилган юридик шахслар;

2) молиявий ва бошқа маблағларни мазкур ташкилот ходимлари, муассислари ёки аъзоларининг шахсий манфаатлари йўлида тақсимламайдиган ва инвестицияламайдиган юридик шахслар (қонун ҳужжатларида белгиланган чартибда меҳнат учун ҳақпардан ташқари);

б) маданият, таълим, соғлиқни сақлаш, меҳнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш муассасалари, қайси идорага бўйсунитилган қатъи назар, улар зиммасига юкланган вазифаларни амалга ошириш учун ажратилган ер участкалари учун.

в) деҳқон хўжаликлари — давлат рўйхатидан ўтказилган пайтдан эътиборан икки йил муддатга;

г) ногиронларнинг жамоат бирлашмалари, «Нуроний» жамғармаси ва «Ўзбекистон чернобилчилари» уюшмаси мулкида бўлган, ишловчилари умумий сонининг камида эллик фоизини ногиронлар ташкил қилган юридик шахслар, савдо, воситачилик, таъминот-сотиш ва тайёрлов фаолияти билан шуғулланувчи юридик шахслар бундан мустасно.

Мазкур банднинг «в» кичик бандида кўрсатилган юридик шахслар белгиланган имтиёзли даврдан кейин бир йил ўтгунига қадар, яъни корхона рўйхатдан ўтказилганидан кейин уч йиллик давр тугашига қадар тугатилган тақдирда, солиқ суммаси уларнинг бутун фаолият даври учун тўлиқ миқдорда ундирилади.

Жисмоний шахслардан ундириладиган ер солиғи

Жисмоний шахслар мерос қилиб қолдириладиган умрбод эгалик қилиш, доимий фойдаланиш, муддатли (вақтинча) фойдаланиш, ижарага олиш ва мулк ҳуқуқи асосида ер участкаларига эга бўлишлари мумкин.

Бунда Ўзбекистон Республикасининг фуқаролари ер участкаларига мерос қилиб қолдириладиган умрбод эгалик қилиш ҳуқуқига қуйидаги ҳолатларда эга бўладилар:

- деҳқон хўжалиги юритиш учун;
- яқка тартибда уй-жой қуриш ва уй-жойни ободонлаштириш учун;
- жамоа боғдорчилиги ва узумчилигини юритиш учун;
- қонун ҳужжатларида назарда тугалган бошқа ҳолларда.

Фуқароларнинг ер участкаларига мерос қилиб қолдириладиган умрбод эгалик қилиш ҳуқуқи ер участкасига мерос қилиб қолдириладиган умрбод эгалик қилиш ҳуқуқини берувчи Давлат ҳужжати билан тасдиқланади.

Жисмоний шахслар учун қуйидаги ер участкалари солиқ солинадиган объект ҳисобланади:

Тошкентда — 1 кв. метрга 12,8 сўмдан 55,5 сўмгача, Учқудукда — 1 кв. метрга 4,4 сўмдан 6,5 сўмгача белгиланган.

Қишлоқ жойларида жойлашган ер участкаларидан фойдаланганлик учун энг юқори солиқ ставкалари деҳқон хўжаликларини юритиш учун берилган ер участкаларига белгиланган.

Жисмоний шахслардан ундириладиган ер солиғини ҳисоблаб чиқариш чоғида *ер солиқ ставкаларига, ер сифатига боғлиқ ҳолда, ернинг бонитетига боғлиқ равишда қуйидаги коэффициентлар қўлланилади:*

- *тупроқ бонитети 40 баллгача бўлса — 0,75;*
- *тупроқ бонитети 41 дан 70 баллгача бўлса — 1,0;*
- *тупроқ бонитети 70 баллдан ортиқ бўлса — 1,25.*

Жисмоний шахсларга асосий фондларни сотиб олиш ва эғалик ҳуқуқини бериш билан ажратилган жамоа боғдорчилиги ва узумчилигини юритишга берилган ер участкаларидан ер солиғи қишлоқ хўжалик юритиш учун белгиланган солиқ ставкаларида ундирилади.

Жисмоний шахсларга тадбиркорлик фаолияти учун берилган ер участкаларидан солиқ корхоналар, муассасалар ва ташиқлотлар учун тасдиқланган ставкалар бўйича ундирилади.

Берилган ерлардан икки йил давомида фойдаланмаган жисмоний шахслардан ер солиғини уч барабар миқдориди ундирилади.

Жисмоний шахслар фойдаланадиган (шу жумладан, ер солиғини тўлашдан озод этилган), давлат ҳокимияти органлари томонидан ажратилган майдонларда **ортиқча ер участкалари учун ер солиғи 1,5 коэффициентини қўллаган ҳолда тўланади.**

Жамоа ва шахсий гаражлар банд этган ер участкалари учун жисмоний шахслардан солиқ якка тартибдаги уй-жой қурилиши ерлари учун тасдиқланган ставкалар бўйича ундирилади

Агар жисмоний шахс якка тартибда уй-жой қурилиши еки шахсий ёрдамчи хўжалик (деҳқон хўжалиги) юритиш учун берилган ер участкасида *тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланса ёки ердан мақсадли фойдаланишини ўзгартирмасдан ўз уйини офис сифатида расмилаштирса,* бунда ундан ер солиғи якка тартибда уй-жой қурилиши ёки деҳқон хўжалигини юритиш учун берилган ерлар учун белгиланган ставкалар бўйича ундирилади.

Кўп хонадонли тураржойларда яшайдиган жисмоний шахслардан ер солиғи ундирилмайди.

Кўп қаватли уйларни хусусийлаштиришда ушбу уйлар атрофидаги ер участкалари унда яшайдиган фуқароларга фойдаланиш учун ажратилмаган. Бу ерлар умумий фойдаланиш ерлари ҳисобланади.

Кўп квартирали уйлардаги яшаш учун мўлжалланмаган жойлардан фойдаланиш тартиби тўғрисида Низомга (ЎЗР ВМ 2000 йил 24 январдаги 22-сон қарори) мувофиқ кўп квартирали уйлардаги яшаш учун мўлжалланмаган жойларда жойлаштиришга руҳсат берилган фаолият турларининг қуйидаги рўйхати келтирилган:

1. Озиқ-овқат ва ноозиқ-овқат товарлари билан савдо қилиш (дўконлар, киоскалар, дўкончалар ва бошқалар).

2. Умумий овқатланиш (ресторанлар, кафе, кафетерийлар, музқаймоқ; ва чанқовбосди ичимликлар, барлар, газакхоналар ва бошқалар).

3. Маиший хизмат кўрсагиш (сартарошхоналар, пойабзал таъмирлаш, соат созлаш устахоналари, ателье ва бошқалар).

4. Банк хизматлари кўрсатиш (банкларнинг бўлимлари ва валюта алмаштириш пунктлари).

5. Алоқа хизматлари кўрсатиш (почта бўлими).

6. Қуйидагилар:

уй-жой ва таъмирлаш-фойдаланиш органларининг;

фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларининг;

маданият, халқ таълими, ижтимоий таъминот, соғлиқни сақлаш муассасаларининг;

жисмоний тарбия ва спорт муассасаларининг;

милиция пунктларининг;

прокуратура, суд органлари ва фуқаролик ҳолатини қайд қилиш бўлимининг;

адвокату^{ра} | □ нотариатнинг;

тадбиркорларнинг офислари ва идораларининг;

суғурта ташкилотларининг;

рассомлар ва ҳайкалтарошлар ижодий устахоналарининг;

маъмурий-бошқарув функциялари билан боғлиқ бўлган ҳокимият ва бошқарув органлари турли ташкилотларининг фаолияти.

Ер участкаларининг майдони ўзгарганда ва йил давомида имтиёз ҳуқуқи пайдо бўлганда (бекор қилинганда) давлат солиқ органлари бир ой давомида солиқни қайта ҳисоб-китоб қилишлари ва солиқ тўловчига тўлаш муддатлари ўзгарганини ҳисобга олган ҳолда янги ёки қўшимча тўлов хабарномасини тақдим этишлари шарт.

Қуйидаги жисмоний шахслар ер солиғидан озод қилинадилар:

а) яйлов чорвачилигининг чўпонлари, йилқибоқарлари, механизаторлари, ветеринар врачлари ва техниклари, бошқа мутахассислари ва ишчилари;

б) «Ўзбекистон Қаҳрамони», Совет Иттифоқи Қаҳрамони, Меҳнат Қаҳрамони унвонларига сазовор бўлган шахслар, учала даражали Шухрат ордени билан тақдирланганлар, 1941-1945 йиллардаги уруш ногиронлари ва қатнашчилари.

в) хизматни Афғонистон Республикасида ва жанговар Ҳаракатлар олиб борилган бошқа мамлакатларда вақтанча бўлган қўшинларнинг чекланган контингенти таркибида Утаган ҳарбий хизматчилар ҳамда ўқув ва синов йиғинларига чақирилган ҳарбий хизматга мажбурлар.

г) ҳақиқий муддатли ҳарбий хизматга чақирилган ҳарбий хизматчиларнинг оилалари — хизмат муддатига.

д) I ва II гуруҳ ногиронлари.

е) ёлғаз пенсионерлар.

ж) боқувчисини йўқотган кўп болали оилалар.

з) концентрацион лагерларнинг собиқ ёш тутқунлари, Чернобиль АЭСдаги фалокат оқибатларини тугатишда иштирок этган шахслар.

и) кўчириб келтирилган фуқаролар келиб жойлашган ер участкалари бўйича — ер участкалари берилган вақтдан эътиборан беш йилга;

к) илгари шахсий пенсия тайинланган шахслар;

Ушбу меъёрлар шаҳар ва поселкаларда бир оила учун қуйидагиларни ташкил этади:

- *якка тартибда уй-жой қуриш учун - 0,06 га;*
- *шахсий томорца хўжалигини юритиш учун — 0,25 га (сугориладиган ерлардан) ва 0,50 га (далмикор ерлардан).*

Агарда жисмоний шахс ер солиғи тўлашдан озод бўлиб, меъёридан ошиқча ер участкасига эга бўлса, у ҳолда бу меъёридан ошиқча ер участкаси учун бир ставка миқдорида ер солиғини тўлайди.

Юқорида келтирилган имтиёзлар томорқа участкалари ва хизмат учун ажратилган ерларга тааллуқли бўлмайди.

Шуни таъкидлаш лозимки, мол-мулк солиғидан фарқли, имгиёз ҳуқуқи ер солиғини тўлашдан озод этилган шахслар яшайдиган ва биргаликда хўжалик юритадиган бутун оилага татбиқ этилади.

Жисмоний шахсларга қонунчиликда белгиланган меъёр чегарасида якка тартибда уй-жой қуриш ва деҳқон хўжалиги юритиш учун ажратилган ер участкаларига **ер участкаларининг берилган муддатидан бошлаб икки йил муддатига ер солиғи тўлашдан озод этилади.**

Маъруза 13. СУВ РЕСУРСЛАРИДАН ФОЙДАЛАНГАНЛИК УЧУН СОЛИҚ

Режа:

1. Сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқнинг иқтисодий моҳияти ва уни жорий этиш сабаблари.
2. Солиқ тўловчилар, солиқ объекти ва солиқ ставкалари.
3. Солиқ имтиёзлари, Солиқни ҳисоблаш тартиби ва тўлаш муддатлари.

Сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқ тўловчилар:

- ўз фаолиятида сувдан фойдаланувчи юридик шахслар;
— деҳқон хўжаликлари (юридик шахс ташкил этадиган ва юридик шахс ташкил этмайдиган);

- тадбиркорлик фаолиятини амалга оширувчи жисмоний шахслар сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқ тўловчилардир.

«Сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқни ҳисоблаб чиқариш ва тўлаш тартиби тўғрисида»ги Йўриқномага (2002 йил 15 феврал ЎЗР АВ 1097-сон билан рўйхатдан ўтган) асосан ушбу солиқни тўламайдилар:

- ягона солиқ тўловчи микрофирма ва кичик корхоналар;
- фаолиятнинг асосий тури бўйича ялпи даромад солиғини тўловчи савдо ва умумий овқатланиш корхоналар;
- ягона ер солиғини тўловчи қишлоқ хўжалик товар ишлаб чиқарувчилар — асосий фаолият тури бўйича;
- қатъий солиқ тўлаш белгиланган тадбиркорлик фаолиятининг турларинигина амалга оширувчи юридик шахслар;
- лотереялар, тотализаторлар ва бошқа таваккалчиликка асосланган ўйинларни ташкил этиш бўйича фаолиятни амалга оширувчи юридик шахслар — асосий фаолият бўйича.

Юридик шахслар сув ресурсларидан фойдаланганлик Учун солиқни сувдан фойдаланиш жойида тўлайдилар, бунда уларнинг давлат солиқ хизмати органларида рўйхатга олиниш жойлари аҳамиятга эга бўлмайди. Солиқни бундай тўлашдан асосий мақсад, кўпгина корхоналар ер участкаларига эга, демак улар асосий офисларидан узоқда жойлашган сувдан фойдаланишнинг ҳар хил объектларига эга. Сувдан фойдаланиш бўйича лимитлар сув хўжалигининг регионал бўлинмалар томонидан белгиланган бўлганлиги учун сувдан фойдаланганлик учун солиқни сувдан фойдаланиш жойида тўлагани маъқул.

Аҳоли пунктларининг сув таъминоти учун сув етказиб берувчи юридик шахслар ўз фаолиятида ишлатиладиган сув учунгина солиқ тўловчилар ҳисобланади.

Ер усти ва ер ости манбаларидан фойдаланиладиган сув ресурсларининг ҳажми солиқ солиш объекти ҳисобланади.

Ер усти манбаларига қуйидагилар киради: дарёлар, қўллар, сув омборлари, ер юзасидаги бошқа ҳавзалар ва сув манбалари, турли хил канал ва ҳовузлар.

Ер ости манбаларига қуйидагилар киради: артезиан қудуклар ва скважиналар, вертикал ва горизонтал зовур тармоғи.

Сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқ ставкалари
Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланади.

Сув ресурсларидан фойдаланганлик учун 2007 йилга солиқ ставкалари

Тўловчилар	1 куб. м учун ставка (тийин)	
	ер усти сув ресурслари манбалари	ер ости сув ресурслари манбалари
1. Иқтисодиётнинг барча тармоқларидаги корхоналар (2, 3, 4-бандларда кўрсатилганларидан ташқари)	144,0	1845,0
2. Электростанциялар	413,0	614,0
3. Коммунал хизмат кўрсатиш корхоналари	791,0	1025,0
4. Ягона ер солишни тўлашга ўтмаган қишлоқ хўжалик корхоналари, деҳқон хўжаликлари (юридик ва жисмоний шахслар) ҳамда тадбиркорлик фаолиятини амалга ошириш жараёнида сувдан фойдаланадиган жисмоний шахслар	71,0	89,0

Сувдан қишлоқ хўжалик экинлари ва кўчатларини суғориш учун фойдаланадиган ёрдамчи хўжаликларга эга юридик шахслар, шунингдек илмий-тадқиқот ташкилотлари ва ўқув юртларининг ўқув-тажриба хўжаликлари солиқни қишлоқ хўжалик корхоналари учун белгиланган ставкалар бўйича тўлайдилар.

Солиқ бўйича имтиёзлар

Сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқни тўлашдан қуйидагилар озод этилади:

- *Нотижорат ташилотлари*, ана шу фаолиятда ишлатилган сув ҳажмидан келиб чиқиб, сув ресурсларидан тадбиркорлик фаолияти учун фойдаланувчилардан ташқари.
- Ер ости минерал сувларидан даволаш мақсадларида фойдаланадиган *солиқни сақлаш муассасалари*, улар минерал сувлардан савдо тармоғида сотиш учун фойдаланадиган ҳоллар бундан мустасно.
- *Фармацевтика фаолияти билан шуғулланадиган* ва сувдан доривор воситалар тайёрлашда фойдаланадиганлар.
- *Атроф муҳитга зарарли таъсири олдини олиш мақсадида чиқариб ташланадиган ер ости сувлари учун* (ишлаб чиқариш ва техник эҳтиёжлар учун ишлатиладиган сув ҳажмларидан ташқари). Масалан, сизот сувларнинг сатҳини пасайтириш мақсадида чиқариб ташланадиган зовур сувлари.
- Агрегатлар ишлаши учун сувдан фойдаланганлик учун *гидроэлектростанциялар*,
- *Бирламчи фойдаланганлик учун ҳақ тўланган сувдан иккиламчи фойдаланувчилар*. Масалан, суғориш учун коллектор-зовур тармоғидага сувдан фойдаланиш.
- *Фаолиятнинг асосий тури бўйича қишлоқ хўжалик маҳсулоти етиштирувчилар* шўрланган ерларни суғоришга сувдан фондаланганлик учун. Мазкур имтиёз ёрдамчи қишлоқ хўжалигига эга юридик шахсларга ҳам татбиқ этилади.
- *Умумий ишловчиларининг камида эллик фоизи ногиронлар бўлган, ногиронларнинг жамоат бирлашмалари, «Нуроний» жамғармаси ва «Ўзбекистон чернобилчилари» Уюшмаси* мулкка бўлганлари, савдо-сотиқ, воситачилик, таъминот-сотиш ва тайёрлов фаолияти билан шуғулланувчи юридик шахслардан ташқари.

Сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқ суммасининг ҲИСОБ-КИТОБИ

200_____йил _____ учун

	Ҳажм					
	юзадаги манбалар		ер ости манбалари		жами	
	йил бошидан	ҳисобот чораги учун	йил бошидан	ҳисобот чораги учун	йил бошидан	ҳисобот чораги учун
1. Ҳисобот даври учун олинган сувнинг умумий ҳажми, куб. м						
2. Солиқ солинадиган базадан чиқариладиган сув ҳажми, куб. м						
Шу жумладан фойдаланиш турлари бўйича:						
3. Ҳисобот даври учун солиқ солинадиган сув ҳажми (1-сатр — 2-сатр), куб. м						

4. 1 куб. м, учун солиқ ставкалари, тийин						
5. Ҳисобот даври учун тўланадиган солиқ суммаси, сўм						
6. Ҳисобот даври учун бюджетга олдин тўланган солиқ суммаси						
7. Ҳисобот даври учун тўланиши керак, сўм						

Йил чораги давомида сув ресурсларидан фойдаланганлик учун тўлайдиган солиғининг умумий суммаси энг кам иш ҳақининг эллик бараваридан кам бўлган корхоналар солиқни йилнинг **ҳар чорагида бир марта**, чорақлари бўйича молиявий ҳисоботларни топшириш белгиланган муддатларда тўлайдилар.

Қолган корхоналар (қишлоқ хўжалиги корхоналаридан ташқари) сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқни амалда олинган сув ҳажмидан келиб чиқиб, ҳар ойда, ҳисобот ойдан кейинги ойнинг 15-кунига қадар тўлайдилар.

Солиқ тўловчилар (қишлоқ хўжалик корхоналаридан ташқари) жорий йилнинг **15 январига қадар сувдан фойдаланиш** жойидаги давлат солиқ хизмати органларига солиқни белгиланган лимитдан келиб чиқиб ёки сув етказиб бериш шартномасига кўра ҳар ойда ёки ҳар чорақда тўлашлари тўғрисида **билдирувнома** юборадилар.

Қишлоқ хўжалик корхоналари сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқни йилда бир марта — ҳисобот йилининг 15 декабрига қадар тўлайдилар.

Ягона ер солиғини тўлашга ўтмаган қишлоқ хўжалик корхоналари бошқа юридик ва жисмоний шахслар фойдаланган сув ҳажмини олинган сувнинг умумий ҳажмидан чиқариб ташлайдилар, бунда 1 гектар суғориладиган ерни суғоришга сув сарфининг умуман хўжалик бўйича ўртача миқдоридан келиб чиқилади (бошқа юридик ва жисмоний шахсларнинг суғориладиган ерлари ҳам киради).

Сув ер ости ва ер юзасидаги манбалардан келиб тушадиган водопровод тармоғидаги сувдан фойдаланилганда, солиқ мос равишда манбалар бўйича белгиланган ставкалардан келиб чиқиб ҳисобланади.

Давлат солиқ хизмати органлари сув етказиб берувчи корхоналардан маълумотларни олади ва солиқ тўловчиларга етказиб беради.

Корхоналар, муассасалар ва ташкилотлар томонидан бинолар бир қисми, айрим хоналар бошқа юридик ва жисмоний шахсларга ижарага топширилганида сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқни «Сувоқава» тизими корхоналари ёки сув хўжалиги органлари ёхуд бошқа корхоналар билан сув етказиб бериш тўғрисида шартнома тузган ижарага берувчилар тўлайдилар.

Бино (хона)ни ижарага олган ва ўзлари сув етказиб бериш тўғрисида шартнома тузган юридик шахслар сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқни мустақил равишда тўлайдилар.

Амалдаги корхоналар ва ташкилотлар ҳудудида таъмирлаш-қурилиш ва бошқа ишларни бажарадиган юридик шахслар ушбу ишларни бажариш жараёнида фойдаланиладиган сув учун солиқ тўламайдилар.

Таъмирлаш-қурилиш ва бошқа ишларни бажариш чоғида фойдаланиладиган сув ҳажми учун солиқни улар учун ушбу ишлар бажариладиган корхона ва ташкилотлар тўлайдилар,

Янги қурилиш майдончасида қурилиш ишларини бажариш чоғида қурилиш пайтида фойдаланиладиган сув ҳажми (қурилишда ишлаб чиқариш ва техник эҳтиёжлар) учун солиқни қурилиш ташкилоти тўлайди.

Мулкчилик ва бўйсунуш шаклидан қатъи назар иссиқ сув ва буғ узатувчи корхоналар сув ресурсларидан фойдаланганлик учун солиқни улар томонидан юзадаги ва ер ости манбаларидан ишлаб чиқариш ва техник эҳтиёжлар учун ишлатилган сув ресурслари ҳажми учун тўлайдилар.

Сув ресурсларидан фойдаланганлик учун ҳисобланган солиқ давр харажатларига олиб борилади.

Маъруза 14. ЖОЙЛАРДАГИ ДАВЛАТ ҲОКИМИЯТИ МАҲАЛЛИЙ ОРГАНЛАРИ ТОМОНИДАН ЖОРИЙ ЭТИЛАДИГАН МАҲАЛЛИЙ СОЛИҚЛАР ВА ЙИҒИМЛАР

Режа:

1. Жисмоний шахслардан транспорт воситалари учун бензин, дизель ёқилғиси ва газ истеъмолига ундириладиган солиқ.
2. Савдо ҳуқуқи олиш йиғими, товарларнинг айрим турларини сотиш ҳуқуқи учун лицензион йиғимлар.
3. Юридик шахсларни, шунингдек тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланадиган жисмоний шахсларни рўйхатдан ўтказганлик учун йиғим.
4. Ободонлаштириш ва ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш учун солиқ.

Жисмоний шахслардан транспорт воситалари учун бензин, дизель ёқилғиси ва газ истеъмолига ундириладиган солиқ

Жисмоний шахслардан транспорт воситалари учун бензин, дизель ёқилғиси ва суюлтирилган газ истеъмолига олинадиган **солиқ тўловчилари** бўлиб, жисмоний шахсларга бензин, дизель ёқилғиси ва газ сотадиган, мулкчилик шаклидан қатъи назар хўжалик юритувчи субъектлар ҳисобланади.

Бунда уларнинг жойлашган жойидан қатъи назар автомобилга ёқилғи қуйиш шохобчаларига эга бўлган хўжалик юритувчи субъектлар солиқ тўловчи бўлиб ҳисобланади.

Жисмоний шахсларга сотилган ўзи ишлаб чиқарган ҳамда четдан харид қилинган бензин, дизель ёқилғиси ва газнинг натурал ҳажми **солиқ солиш объекти** ҳисобланади.

Бензин, дизель ёқилғиси ва газни сотиш деганда уларни жисмоний шахсларга амалда бериш тушунилади.

Солиқ ставкалари Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланади, унинг миқдорлари Ўзбекистон Республикасининг бутун ҳудудида ягона ҳисобланади.

Солиқ суммаси чакана нархга қўшимча равишда белгиланади ва жисмоний шахс — харидорга бериладиган чекда сатр билан кўрсатилади.

Солиқ суммаси жисмоний шахсларга сотиладиган бензин, дизель ёқилғиси ва газ учун маблағ тўланиши билан бир вақтда ундирилади.

Солиқ суммаси қуйидаги формула бўйича ҳисобланади:

N қ V х St,

бу ерда: М —ҳисоблаб ёзилган солиқ; V —жисмоний шахсларга сотилаётган бензин, дизель ёнилғиси ёки газнинг натурал ифодадаги ҳажми; St — солиқ ставкаси.

Ҳисоблаб чиқарилган ва ушланган солиқ суммаси ҳўжалик юритувчи субъектлар учун тушум деб ҳисобланмайди ҳамда бошқа тўланадиган солиқлар, йиғимлар ва мажбурий тўловлар бўйича солиқ солиш объекти бўлмайди.

Бюджетга солиқ тўловчилар сотилган бензин, дизель ёнилғиси, газ ҳисоби ҳамда ҳисобланган солиқ суммалари ҳисобини алоҳида юритадилар.

Солиқ банк муассасалари орқали ҳар ўн кунда, бензин, дизель ёнилғиси ва газ жисмоний шахсларга сотилган ой ўн кунлиги тугаганидан сўнг учинчи кундан кечиктирмай тўланади.

Жорий ўн кунлик тўловлар ҳисобга олинган солиқ бўйича ҳисоб-китоб автомобилга ёнилғи қуйиш шохобчалари жойлашган ердаги давлат солиқ хизмати органларига ҳар ойда, ҳисобот ойдан кейинги ойнинг 15-кунидан кечиктирмай тақдим этилади.

Ёқилғи истеъмоли солиғи ставкаси

Истеъмол (ёқилғи) солиғи		
Транспорт воситаси учун бензин, дизель ёнилғиси	сўм	1 л учун 80
Транспорт воситаси учун суюлтирилган газ	сўм	1 кг учун 80

Савдо ҳуқуқи олиш йиғими, товарларнинг айрим турларини сотиш ҳуқуқи учун лицензион йиғимлар

Товарларни айрим турларини, шу жумладан алкоғолли ва тамаки маҳсулотларини сотиш ҳуқуқи учун лицензион йиғим тўловчилари бўлиб Ўзбекистон Республикаси ҳудудида белгиланган тартибда савдо-сотиқни амалга оширадиган якка тартибдаги тадбиркорлар (алкоғолли маҳсулотлар сотишдан ташқари) ва юридик шахслар ҳисобланади.

Йиғим савдо-сотиқни амалга ошириш ҳуқуқи учун тўланади. Савдо-сотиқ ҳуқуқи рухсат гувоҳномаси билан тасдиқланади.

Товарларнинг айрим турлари, шу жумладан алкоғолли ва тамаки маҳсулотини сотиш ҳуқуқи учун лицензион йиғим алоҳида тўланади.

Савдо-сотиқ ҳуқуқига рухсат гувоҳномаси ариза берувчининг (юридик шахс ёки якка тартибдаги тадбиркорнинг) аризасида кўрсатилган, аммо қонун ҳужжатларида белгиланган муддатдан кўп бўлмаган, муддатга берилади (чакана савдо билан шуғулланувчи корхона ва хусусий тадбиркорлар учун — 2 йил).

Савдо-сотиқ ҳукукига рухсат гувоҳномаси жойлардаги давлат ҳокимияти органлари томонидан берилади.

Улгуржи савдо билан шуғулланадиган юридик шахслар томонидан йиғим ҳар ойда давлат рўйхатидан ўтказилган жойлар бўйича тўланади.

Чакана савдо билан шуғулланадиган юридик ва жисмоний шахслар томонидан, йиғим ҳар ойда, ҳар бир савдо шохобчаси учун савдо фаолиятини амалга ошириш жойи.

Йиғимларни ундириш тасдиқланган ставкаларда шу кун учун белгиланган минимал иш ҳақининг каррали қийматига қўлланилган ҳолда ундирилади.

2007 йил учун энг юқори ставкалар:

- алкоғолли ва тамаки маҳсулотларини сотиш ҳукуқи учун лицензион йиғим — *савдо-сотиқ билан шуғулланган ойда 5 ойлик энг кам иш ҳақи қийматида.*

Юридик шахсларни, шунингдек тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланадиган жисмоний шахсларни рўйхатдан ўтказганлик учун йиғим

Тўловчилар бўлиб:

- янги барпо этилаётган юридик шахслар;
- юридик шахсни ташкил этмасдан Ўзбекистон Республикаси ҳудудида рухсат этилган тадбиркорлик фаолияти турлари билан шуғулланиш хоҳишини билдирган жисмоний шахслар ҳисобланади.

Янги барпо этилаётган юридик шахс учун йиғимни уларнинг муассислари (юридик ва жисмоний шахслар) тўлаши мумкин.

Йиғим юридик ва жисмоний шахслар томонидан маҳаллий бюджетга банк муассасалари орқали тўланади.

Йиғим рўйхатдан ўтказишга ариза берилгунга қадар тўланади.

Давлат мол-мулки негизида барпо этиладиган акциядорлик жамиятлари, шунингдек деҳқон хўжаликлари мазкур йиғимни тўлашдан озод этиладилар.

Тошкент шаҳри ҳокимининг қарорига асосан 1998 йил 1 июлдан бошлаб аҳолига хизмат кўрсатувчи ва товар ишлаб чиқарувчи янги тузилаётган корхоналар бир йил муддатга қуйидаги маҳаллий солиқлар ва йиғимлар тўлашдан озод этиладилар:

а) юридик шахсларни, шунингдек тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланадиган жисмоний шахсларни рўйхатдан ўтказганлик учун йиғимидан;

б) ободонлаштириш ва ижтимоий инфратузилмаларни ривожлантириш учун солиқдан.

Ободонлаштириш ва ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш учун солиқ

Юридик шахслар, шу жумладан Ўзбекистон Республикаси ҳудудида жойлашган ва тадбиркорлик фаолиятини амалга оширувчи хорижий

инвестициялар иштирокидаги юридик шахслар ободонлаштириш ва ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш солиғини тўловчи ҳисобланадилар.

Солиқ кодекси билан кўзда тутилган махсус солиққа тортиш тартиби қўлланиладиган юридик шахслар ушбу солиқни тўловчилари қаторига қирмайдилар:

- ягона ер солиғини тўловчи қишлоқ хўжалик товар ишлаб чиқарувчиларига;

- фаолиятнинг асосий тури бўйича ялпи даромад солиғини тўловчи савдо ва умумий овқатланиш корхоналарига;

- ягона ер солиғини тўловчи қишлоқ хўжалик товар ишлаб чиқарувчилар;

- қатъий солиқ тўлаш белгиланган тадбиркорлик фаолиятининг турларинигина амалга оширувчи юридик шахсларга;

Бунда агарда махсус солиққа тортиш тартибига ўтган солиқ тўловчилар асосий фаолият туридан ташқари бошқа турдаги, умумий тартибда солиққа тортиш тизими қўлланиладиган фаолиятлар билан шуғуллансалар, у ҳолда улар бўйича алоҳида ҳисобот юритиши ва бюджетга ободонлаштириш ва ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш солиғини тўлашлари шарт.

Барча солиқлар, йиғимлар ва мажбурий тўловлар тўланганидан кейин корхоналар тасарруфида қоладиган фойда (даромад) — соф фойда ободонлаштириш ва ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш учун солиқни ҳисоблаб чиқариш чорида **солиқ солиш объекти** ҳисобланади.

Ободонлаштириш ва ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш солиғининг **энг юқори ставкаси** солиқ солиш объектининг 8 фоизи миқдорида белгиланган.

Ижтимоий инфратузилма объектларини бюджет маблағлари ҳисобига молиялашга босқичма-босқич ўтишни амалга ошираётган корхоналар учун, ЎзР ВМнинг 1997 йил 26 сентябрдаги «Идораларга қарашли ижтимоий соҳа объектларини жойлардаги давлат ҳокимията органлари балансига босқичма-босқич ўтказиш тўғрисида» 453-сон қарорининг 1-3-сон иловаларига кўра, ободонлаштириш ва ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш солиғи қуйидаги тартибда тўланади:

— бюджет маблағлари ҳисобига молиялашнинг ҳиссаси харажатларнинг умумий миқдоридаги фоизларда 100 фоизни ташкил этган тақдирда, яъни давлат ҳокимияти органлари балансига топшириладиган объектлар бутунлай бюджет маблағлари ҳисобига молияланадиган бўлса, ободонлаштириш ва ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш солиғи ставкаси бундай корхоналар учун мазкур минтақа учун белгиланган ставка миқдорида белгиланади;

— давлат маблағлари ҳисобига молиялашнинг ҳиссаси харажатлар умумий миқдоридаги фоизларда 100 фоиздан камни ташкил этган тақдирда, яъни харажатларнинг бир қисми корхоналарнинг ўз маблағлари ҳисобига молияланса, тўловчилар учун топшириладиган ижтимоий объектларни

улушбай молиялаш миқдориға боғлиқ ҳолда табақалаштирилган ставкалар белгиланади.

Табақалаштирилган ставкаларни белгилаш учун қуйидагиларни белгилаб олиш лозим:

а) ЎзР ВМнинг 1997 йил 26 сентябрдаги «Идораларга қарашли ижтимоий соҳа объектларини жойлардаги давлат ҳокимияти органлари балансиға босқичма-босқич ўтказиш тўғрисида» 453-сон қарорининг 1-3-сон иловаларига биноан, бюджетдан молиялашнинг ҳиссасидан келиб чиқиб, топширилаётган ижтимоий инфратузилма объектларини ўз маблағлари ҳисобига тутиб туриш харажатлари суммасини;

б) ўз маблағлари ҳисобига ижтимоий соҳа объектларини тутиб туриш харажатларини амалга оширувчи корхоналар учун солиқ солиш базасини, қуйидаги формулага кўра белгиланади:

$$C\phi + Xис + C,$$

бу ерда: $C\phi$ — барча солиқлар тўланганидан кейин корхоналар тасарруфида қоладиган фойда (соф фойда); $Xис$ — ўз маблағлари ҳисобига ижтимоий соҳани тутиб туриш харажатлари; C — даромад (фойда) солиғининг ҳисоб-китоб қилинган суммаси, у даромад (фойда) солиғининг белгиланган ставкасидан ва ўз маблағлари ҳисобига ижтимоий соҳа объектларини тутиб туриш харажатлари суммасидан келиб чиқиб ҳисобланади ($Xис \times \text{даромад (фойда) солиғи ставкаси} : 100$);

в) мазкур банднинг «б» кичик бандига мувофиқ ҳисоб-китоб қилинган солиқ солиш базасидан келиб чиқиб мазкур минтақа учун белгиланган ставка бўйича ободонлаштириш ва ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш солиғи суммасини.

Агар харажатлар суммаси (мазкур банднинг «а» кичик банди) ободонлаштириш ва ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш солиғи суммасидан (мазкур банднинг «в» кичик банди) ошиб кетса, корхона ободонлаштириш ва ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш солиғини тўламайди.

Агар харажатлар суммаси (мазкур банднинг «а» кичик банди) ободонлаштириш ва ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш солиғи суммасидан (мазкур банднинг «в» кичик банди) кам бўлса, корхона ободонлаштириш ва ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш солиғини энг юқори ставка бўйича ҳисобланган ободонлаштириш ва ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш солиғининг суммаси билан ижтимоий соҳа объектларини тутиб туриш харажатлари ўртасидаги фарқ сифатида белгилайди.

Ушбу тартибнинг маъноси шундан иборатки, корхона аввал ҳисоблаш йўли билан агарда балансида ижтимоий объект йўқ деб фараз қилинганда бюджетта тўланиш лозим бўлган солиқ суммасини ҳисоблаб чиқаради.

Ҳисоблаб чиқарилган тўланиши лозим бўлган ободонлаштириш ва ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш солиғи суммаси ҳақиқатда

корхона ўзининг ижтимоий объектларини сақлаш учун сарф қилган суммаси билан таққосланади.

Агарда сарф қилинган сумма тўланиши лозим бўлган солиқ суммасидан кўп бўлса, бюджетга солиқ тўланмайди, акс ҳолда улар орасиқа фарк ободонлаштириш ва ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш солиғи кўринишида бюджетга тўлаб қўйилади.

Чорак давомида барча тўловчилар ободонлаштириш ва ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш солиғининг бюджетга жорий тўловларини амалга оширадилар. Жорий тўловларни ҳисоблаш ва тўлаш учун солиқ тўловчилар аввалги чорак учун ҳисоб-китоб бўйича ҳақиқатда ҳисоблаб ёзилган ободонлаштириш ва ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш солиғи суммасидан келиб чиқадиладар. Жорий тўловлар ҳар бир ойнинг 25-кунидан кечиктирмай, солиқ чораклик суммасининг учдан бир қисми ҳажмида амалга оширилади.

Ободонлаштариш ва ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш солиғи бўйича ҳисоб-китоблар рўйхатдан ўтказиш жойидаги давлат солиқ хизмати органларига ҳар чоракда ўсиб боровчи якун билан ҳисобот чорагидан кейинги ойнинг 25-кунидан кечиктирмай, йил якунлари бўйича эса — йиллик молиявий ҳисоботни тақдим этиш муддатида ҳақиқатда шаклланган солиқ солинадиган базадан келиб чиқиб тақдим этилади.

Ҳисоб-китоб бўйича ҳисобланган ободонлаштириш ва ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш солиғи суммасини тўловчилар бюджетга ободонлаштириш ва ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш солиғи бўйича ҳисоб-китобларни тақдим этиш муддатлари белгиланган кундан бошлаб 5 кун давомида тўлайдилар.

Ободонлаштириш ва ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш солиғи маҳаллий бюджетга тўланади.

Ободонлаштириш ва ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш солиғининг ҲИСОБ-КИТОБИ

Т/р	Кўрсаткичлар	Сумма
1	Бюджетдан молиялашнинг белгиланган ҳиссасидан келиб чиқиб, топшириладиган ижтимоий инфратузилма объектларини ўз маблағлари ҳисобига тутиб туриш харажатлари	
2	Солиқ солинадиган база — жами	
	шу жумладан:	
	а) барча солиқлар тўлангандан сўнг корхоналар тасарруфида қоладиган фойда	
	б) ўз маблағлари ҳисобига ижтимоий инфратузилма объектларини тутиб туриш харажатлари (1-сатр)	
	в) белгиланган ставкадан келиб чиқиб ҳисобланган фойда солиғининг ҳисоб-китоб қилинган суммаси (6-сатр х солиқ ставкаси) : 100*	
3	Белгиланган солиқ ставкаси (%да)	

4	Белгаланган ставка бўйича ҳисобланган солиқ суммаси (2-сатр х 3-сатр)	
5	Бюджетга тўланадиган солиқ суммаси (4-сатр - 1-сатр)	
6	Ҳисобланган (жамланган) солиқ ставкаси (5-сатр : 2-сатр) : 100 (%да)	
7	Бюджетга ҳисоблаб ёзилди	
8	Қўшимча қилиб ёзишга	
9	Камайтиришга	

* Агарда харажатлар (1 -сатр) солиқ суммасидан кўп бўлса (4-сатр), у ҳолда корхона ободонлаштириш ва инфратузилмани ривожлантириш солиғини тўламайди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Солиқ Кодекси.-Т.: «Иқтисодиёт ва ҳуқук дунёси» нашриёт уйи 2004 йил.
2. Ўзбекистон «Давлат солиқ хизмати тўғрисидаги» қонун. -Т: 1997 ёёё, 29 август.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони. «Бозор ислохотларини чуқурлаштириш ва иқтисодиётни янада эркинлаштириш соҳасидаги устувор йўналишлари амалга оширилишини жадаллаштириш чора- тадбирлари тўғрисида» Тошкент. «Халқ сўзи», 2005йил 15 июнь.
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони «Тадбиркорлик субъектларини ҳуқуқий ҳимоя қилиш тизими янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида» Тошкент. «Халқ сўзи», 2005 йил 14 июнь.
5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарори «Тадбиркорлик субъектлари томонидан тақдим этиладиган ҳисобот тизимини такомиллаштириш ва уни ноқонуний талаб этганлик учун жавобгарликни кучайтириш тўғрисида» Тошкент «Халқ сўзи» 2005 йил,16 июнь.
6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони. «Микрофирмалар ва кичик корхоналарни ривожлантиришни рағбатлантириш борасидаги чора-тадбирлари тўғрисида». Тошкент - «Халқ сўзи», 2005 йил 20 июнь.
7. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2006 йил 18 декабрдаги «Ўзбекистон Республикасининг 2007 йил Давлат бюджети параметралари тўғрисида»ги 532-сон Қарори.
8. Каримов И.А. Янгича фикрлаш ва ишлаш - давр талаби. Т.5.-Т.:Ўзбекистон, 1997 йил.
9. Каримов И.А. Эришилган марраларимизни мустаҳкамлаб, ислохотлар йўлидан изчил бориш – асосий вазифамиз. «Халқ сўзи» 2004 йил 14 феврал.
10. И.А.Завалишина «Солиқлар: назария ва амалиёт» Иқтисодиёт ва ҳуқук дунёси нашриёт уйи. Тошкент 2005
11. Абдуҳаким Маманазаров «Солиқ сиёсати» «Молия» Тошкент 2003.
12. Солиқ тўловчининг журнали 2005-2007 й.
13. Бозор, пул ва кредит журнали 2005-2007 й.

14. Ўзбекистон иқтисодий ахборотномаси журнали 2005-2007 й
15. Солиқлар ва божхона хабарлари газетаси 2005-2007 й.
16. «Norma» ахборот ҳуқуқий тизими
17. <http://www.nalog.ru>
<http://www.soliq.uz>